

ADVOCATUS 2

BENE INSTRUCTUS ET EXPEDITUS
IN PROCESSU

CONSISTORIALI, MATRIMONIALI *atque*
DESERTIONIS

Sive

COMPENDIUM PRACTICUM,

Quod non solum Advocatum in-
struit ad Clientis sui scopum coram foro Con-
sistoriali in causa quacunque feliciter obti-
nendum, sed & aliquam notitiam de causis
& rebus Ecclesiasticis præcipuis brevem
& in praxi necessariam
exhibet.

*Quandoque in casibus dubiis, de quibus Do-
ctores Juris diversas fovent opiniones,
veritas examinatur*

â

J. WINCKLERO, J. U. L.

MARTISBURGI,

Penes JOH. GOTTFR. D. SCHUBARTUM.

Anno M DCC XXI.

211

1812

LAURENCE

MURPHY

DECEMBER 1812

1812

1812

1812

1812

Ad Lectorem.

PRæfationem verbosā & multis encomiis repletam frustra quæris in frontispicio hujus libelli, cujus autorem à vana laudis gloriæque cupiditate prorsus alienum & hoc solo, quod à calumniis malevolis expers degere queat, contentum esse, Tibi certe persuasum habeas velim. Præfaminis enim prolixioris loco has ipsas paginas paucas perlegere quam facillime potes, quippe quarum lectio non integri alicujus se-

ptimanæ , nedum mensis spatium
 postulat, sed potius illis perspicien-
 dis exiguum paucarum horarum
 tempus sufficit, cum in quovis
 aphorismo plerumq; plura paucis-
 simis comprehensa, tuis breviter si-
 stantur oculis. Id saltem dictum
 volo, cum nimium multos, nimi-
 um multa scribere, scriptis suis in-
 terdum orbi literato incommoda
 potius afferre quam commoda, in
 ore plurimorum esse scirem, me
 penitus à proposito meo scilicet
 has schedulas in lucem publicam
 edendi deterritum fuisse, nisi, qui
 Processum Consistorialem, Matri-
 monialem atque desertionis scien-
 tiæ legalis Practicæ præsertim Saxo-
 nicæ Cultoribus utilissimum in
 Compendio tam portatili & suc-
 cincte composito tradiderit, nul-
 lum extare mihi notum fuisset;
 Hæc

Hæc autem dicens excipio libros, qui vel sunt vasti & sumtuosi, vel saltem aliquam hujus materiæ partem exhibent. Quamobrem hunc conatum meum, si forsan, uti deberet, ab omni parte bene satis perfectus non est, excusatum iri, spem foveo certam. Et quando interdum de aliqua re sententiam expono meam, id non facio, ac si ab omni errore per privilegium aliquod exemptus essem, sed saltem tanquam talis, cui quandoque in alicujus rei veritatem pro ingenii viribus inquirere cordi est, ita, ut eruditos meliora suggerentes, lubenter audire atque a me minus recte dicta statim corrigere sim paratus. Si vero sint forsan æmuli Midæ censores, qui ex solo malevolo vituperandi pruritu hanc qualemcunque opellam virgula censoria notare

notare vel ejus autorem dente The-
onino rodere velint, illorum cen-
suras jejunas & frivolas flocci face-
re atque spernere non possum non
his verbis Germanicis:

Du magst durch Schmah-Wort
immerhin
Mich ganz und gar herunter ma-
chen,
Doch freuet sich und denckt mein
Sinn;
Daß Donner, Hagel, Blitz und
Krachen
Der Erde keinen Schaden thut;
Den Zungen-Stich verlacht mein
Muth.

Index Capitulorum.

Cap. I.

De Jure circa sacra & Jurisdictione
Ecclesiastica.

Cap. II.

De Judice Ecclesiastico seu Consi-
storiis penes Evangelicos.

Cap. III.

De personis, quæ Jurisdictioni Ec-
cles. seu Consistorio subsunt.

Cap. IV.

De causis Ecclesiasticis.

Cap. V.

De Natura Processus Consistoria-
lis in genere, ac de Libello in cau-
sis Eccles. præsertim matrimonii-
alibus.

Cap.

Cap. VI.

De Citatione.

Cap. VII.

De Contumacia.

Cap. VIII.

De Exceptionibus dilatoriis.

Cap. IX.

De Litis contestatione ac peremptoriis Exceptionibus.

Cap. X.

De Probatione.

Cap. XI.

De sententia & Juribus in sententia ferenda observandis.

Cap. XII.

De Remediis suspensivis.

Cap. XIII.

De Executione.

Cap. XIV.

De Processu desertionis.

J. N. J.

Cap. I.

De

Jure circa sacra & Jurisdictione
Ecclesiastica.

§. 1.

Cum unicum & totum Reipublicæ
corpus societas Ecclesiastica, quoad
actus externos, simul cum societate
Civili constituat & quilibet in Prin-
cipis territorio degens pro subdito
habendus atque Jurisdictioni Politicæ sit sub-
jectus tamdiu, donec probet contrarium, se-
quitur exinde, quod etiam Principis Jurisdi-
ctionem agnoscere teneantur causæ Ecclesia-
stica

sticæ & Clerici, nisi illorum exemptio probetur.
Strauch. Dissert. I. ad L. Decis. cap. 3. seqq. Con-
cil. Chalcedon. cap. 9. Schilter Manuductione
Philosophiæ Moral. ad Jurisprud. Cap. 2. §. 2.
seqq. & Cap. 10. §. 2. Bud. Dissert. de concordia
relig. Christ. Statusque Civil. Cap. 1. 2. 3. et Theo-
log. Mor. Cap. 3. §. 7. §. 12. Item de prudentia
juris Christianorum Cap. 1. §. 8. Ejusmodi
 exemptionem probare possunt Pontificii ex Ju-
 re quidem humano Civili vetere atque hodi-
 erno *L. 25. C. de Episcop.* non autem ex Jure
 Divino.

§. 2.

Nam certe Jurisdictionem tum in rebus
 Civilibus tum spiritualibus seu potius Eccle-
 siasticis etiam quoad personas Clericorum
 jam olim in Republ. Judæorum a Mose seu
 summo Judice non ab Aarone supremo sacer-
 dote fuisse administratam iuxta *Lev. 8. v. 1. &*
Lev. 6. v. 24. Moseque mortuo potestatem
 eandem Regibus populi Judaici semper ex vo-
 luntate Dei competiisse luculenter satis con-
 stat ex *1. Reg. 2. v. 26, 27. 1. Chron. Cap. 24. v. 2.*
seqq. 2. Reg. 22. & 23. Atque præter textus
 hos Testamenti veteris ex novo quoque Te-
 stamento Judicibus Politicis Clericos obtem-
 pe-

perare debere manifeste probatum dari potest ex *Matth. 20. v. 25. & 26. Luc. 22. v. 24. Roman. 13. v. 1.* Quam valde Deo displiceat Imperium Clericorum, demonstrat versus ult. *Cap. 5. Jerem.* ubi de corrupto regni Judaici statu querelam gerit his verbis: **Es stehet greulich und scheußlich im Lande. Die Propheten lehren falsch, und die Priester herrschen in ihrem Amt.** *Item 1. Petr. 5. v. 1.*

§. 3.

Secundum Jus Naturæ quoque Principi competit Jus circa Sacra & jurisdictio Ecclesiastica; Reipublicæ namque finis est salus Civium & tranquillitas, qui obtineri nequit, nisi, quid bonū sit & utile, justo & accurato ratiocinio perspicere sciant subditi, hi vero, ut de rerum veritate, bonitate & utilitate, non juxta suam & aliorum consuetudinem sed suo ingenio, recte judicent, ab aliis edoceri debent & informari. Hinc, ejusmodi doctrinas usui & fini Civitatis seu Reipublicæ obtinendo inservientes qui tradant publice, Principis est constituere, quia ejus est de populi salute Reipublicæ tranquillitate curam gerere; Hoc Juris Naturalis assertum confirmant rerum

gestarum monumenta, in quibus traditum legitur Imperatores Ethnicos quoque Jus summum circa Sacra jam olim exercuisse; sic Jus Pontificium Romanorum gentilitium à Numa Pompilio Rege constitutum fuisse refert Tacit. *Annal.* 3. C. 26. Exempla plura vide penes Petr. Gregor. *Tbolos. de Republ. Lib. 12. Cap. 4.* Accedit, quod in Republica Christiana Imperans non solum absolute ut Imperans, sed etiam ut Imperans religionis Christianæ sit considerandus, hinc & eum ad propagandam & conservandam religionem Christianam teneri recta ratio dictitat.

§. 4.

Ex hætenus dictis apparet, Jurisdictionem Clericorum præsertim, scilicet Pontificiorum, in Jure divino positivo & Naturali neutiquam fundatam esse, sed iis temporibus radices egisse, quibus veritate verbi divini penitus oppressa dominationem potius quam humilitatem amarunt Sacerdotes religionis Christianæ. Præsertim autem illis ad Jurisdictionem aspirandi præbuit occasionem tam Judicum Ethnicorum in causis Christianorum decidendis adhibita malitia, quam Christia-
no-

norum libertas à Constantino M. hunc in finem impetrata, ut ipsi causas suas inter se sine Judicum Ethnicorum cognitione dirimerent; ut ex *Eusebio Histor. Eccles. Lib. 10. & Lib. 1.* Item in *Libro de vita Constantini M.* conjiciunt Historicorum plerique. Licet in Germania id serius contigisse videatur; Certe anno Christi 800. Caroli M. tempore, Jurisdictioni Regum & Comitum Ecclesias subfuisse testatur *Lehmann. Chron. Spirens. Lib. 2. C. 21. & 41.* Eorum exemptionem ad Friderici II. & interregni tempora referunt multi, vide *Conring. Dissert. de Jud. Reipubl. German. n. 71.* Imo & post seculum octavum potestatem in Ecclesiasticis summam sibi contra Papam Imperatores asseruisse strenue vel exinde concludi potest, quia demum anno 1122. Investituram per annulum Pontifici Romano concessit Imperator Henricus V.

§. 5.

Istam vero Christianorum potestatem ab Imperatore Constantino M. impetratam cum postea non solum expresse confirmaverit Imperator Fridericus Auth. statuimus C. de Episcopis, sed & eam vigere permiserint Imperatores succedentes, in hunc usque diem ea propter Jurisdictionem tam in personis

quam rebus Ecclesiasticis sibi arrogarunt & arrogant Episcopi, nempe in illis regionibus, quarum Imperantes religioni Pontificiæ sunt addicti; Unde Pontificiis Episcopis adhuc hodie tribuitur (1.) Dignitas & status, quo referuntur tituli, privilegia & immunitates Clericorum aliaque. *Weber. Tract. de Consistor.* C. 7. Sect. 4. (2.) Jus ordinis, quod potestatem publice docendi, prædicandi, ordinandi & loca sacra erigendi &c. comprehendit. *Gerbard. Tom. 6. de Ministr. Eccles. §. 108. seqq. C. 1. dist. 25. 3.* (3.) Lex Dioecæsana, quæ consistit in reverentia Episcopo ab omnibus Dioeceseos incolis præstanda, bonorum Ecclesiasticorum administratione, domuum religiosarum & disciplinæ inspectione, Decimarumque distributione. *Schilter Just. Jur. Can. L. 1. T. 2. §. 13. Weber. d. Tract. de Consist. C. 7. Sect. 2.* (4.) Jurisdictio, ad quam pertinet audientia pro causis Clericorum in Dioecesi omnibus & Laicorum spiritualibus, poenarum irrogatio, Clericorum suspensio, remotio & restitutio, itemque juramenti relaxatio *cap. 18. X. de off. Jud. ord. Schilter d. §. 13. Brunnem. Jure Eccles. L. 1. Cap. 6. §. 4. & D. Stryck. in Not. ad eundem locum.* A sententiis Episcoporum Pontificiorum autem appellari potest ad

ad Archi. Episcopum & ab hoc ad Papam *Can.*
3. Caus. 6. qv. 4. vel etiam per saltum statim
 ab Episcopo ad Papam. *C. 54. X. de Appellat.*
 quod tamen secus in Germania, ubi ab Episco-
 porum etiam Pontificiorum sententiis, quo-
 niam simul sunt Status Imperii, vel ad Imperii
 Cameram vel ad Imperii Senatum aulicum
 appellatur, de quo vide infra *Cap. 12. de Ap-*
pellationibus.

§. 6.

Principes autem Evangelicos juxta præ-
 scriptum Juris divini Naturalis & positivi sum-
 mum jus circa sacra & jura Episcopalia sibi ar-
 rogare atque exercere videmus, ad veram Do-
 ctrinam propagandam, ne subditorum animis
 ea, quæ veritati repugnant, imprimantur, ita
 tamen, ut in causis dubiis Sacri Ministerii sa-
 lutares intormationes, non autoritate huma-
 na, sed infallibili Dei verbo subnixas audire
 debeant & admittere. *Brunnem. Jure Eccles.*
L. 1. C. 2. §. 18. Carpz. Ipr. Consist. L. 1. Tit. 1.
def. 5. Recess. Imp. de anno 1555. §. dazu auch
Stryck. in Not. ad Brunnem. Jus Eccles. L. 1.
C. 5. §. 7. verb. causa justæ cur. Hinc Me-
 vius. P. 8. Dec. no. mutationem ceremonia-
 rum Ecclesiasticarum ex assensu Cleri pariter
 & Magistratus suscipiendam svadet. Juxta ha-

tenus dicta, quæ Statibus Evangelicæ religionis in Germania competit, Superioritas territorialis recte definitur, quod sit summa potestas in rebus Politicis & Ecclesiasticis suis in territoriis competens.

§. 7.

Jus summum circa Sacra etiam illi Principi, qui aliam, quam subditi, fovet religionem, competere Brunnemannu *Jure Eccles. L. 1. C. 2. §. 30.* asserit, adducto exemplo Imperatoris Aureliani ex Eusebio *Libr. 24. Histor. Eccles.* nisi scilicet talia jubeat, quæ sine peccato fieri nequeunt, quippe quo casu Deo magis quam hominibus est obediendum. Sicuti quoque hæc Principis potestas Ecclesiastica saltem ad subditorum actiones externas pertinet, ita non ad actus internos extendi debet, qui nullum Judicem nisi Deum omniscium agnoscunt. *Brunnem. Jure Eccles. Cap. 2. §. 31. & 32. Schilter Inst. Jur. Can. Libr. 1. Tit. 1, §. 6.* Præter has limitationes duas a Brunnemannu allatas quæri potest; Num Imperanti tunc quoque obsequium sit præstandum, si in causis ad religionem spectantibus imperet talia, quæ quidem sine peccato fieri possunt, sed per Leges fundamentales dispositioni Principis haud subjacent? Licet Prin-

Principis Jussum contra Leges fundamenta-
les susceptum ipso Jure nullum esse putent
plures Juris Publici Doctores, præprimis si
sub Clausula annullatoria sit aliquid interdi-
ctum. *Stryck. Dissert. de derogat. futura di-
spositionis Cap. 1. §. 73. seqq.* Anceps tamen
& dubia videtur quæstio nostra, ita ut in ab-
stracto simpliciter decidi vix possit, quia Prin-
cipi non est deneganda obedientia, nisi contra
cunctos suos subditos ceu hostem atrocem se
manifeste gerat & Imperantis officium peni-
tus respuat per abusum tyrannicum. Leges fun-
damentales autem migrando animum hosti-
le erga Rempublicam non semper induit Prin-
ceps, neque mens Principis inimica ex sen-
tentia quorundam civium statum rerum præ-
sentem inique tolerantium debet dijudicari.
Unde in casibus emergentibus quoad decisio-
nem quæstionis nostræ omnes circumstantiæ
Politice ad amissim secundum Jus & æquita-
tem debent examinari prudenter. Sane in
dubio est Principi obtemperandum. Licet
quandoque prospiciendum sit, ne sub pelle
vulpina leo lateat.

Cap. II.

De Judice Ecclesiastico seu Con-
sistoriis penes Evangelicos.

§. 1.

Quamvis juxta dicta Capitis antecedentis §. 1. & 2. Summis Imperantibus Jurisdictionem Ecclesiasticam simul & Civilem Jure divino Naturali & positivo competere verum sit, & hanc veritatem à B. Luthero præsertim in terris Evangelicæ religionis per Reformationem è tenebris in lucem rursus productam & à pluribus agnitam fuisse constet ita, ut post hanc Reformationem Clericis penes Evangelicos adempta fuerit Jurisdictio, quibusdam tamen erroribus hanc circa rem obcoëcati fuerunt tunc temporis Jureconsulti, quippe qui Wittebergæ Luthero Jus Canonicum abrogaturo contradixere fortiter. *Carpz. Jpr. Cons. L. 3. d. 1. Ziegler Dissert. orig. & increm. Juris. Canon. §. 63. seqq.* atque ob duplicem personam Principi ab iis affectam Consistoria separata quoad decisionem causarum Ecclesiasticarum necessario constituenda esse putarunt, effecerunt.

§. 2.

At à veritatis tramite paululum aberrant & olim aberrarunt Jureconsulti tum isti, qui ad defendendum discrimen Jurisdictionem Civilem inter & Ecclesiasticam à Principibus duplicem personam repræsentari dicunt, tum isti,

isti, qui Imperantibus Evangelicis Jurisdictionem spirituales saltem, vi Transactionis Passaviensis, competere putant, ut *Carpz. Jpr. Conf. L. 1. T. 1. def. 1. & Tract. de Lege Regia. Gerhard. Tom. 6. Loc. de Magistrat. §. 165.* Nam Imperantes in Republica, religioni Christianæ si sint addicti, non solum absolute ut Imperantes sed etiam ut Imperantes religionis Christianæ sine fictione duplicis personæ considerari possunt & debent; Atque cum iis, uti ex Capite antecedente constat, Jure Naturali & divino positivo vindicata sit Jurisdictio spiritualis, certe per dictam Transactionem Passaviensem illa non denuo concessa, sed saltem restituta fuit & confirmata. *D. Thomas. Jpr. in Not. ad Monzamb. Cap. 5. §. 12. lit. X. Brunnem. Jure Eccles. Cap. 2. Lib. 1. §. 10. & 26. & §. 28. Thomas. Jurispr. Divin. L. 3. C. 6. §. 149.*

§. 3.

Hinc necessitatem fingendi personam duplicem in Imperante qui respuit, is facile concedet, Principem Evangelicum non tene-ri necessario constituere separatum Consistorium ad causas Ecclesiasticas decidendas, sed illarum cognitionem Judici seculari committere posse, uti de Hamburgo testatur *Beyer. in*

Posit. ad ff. de Jurisd. pos. § 2. quamvis melioris ordinis gratia, si Princeps Consistoria peculiariter constituat & toleret, prudentia sit laudabilis. Pari ratione necessitatis haud est, ut præter Jureconsultos etiam Theologi, sicut autumant nonnulli, Consistoriis præficiantur, cum nihil vetet, quo minus à solis Jureperitis in Consistoriis causæ decidantur, quoniam omnes causæ, quæ alias dirimuntur à Jureconsultis, conscientiam æque tangunt ac causæ Ecclesiasticae, licet bene agat Princeps, si Theologos veræ pietati deditos in Consistoriis adhibeat, quod est in ejus arbitrio positum. *Brunnem. Jur. Eccl. Lib. 3. C. 1. §. 5. Horn. Jur. Pub. l. Cap. 55. §. 9.*

§. 4.

Hinc recte plerisque in locis Evangelicæ religionis, præsertim etiam in Saxonia nostra, in Consistoriis Theologi simul & Jureconsulti Judicis vicem supplent, ita, ut penes nos in Consistorio Supremo Dresdensi semper Nobilis quidam Præsidem agat, in Lipsiensi vero & Wittebergensi Doctor Juris Directoris munere fungatur. Hæc tria Consistoria per Saxoniam totam in districtibus certis Jurisdictionem Ecclesiasticam exercent; scilicet Wittebergense in circulo saltem Electorali Saxoni-

co;

co; Lipsiense in circulo Lipsiensi, Thuringico, Vogtlandico & parte Neostadiensi itemque Montani seu Freybergensis; Dresdense Supremum vero in circulo Misnico & reliquo Montano; Huic Consistorio supremo quoque coadunatus est Senatus Ecclesiasticus, *der Kirchen-Rath*, in quo de Reservatis & Juri-
bus Episcopalibus primariis circa Synodos, Academias, Dispensationes & Vocationes Superintendentum &c. agitur, ambo tamen iisdem fere personis reguntur nullo discrimine, nisi quod Decreta Senatus Ecclesiastici sub Electoris nomine à Præside vel Consiliario Politico subscripta emanent vel interdum ab ipso Electore subscribantur; neque contra hæc Decreta licita Appellatio. Potest quoque causas ab inferioribus Consistoriis avocare atque illorum Decreta corrigere Senatus Ecclesiasticus *Carpz. Jpr. Consist. L. 1. d. 12. Ordin. Eccles. Sax. Tit. von Ober-Consistorio*. Quamvis autem in locum Judicii Episcopalis, quod in Papatu fuit, Consistoria Statuum Evangelicorum successerint, *Meyn. Part. 4. Dec. 137. n. 2.* Jurisdictionem tamen illis à Principe concessam ipsa Jura Episcopalia non absolute comprehendere, sed ea saltem ex delegatione Principis imperantis à dictis Consistoriis exerceri
mo-

monet *Stryckius ad Brunnem. Jus. Eccles. L. 1. C. 6. M. 12. ad §. 6. verb. per sua Consistoria.* Certe nostris Consistoriis saltem tanta est potestas, quantam illis Princeps concedit. Sic Consistoria Saxonica præter Jurisdictionem peragunt ea, quæ penes Pontificios Lege Diocesana continentur. *Carpzov. Lib. 3. def. 11. seqq.* quo pertinet dispositio de cultu divino rite peragendo. *Brunnem. Jur. Eccles. Lib. 3. C. 1. §. 19.*

§. 5.

Consistoriorum Consilarii (1.) Juris divini & humani præsertim Ecclesiastici debent esse periti. *Schilter. Inst. Jur. Can. L. 1. Tit. 5. §. 5.* Deinde (2.) sint pii & justi. *Brunnem. Jur. Eccles. L. 3. C. 1. §. 6.* Licet hoc secundum Consiliorum Consistoriorum requisitum etiam in omnibus aliis Judicibus adesse debere recte dicatur. Et certe de Judicibus quibuscunque, non solum de Ecclesiasticis, sed et de secularibus in genere loquitur Deus, quando illis *Deuteron. C. 27. vers. 19. & Lev. C. 19. v. 15.* omnem injustitiam & impium potestatis in Jure intervertendo abusum interdicit, & quidem verbis tam vehementer minitantibus & cor humanum penetrantibus, ut ea si quis legat & paveat, caveat; si vero ne-

negligat, facile pereat. Cur autem Directoris seu Præsidi munus Jureconsulto non facile Theologo concedi debeat, id propter notitiam Processus & circumstantiarum Politicarum fieri dicunt nunnulli. Qualitates Directoris exprimit *Brunnemannus Jure Eccl. L. 3. §. 6. C. 1.*

§. 6.

Cum autem Summis Imperantibus Jus circa Sacra & Jurisdictio Ecclesiastica Jure divino Naturali & positivo competens ceu pars Majestatis & Regale sit considerandum, ex inde colligitur, illud in dubio haud intelligi concessū. Hinc Nobiles Jurisdictionē Ecclesiasticam non exercere debent, licet forsan cum Jurisdictione omnigena tū seculari tū spirituali fuerint investiti, nam per investituram ejusmodi Jus Patronatus & Ecclesiæ Advocatia illis concessa putatur. *Brunnem. Jur. Eccles. L. 3. C. 1. §. 4. Stryck. Exam. Jur. Feud. l. 9. qv. 27. & 28. Lincker ad Lauserbach. §. 39. & 40. Tit. de Jurisd. sicut quoque per vocabulum Pfarr-
Lehn Jus Patronatus intelligitur Stryck. Jure Feud. Exam. L. 1. C. 3. qv. 24. VVern. Observ. for. 466. Vol. 1.* Nobilibus tamen immediatis Imperii denen Reichs-Rittern in castris suis & Districtibus Jurisdictionis Ecclesiasticæ

exercitium permittit Instrumentum Pac. Of-
nabrug Art. 5. §. 48. Fritsch. Exer. Jur. Publ. L.
1. Exerc. In Marchia quoque Patronis Eccle-
 siæ Jurisdictio competit in pastorem ita, ut
 eum etiam removeere queant, modo causa re-
 movendi Patronum ipsum non concernat.
Stryck. in Not. ad Brunnem. Jus. Eccles. L. 2. C.
8. §. 30. Civitatibus Imperii Jus circa sacra &
 Jurisdictio Ecclesiastica competit, quia sunt
 Imperii Status. *Coccej. Jur. Publ. C. 17. §. 7.*
 Statibus autem Imperii competit Superioritas
 territorialis. *Instrum. Pac. Westphal. Art. 8.*

§. 7.

Neque Jurisdictionem Ecclesiasticam
 sibi arrogare possunt Superintendentes, licet
 post Reformationem penes Evangelicos sur-
 rogati fuerint, & ideo adhuc à solo Principe
 non à Patrono Ecclesiæ constituentur. *Carpz.*
Jpr. Consist. L. 1. def. 19. Artic. Eccles. General.
veteres Tit. von Wahl und Amt der Super-
intendenden. Ziegler de Superintend. Sax.
C. 3. §. 4. Unde quoque illo casu, quo Civi-
 tas Municipalis vi Juris Patronatus Pastorem
 primarium, qui simul Superintendentis mu-
 nus subit, vocare potest, quoad officium Su-
 perintendentis tamen ejus Vocatio non à Ci-
 vi-

vitae, sed ab ipso Principe fieri debet. *Stryck. ad Brunnem. Jus Eccles. L. 2. C. 8. §. 21. Carpz. Jpr. Consist. L. 1. def. 19.*

§. 8.

Licet denegata sit Jurisdictio Ecclesiastica Evangelicis Superintendentibus ita, ut sacerdotibus Inspectioni suae subjectis nec prohibitu imperare nec eos citare debeant sine praescitu Collegarum suorum seu Consistorii. *Brunnem. Eccles. Jure L. 1. C. 6. M. 11. §. 4.* illis tamen in Saxonia praesertim in causis levibus & disidiis inter custodes, Organicos, Ludimagistros &c. ortis ad tentandam compositionem amicabilem, quam cum loci praefecto, vel Domino Jurisdictionis vel cum duobus Scabinis vel soli suscipere possunt, competit aliqualis notio, atque hac transactione frustra tentata causae controversae statum ad Consistorium dextre referre tenentur. *Carpz. Jpr. Consist. L. 1. def. 4. Ord. Eccles. C. 7. §.* Erstlich alle Ehe-Sachen. Relationibus autem & Attestatis Superintendentum, cum de Protocollo & registraturis fideliter consignandis non juraverint, plena fides non habetur, interdum tamen pro circumstantiarum ratione propter Superintendentis assertum evenire potest, ut juramento suppletorio vel purgatorio locus

relinquatur. *Dn. VVernber Observ. for. Vol. 1. Obs. 41. Nexii Jus Cler. Cap. 6. §. 22. Rescript de dat. Dresden d. 11. Decembr. 1709. Atque si Superintendenti à Consistorio examen testium committatur, tunc requiritur, ut Notarius idoneus adhibeatur; es sollen die Zeugen mit Zuziehung eines geschickten Notarii abgehört werden, uti testatur præter alios D. Beyer in Additam. ad Carpzov. p. 193. Lib. 3.*

§. 9.

Porro Superintendenti potestas est à Curatoribus Ecclesiæ denen Kirchen-und Kasten-Vorstehern præsentate tamen Patrono & Pastore loci quotannis rationem exigendi. *Ord. Eccles. Art. gen. 35. Sitbm. de Jure Episcop. Cap. 12. §. 17. Carpz. Jpr. Consist. L. 2. d. 316. parochias & scholas visitandi. Ordinatio Eccles. Sax. Tit. 12. c. ult. et. Tit. 2. Schilter. Inst. Jur. Can. L. 1. T. 6. §. 3. Atque ut pastores scholæque Ministri longa vitam suam inculpata probatione monstrent Cap. in sacerdotibus 2. Distinct. 61. Superintendentis cura est. Ex jam antea dictis colligi potest, quod apud nos Pastoribus competat electio, num delictum vel aliam causam controversam Superintendenti num vero statim Consistorio de-*

denunciare velint. *Ziegler de Superintend. Cap. 16. §. 18. seqq.* ubi d. l. §. 25. hoc addit, quod cadaver hominis mortui repertum in coemeterio à Judice merum Imperium habente tolli queat sine requisito Superintendentis consensu.

§. 10.

Tandem hic monendum, quod multum inter se differant Jurisdictio Ecclesiastica, quæ Consistoriis à Principibus religionis Evangelicæ demandata fuit & præprimis ad cultus divini jam tum recepti executionem spectat; ac Jus circa Sacra, quod versatur (1.) circa personas cultui divino destinatas. (2.) circa cultum in se spectatum. (3.) circa res & bona ad cultum necessaria. *Stryck. ad Brunnem. Jus Eccles. L. 1. C. 6. M. 12. §. 1.* atque tale Jus circa Sacra exercent Principes vel in Collegio Consilii intimi vel in separato Senatu Ecclesiastico, ut e. g. in Saxonia nostra Electorali. *Lincke de Jure Episcop. Cap. ult. n. 69. Horn. Jure Publ. Cap. 59. §. 9* Ita vi hujus Juris non solum novas Leges de rebus, ceremoniis & adiaphoris Ecclesiæ ferre potest Princeps. *Schilter Inst. Jur. Can. L. 1. T. 5. §. 3. Ord. Eccles. Artic. gen. 15. L. 22. C. de SS. Eccles. Carpzov. L. 1. Jpr. Consist. def. 11.* sed et multo magis depreca-

tionem publicam, die öffentliche Kirchen-
Buße, illis in locis, ubi ea nondum est intro-
ducta, decernere potest, quæ tamen potestas
Consistoriis inferioribus vel Superintenden-
tibus haud licita. *Carpz. Jpr. Consist. L. 3. def.*
184. licet deprecationem eam semel introdu-
ctam mitigare vel in multum mutare queant
Consistoria. *Carpz. d. l. def. 86. § 87. Decret.*
Synod. Tit. 8. C. 4. C. 4. X. de Poenit. Annon Con-
sistoriis competit Jus Fisci? Dubia mihi vide-
tur quæstio, propter brevitatem hic non de-
cidenda, si tamen scire velis, quibus Jus Fisci
sit concessum, videas *Vvensenbec. in Paratit.*
de Jure Fisci in fin. Coler. de Process. Execut.
P. 1. C. 3. n. 258. Cothmann. Vol. 2. Conclus. 55.
Constit. Elect. Sax. 28. P. 1. Berlich. Concl. 64. n.
113. Nec prætereundum hic est, quod cum
Consistoriis concurrentem jurisdictionē ha-
bent Academiae, ratione Clericorum in Aca-
demia degentium. *Tit. Probe des geistli-*
chen Teutschen Rechts. p. 118. L. 1. c. 6. §.
33. Mev. P. 6. Decis. 220. n. 10. Denique ali-
cujus causæ cognitionem per Commissionem
à Principe Consistorio adimi posse constat
exinde, quia tota Consistorii Jurisdictio à me-
ro Principis arbitrio dependet, licet inter ju-
stitiam æquam & potentiam liberam Princi-
pis

pis ejusmodi casibus sæpe distingvi possit & debeat; utramque semper conjungit Princeps justus nec unam ab altera separat, ita enim hæc nihil perpetratur, quod illi displiceat. Principis boni justitia cuncta facere non vult, quæ ejus potentia facere potest.

Cap. III.

De Personis, quæ Jurisdictioni Ecclesiasticæ seu Consistorio subsunt.

§. 1.

IN Principum Evangelicorum territoriis Jurisdictioni Consistoriorum subjunctæ sunt omnes Clericorum personæ. *Brunnem. J. E. Lib. 3. C. 1. §. 12. Ziegler ad Lancellot. L. 3. T. 1. §. 4. Carpz. Jpr. Cons. L. 3. def. 3. 6.* Penes Pontificios Clericorum multa, sed penes Evangelicos saltem duo dantur genera, quod scilicet alii sint primarii, alii vero secundarii. Ad illos siue primarios refero (1.) Superintendentes, tum generales, qui totius alicujus circuli vel regionis inspectionem gerunt, tum speciales, quibus saltem in aliquos paucos sacerdotes competit inspectio, & hi quibusdam

in locis appellantur vel Inspectores, vel Præpositi vel Adjuncti. *Schilter Inst. Jur. Can. L. 1. Tit. 7. §. 13. in fin.* Si tamen in districtu, qui alterius Inspectioni subest, aliquid injusti perspiciat & observet Superintendens, tunc nil obstat, quo minus illud Superintendenti hujus Dioeceseos vel Consistorio decenter indicet. *Ziegler. de Superintend. Sax. C. 5. §. 13. 14. 15.* Sunt autem penes nos post Reformationem Superintendentes constituti in locum Episcoporum. *Carpz. Jpr. C. L. 1. d. 19. Ziegler de Superintend. Sax. Cap. 3.* Episcopi autem penes Pontificios sunt vel Electi, quos sine impedimento personæ cohærente Capitulum eligit, vel Postulati, qui propter aliquod impedimentum à Superiore dispensationem petere debent mediante Capitulo, quod ex Præposito primum locum tenente, Decano curam rerum ad Capitulum spectantium gerente, atque Canonicis constat, & formulam administrationis in electione præscribit, quæ formula dicitur Capitulatio. *Schilter Inst. Jur. Can. L. 1. C. 7. §. 13. & 19.* At penes Evangelicos nullo casu Papæ dispensatione opus habent Episcopi. *Instr. Pac. Monastr. Artic. 5. §. 6.* Neque enim Canonicos seu Capitulares in Capitulis nostris secularisatis Clericis proprietatibus

bus annumerandos autumo, quia saltem isti proprie nominantur Clerici, qui munere sacro in Ecclesia funguntur. *Dist. 21. C. 1.* tale munus vero, nisi me fallunt omnia, non subeunt Canonici jam dicti. (2.) Pastores primarios, qui vel in Civitate aliqua vel in aliquos sacerdotes paganos inspectionem habent, & loco presbyterorum sunt constituti. *Schilter Inst. Jur. Can. L. 1. T. 8. §. 4.* (3.) Diaconos in civitatibus, qui quidem hodie æque ut alii sacerdotes docent & sacra peragunt, sed temporibus priscis saltem Presbyterorum Ministri fuerunt. *Dist. 93. C. 14. § 15. Ziegler de Diac. Cap. 5. § 8.* Hinc etiam forsitan est, quod Patronus Ecclesiæ in eo loco, ubi Presbyter seu Pastor est, adhuc hodie Diaconum sine Presbyteri seu Pastoris consensu eligere nequeat *per Art. Gener. Augusti Electoris Sax. de an. 1557. p. 143. ibi: Die Diaconen aber soll der Pfarrer nebst dem Rathe wählen. Carpz. Jpr. Consist. L. 1. def. 37.* (4.) Parochos seu sacerdotes in pagis, qui quidem Ecclesiæ urbanæ Diaconis postponuntur. *Carpz. Jpr. Eccles. Lib. 1 def. 71.* sed sacerdotes, Civitatum, si parochis paganis ætate, eruditione atque meritis in Ecclesiam præpollentibus loco cedant, pie modesteque facere monet

Stryekius in Not. ad Brunnem. Jus Eccl. L. 1. C. 6. M. XI. §. 2. Ad Clericos secundarios referendi sunt Custodes, Aeditui, Cantores, Organici. *Schilter Inst. Jur. Can. Lib. 1. Tit. 10. §. 5. & 6.* Sed ad quam classem pertinent Scholæ Ministri? Certe cum non ejusdem sint generis, quosdam ex illis pro diversa qualitate, conditione atque eruditione ad Clericos primarios, quosdam vero ad secundarios referri debere autumo. Dantur adhuc aliæ personæ, quæ quidem non sunt Clerici, certis tamen in negotiis Ecclesiæ inserviunt eo-que intuitu scilicet ratione officii & administrationis Jurisdictione Ecclesiastica coercentur, quales sunt Præfecti Ecclesiarum, Xenodochiorum, Orphanotrophiorum, die Kasten-Boigte, Kirchen-Vorsteher, Kirch-Väter, Waisen-Haus-Berwalter, Hospital-Vorsteher. *Schilter. Inst. Jur. Can. L. 1. T. 10. §. 7. Duaren. de S. Eccles. Ministr. L. 1. Cap. 19.* Itemque Vespillones, Obstetrices, Campanarii, Todten-Gräber, Kind-Mütter und Glöckner. *Idem d. l. §. 11.* Quibusdam in locis, præsertim in pagis, illi dicuntur Altaristæ die Altar-Leuthe, qui sacra synaxi fruentibus linteola subtendunt, rerum reddituumque Ecclesiæ simul curam gerunt, & eleemosynas viritim in templo colligunt mit
dem

dem Klingel-Beutel. Unde legatum Altaristis denen Altar-Leuthe relictum oeconomis denen Kirchen-oder Rasten-Borsthern præstandum esse ait *Schilter. Inst. Jur. Can. L. 1. Tit. 11. §. 11.* Pastoribus autem seu ordinatis Ecclesiæ Ministris id deberi dicit *Carpzovius Jpr. Consist. L. 2. def. 323.* Sed Justitiæ magis conveniens mihi videtur, si distinguatur, num in loco, ubi legatum relinquitur, per usum loquendi vulgarem oeconomi Ecclesiæ nominentur Altar-Leuthe, num vero illis alius titulus tribuatur, uti v.g. Kirch-Bäter, Klingelsacks-Träger &c. Priore casu Ecclesiæ oeconomis, posteriore vero Ministris ordinatis Ecclesiæ legatum puto præstandum, tam quia præprimis verba sunt intelligenda juxta vulgarem loquendi usum. *L. 69. §. 1. de Legat. 3.* quam quia deficiente usu loquendi vulgari verba sunt capienda in significatione Grammatica. Cæterum inter Clericos æqualitatem esse debere volunt alii, uti *Bucer de Gubern. Eccles. Parker in Polit. Eccles. Voet in Polit. Eccles.*; sed gradus & Prærogativam inter illos defendunt alii. *Daniel. Tilen. Grotius Tract. de summa Potest. circa Sacr. Cap. 1. Brochm. System. Theolog. de Ministr. Eccles. Sect. 7. vide Bud. Theolog. Mor. P. 2. C. 3. S. 8. §. 15.*

§. 2.

Neque Clerici jam enarrati solum, sed etiam eorum uxores, liberi, viduæque foro Consistorii privilegiato gaudent, modo viduæ secundas ad nuptias non transierint, liberi que haud emancipati fuerint. *Carpzov. Jpr. Eccles. L. 3. def. 6. Ord. Eccles. Tit. was für Strafen das Consistor.* Familia conductitia quoque licet domus parochialis conductitia sit sub alio Judice sita, hoc fori privilegium competere asserit *Rivinus ad Ord. Proc. Sax Tit. 4. En. 37.* contrariam sententiam fovente *Stryckio in Not. ad Brunnem. L. 3. C. 1. §. 12.* Certe ad famulos, servos & ancillas Clericorum forum Consistorii privilegiatum pertinere affirmat *Brunnemannus Jur. Eccles. L. 3. C. 1. §. 12. Schilter. Inst. J. C. L. 1. Tit. 18. §. 8.* Imo ne in ædibus Ludimagistrorum ullum Jurisdictionis actum v. g. Ludimagistro defuncto Inventarium vel obsignationem patrimonii relictæ peragant Judices seculares, interdictum est *Mandato Reg. Dresden d. 1. Septembris 1710.*

§. 3.

Hæres quoque Clerici, si lis à defuncto contestata fuerit, litem coram Consistorio continuare tenetur, licet forsan Judici seculari

ri sit subjectus. *arg. L. 34. ff. de Jud.* Lite vero non contestata defuncti Clerici hæredes coram Consistorio comparere non sunt obstricti, nisi ab eo ante divisionem hæreditatis ad Actoris petitionem citati fuerint. *Stryck. in Not. ad Lauterbach. Tit. de Jud. p. 104.* Vice versa Laico succedens Clericus causam controversam, in qua litem contestatus est defunctus, coram seculari Judice porro ventilare tenetur, secus si litis contestatio facta nondum fuerit à defuncto. *Brunnem. Jur. Eccles. L. 3. cap. 1. §. 29.* Quod si actione reali propter res immobiles hæreditarias à defuncto Laico sibi relictas pulsetur Clericus, tunc coram Judice rei sitæ licet seculari comparere tenetur, siue a defuncto litis contestatio facta fuerit, siue non, quia in actionibus realibus semper forum rei sitæ, non privilegiatum attenditur. *Ord. Eccl. S. Rubr. von Immunität und Freyheiten der Kirchen-Diener.* Hactenus dicta sunt de Clerico, si solus Laico hæres existat, quod si vero, Clericus cum alia persona seculari hæreditatem Laici ceu cohæres adeat, tunc quoad causam communem contra illum in Consistorio debet institui actio personalis, quia magis dignus ad se trahit minus dignum, nisi cohæredes seculares numero superent
Cle-

Clericum vel Clericos, aut nisi moveatur actio realis. *Berlich. P. 2. Dec. 220. n. 24. seqq. Menck. Theor. & Pr. ff. p. 205.*

§. 4.

Hoc autem foro privilegiato gaudent Clerici cum tota familia, tam in causis criminalibus, quam civilibus. Primum de his, postea de illis pauca dicenda; Verum in utroque causarum genere Clerici provocare possunt ad forum privilegiatum saltem tunc, si vicem Rei non Actoris gerant; Nam Actor, etiam si Clericus, semper forum Rei sequi tenetur. *Brunnem. Jur. Eccles. Lib. 3. cap. 1. §. 14. Mev. P. 3. Decis. 257. L. 5. de Jurisd. cap. si Clericus. §. de for. comp.*

§. 5.

In causis civilibus Clerici Reorum partes si sustineant, toties coram foro Consistorii privilegiato sunt conveniendi, quoties contra illos instituitur actio personalis. *Carpz. Jpr. Consist. Lib. 3. def. 6.* idemque dicendum, si ob res mobiles actione reali conveniatur Clericus, quia personam res mobilis semper sequitur. *Brunnem. Consil. 142. n. 69.* Cessat autem hoc fori privilegium in causis civilibus. (1.) si contra Clericos actio realis moveatur, utpote quo casu Judex rei sitæ ceu com-
pe-

petens est adeundus. *Carpzov. Jpr. Eccl. L. 3. def. 7.* Idemque dicendum de actionibus in rem scriptis v. g. quod metus causa, ad exhibendum &c. quoniam quoad effectum cum realibus comparantur. *L. 9. §. 8. § L. 14. ff. quod metus caus.* (2.) Si ex Lege diffamari coram Judice seculari provocetur Clericus, nisi diffamatio in expediendo officio sit perpetrata. Unde si cui modo illicito in cathedra concionatoria crimen objiciat sacerdos, ideo coram Consistorio conveniendus erit. *Brunnem. Jure Ecclesiast. Lib. 3. cap. 1. §. 13.* (3.) Si Clericus feudum possideat; ejus intuitu coram Judice Feudi comparere tenetur. *cap. 6. § 7. X. de for. compet. Zanger de Except. P. 2. c. 1. num. 301.* Vel quia omnes simultaneè investiti ceu Scrisstfassi coram Curiis sunt conveniendi. *Carpz. Lib. 6. Resp. 115. Svendend. ad Proc. Fibig. p. 308.* Unde idem de Clericis simultaneè investitis dicendum puto. (4.) Si Clerico litem denunciaret Laicus ratione rei, quam à Clerico emerit, coram Judice seculari conventus. *L. 49. de Jud. Brunnem. Jure Eccles. L. 3. c. 1. §. 30.* (5.) Si coram Judice seculari aliquem convenerit Clericus, tunc in eodem Judicio ad reconventionem respondere compellitur, nisi causa reconventionis sit

sit Ecclesiastica. *Land R. Lib. 1. Art. 61. L. 14. c. de sent. & Interloc. Carpz. Proc. Sax. Tit. 6. Art. 3. §. 1. & 2. (6.)* Si contra Clericum in actione personali à Judice Ecclesiastico condemnatum ad præstandum vel solvendum aliquid executio in immobilia sit peragenda, quæ fieri debet à Judice rei sitæ non attento foro privilegiato. *Carpz. Jpr. Eccl. Lib. 3. def. 7. (7.)* Si officium seculare, cujus rationum redditionem exigere potest Judex Politicus, v. g. tutelam suscipit Clericus, tunc forum Ecclesiasticum non attenditur. *Gail. Lib. 1. Obs. 37. num. 7.* quia de damno tutoris Judex eventualiter tenetur. *(8.)* Si foro suo renunciavit Clericus. *Schilter. Instit. Jur. Can. Lib. 1. Tit. 8. §. 9. Stryck. in Notis ad Jus Brunnem. Eccl. Lib. 1. c. 1. §. 12.* nisi causa, in qua fit renunciatio, sit Ecclesiastica. *Stryck. loc. cit. renunciationem* tamen ejusmodi haud valere pronuntiavit *Facultas Lips. 1700. penes D. Menckenium in Theor. & prax. ff. p. m. 206. propter cap. 12. X. de foro compet.* Tandem *(9.)* Clericus exsul ad forum privilegiatum provocare nequit, nisi sit causa Ecclesiastica. Quia hoc fori privilegium saltem illis Clericis, qui munus Ecclesiasticum in eo, ubi degunt, loco subeunt, competit atque stricte est ac-

accipiendum. *Carpzov. Jpr. lib. 3. d. 7. n. 7*
Mev. P. 2. Decis. 137.

§. 6.

Dictum haftenus, quando propter causas civiles coram foro suo privilegiato conveniendi sint vel non sint Clerici, nunc quoque videbimus, quando & quomodo ex CAUSIS CRIMINALIBUS procedat & inquiret Judex Ecclesiasticus. Hic distingvendum inter DELICTA LEVIA atque inter crimina ATROCIA. Propter delicta LEVIA, quorum poena non est relegatio nec relegatione major, sed saltem multa, carcer, suspensio, translocatio, remotio, Clericorum personas semper à Judice Ecclesiastico in judicium vocari atque puniri nullum est dubium. *Ordinat. Eccl. Sax. Tit. Was für Straffen das Consistorium zu erkennen. Carpzov. Jpr. Eccles. lib. 3. def. 5.* Sunt ejusmodi delicta levia v. g. si sacerdos subditos contra Magistratum excitet, quo casu ipsi sine mora sub certa poena silentium imponat Consistorium eumque pro circumstantiarum ratione compellat, ut excessum talem publice agnoscat & verba duriora vel revocet vel mitius declaret præviam semper adhortatione ad populum de præstanda Magistratui obedientia. *Carpzov. Jurispr. Eccles.*

Eccles. lib. 3. def. 102. & 103. Item si sacerdos ex odio & affectu privato cuidam S. coenam deneget, vel illos, à quibus fuit offensus, inter indignos & impoenitentes referat. *Carpz. l. c. def. 107. & c.* alia plura vide in Capite seq.

§. 7.

At in delictis ATROCIORIBUS, quorum poena scilicet est relegatio vel corporis afflictiva, à Clerico commissis Consistorium causâ summariter cognitâ delinquentes Judici seculari ad inquisitionem specialem formandam & poenam irrogandam tradit. *Carpz. Jpr. Consist. Lib. 3. def. 5.* Exinde tamen non concludendum Consistoriis Jurisdictionem saltem inferiorem competere. *Stryck. ad Brunnem. Jus Eccles. lib. 2. c. 19. §. 24.* Neque ante traditionem Clerici delinquentis solennitates degradationis apud Pontificios adhuc usitatae ab Evangelicis, qui fictum characterem indelebilem haud agnoscunt, adhibentur, licet quandoque in locis quibusdam vestimentum sacerdotale, *der Priester-Rock*, detrahatur. *Stryck. in Not. ad Brunnem. Jus Eccl. lib. 2. cap. 19. §. 4. Carpz. Jpr. Consist. lib. 3. def. 117. n. 9.* Id tamen certum est, degradationem in terris Evangelicae religionis haud esse necessitatis, & à Clericis Pontificiis saltem ideo in-

introducendam fuisse, quo magis tutiores sint contra Judicem secularem, qui ante degradationem à Judice Ecclesiastico faciendam Clericum delinquentem punire non debet. Contra Clericum quoque Pontificium, si in terris Principis Evangelici delictum grave perpetret, inquit Judex Politicus, cum hoc casu Pontificis ejusque Episcoporum Jurisdictio sit sublata per *Instrumentum Pac. Westphal. Art. 5. §. 48.*

§. 8.

Quando in ipso delicti actu deprehendatur Clericus, de qualitate vero Clericali certo non constet, tunc penes Pontificios quaestio de ejus statu seu qualitate coram Judice Ecclesiastico, *Lanzelott. Inst. Jur. can. l. 3. Tit. 1. §. 6.* sed apud Evangelicos coram Judice seculari deprehensionis ventilatur. *Ziegler. ad Lanzelott. d. l.* Sicut etiam, cum in fraudem Judicii Secularis ob crimen antea patratum in sacrum ordinem se recipi faciat, Clericus à Judice Laico puniri potest. *Brunnem. Jure Eccles. lib. 3. cap. 1. §. 14.*

§. 9.

Laici quidem regulariter Consistorii Jurisdictioni non subsunt, si tamen causa, cujus intuitu contra Laicum actio instituitur, sit Ecclesiastica, tunc ex illa Laicus conventus

in Consistorio comparere tenetur, uti de Jure Patron. testatur *Brunnem. l. 3. c. 1. §. 31.* Vel si Laicus delictum tale committat, cujus cognitio spectat ad Consistorium. v. g. crimen stupri. *Carpz. Jpr. Consist. l. 2. d. 228. § l. 3. def. 72.*

Cap. IV. De Causis Ecclesiasticis.

§. 1.

CAUSÆ, quarum intuitu quis coram Judice Ecclesiastico conveniri debet, sunt vel CIVILES vel CRIMINALES, utraque sunt vel simpliciter & PURE ECCLESIASTICÆ vel MIXTÆ. Pure Ecclesiasticæ dicuntur, quæ solum à Judice Ecclesiastico dirimuntur, illæ vero seu mixtæ vocantur, quarum cognitio & decisio partim ad Judicem secularem partim ad Ecclesiasticum seu Consistorium pertinet. *Brunnem. Jure Eccles. lib. 3. §. ult.* Primum de causis Ecclesiasticis civilibus tam puris, quam mixtis, postea de criminalibus pure talibus atque mixti fori brevibus agendum.

§. 2.

Ad causas ECCLESIASTICAS CIVILES PURAS seu simpliciter tales referuntur præ-

præprimis causæ matrimoniales, sive agatur ad consummandum sive ad dirimendum matrimonium. *Brunnem. Jur. Eccl. lib. 3. c. 1. §. 17.* Ex errore tamen Pontificio, quasi scilicet matrimonium sit Sacramentum, id originem ducit, unde quoque in Palatinatu & Hassia causas matrimoniales decidi à solis JureConsultis tradit *Stryckius in Not. ad Brunnem. Jus Eccl. l. 3. c. 1. §. 17.* Interdum quoque in nostra Saxonia reliquisque terris Evangelicis in foro seculari ventilari solent causæ Matrimoniales, scilicet (1.) si quæstio sit de facto, an matrimonium contractum, quantum ad effectum successionis, repetendæ dotis, vel legitimisationis liberorum. *Stryck. ad Brunnem. Jus Eccl. dict. loc.* (2.) Si agatur de matrimonio ex causa Politica prohibendo. v. g. Si homo liber foeminam adscriptitiam & propriam ducere velit in uxorem. *Brunnem. Jure Eccl. l. 3. c. 1. §. 17.* (3.) Si ex stupro agitur ad dotem id esse mixti fori traditur infra §. 14. Possem hic fusius agere de matrimonii CONSTITUTIONE, scilicet de sponsalibus & nuptiis, quas præcedere solet trina proclamatio de suggestu & copula sacerdotalis, de matrimonii EFFECTU, scilicet de commodis & incommodis, quæ personis conjunctis

inde obveniunt; atque de matrimonii DIS-
SOLUTIONE & ANNULLATIONE, sed
hoc labore superfedeo, cum hanc materiam
pertractent omnia Compendia Juris Civilis,
præsertim quæ ad Digesta sunt conscripta;
nec immemor sum instituti mei, me scilicet
breve Compendium PRACTICUM JU-
RISPR. Consistorialis conscribere, quod
diligentem tractationem Compendiorum
Juris Civilis præsupponit. Hoc tamen ad-
huc addam hoc loco, quod controversiæ ma-
rimoniales inter Principes Evangelicos ortæ
his in terris à Judice dirimi queant nullo, ni-
si vel ipsi Principes se suis Consistoriis submit-
tant, p. 268. vel in Austregas arbitrarias con-
sentiant. *Meb. P. 2. Decis. 365. Brunnem.*
Jure Eccl. lib. 3. c. 1. §. 18. ibique Stryck. in Not.
Quod ad Principes Appennagiatios & Princi-
pum liberos nondum emancipatos extendit
Ludovici in Dissert. De Judice in caus. Prin-
cip. Protest. matrim. §. 63. & 64.

§. 3.

Causis Ecclesiasticis civilibus pure tali-
bus annumeratur etiam Jus Patronatus, sive
lis in possessorio sive petitorio ventiletur.
Brunnem. Jure Eccl. lib. 3. cap. 1. §. 31. Estque
duplex, vel regium, quod Cæsari, Regibus,
Prin-

Principibus & Imp. Statibus, vel vulgare, quod personis in minore dignitate constitutis competit. *Strauss. de Jure Patron. cap. 1. §. 10.* Hoc jus se exserit (I.) in NOMINATIONE seu electione, quando Patronus certam personam eligit eamque in suggestu ad concionem *δοκιμαστικὴν* habendam zur Probe-Predigt parochianis sistit, quæ concio non tantum sine vitio nullitatis omitti nequit, sed & sine Superintendentis permissione haberi non debet, alioquin adhuc est reiteranda. *Carpz. Ipr. Eccl. lib. 1. def. 33. 34. Ord. Eccl. Sax. Tit. von Examen aller Kirchen-Diener.* Quia Superintendentis est curare, ut Sacerdotes puram doctrinam tradant, pie vivant, & externos in cultu divino ritus juxta Ordinationem Ecclesiasticam observent. *Ziegler. de Superintend. cap. 11. §. 12. §. 1. & cap. 9. §. 11.* Causa vero, cur hæc concio nequeat negligi, liquet exinde, quia non prius, quam ea peracta, Statuum Ecclesiæ, scil. Cleri, præsertim Superintendentis, Magistratus Politici & tandem parochianorum, derer Eingepfarrten, consensus et votum saltem informativum potest & debet requiri, ne illis invitis novus sacerdos obtrudatur; ita ut votum deliberativum & decisivum competat Patrono,

nec solus populi dissensus novi Pastoris vocationem impediat, nisi forsan justis & prægnantibus causis nitatur. *Carpzov. Jpr. Cons. lib. 1. d. 29. 30. 31. 32. 34. & 35. Finckelthaus. de Jure Patron. cap. 2. n. 26. & c. 6. n. 78. seqq. Ziegler. de Superintend. cap. 14. §. 4.* Senatum oppidanum Amtsassium membrum parochianorum esse ait *Carpz. Jpr. Cons. dict. l. def. 19. Ziegl.* sed alii dissentiunt. Vide *Titii Probe Des geistl. Rechts. p. 261. & lib. 1. cap. 7. §. 24. 25. 26. 27. & 28.* ubi dicit, in constituendo Ecclesiæ Ministro duplex saltem personarum genus concurrere; (II.) In vocatione; Quando Patronus declarat, quod personam à se nominatam, contra quam concione pirastica habita nullas vel non justas dissentiendi causas protulerunt Status Ecclesiæ, ad munus Pastoris pie justeque subeundum vocatam velit. *Carpz. Jpr. Cons. l. 1. def. 39. VVeber. de Jur. Patron. §. 41.* An vero aliquis ad munus Ecclesiasticum cogi queat, ajunt alii, negant alii. *Brunnem. Jure Eccl. l. 1. c. 5. §. 13. & Stryck. in Not. ad hunc loc. Stockmann. de Jure Patron. p. 340.* Sed hac quæstione nostris temporibus carere possumus. (III.) In præsentatione; Quando Patronus cum Superintendente Candidatum Consistorio ad examen, Ordi-

dinationem, & Confirmationem sistit, quæ præsentatio nec à solo Superintendente, nec à solo Patrono fieri potest, licet quandoque Patroni solius admittatur Præsentatio, si nimirum de Candidati donis, legitima concione pirastica, parochianorumque consensu jam constet. *Ord. Eccles. Sax. Tit. Von Examen allerhand Kirchen-Diener. Carpz. Jpr. Consist. lib. 1. def. 43. usque 47. Brunnem. Jur. Eccles. lib. 1. cap. 5. §. 18. ubi §. 23.* recte monet, quod ante concionem δοκίμαστικὴν institui deberet examen, nisi velis dicere, Vocationem fieri sub conditione, si Candidatus in Examine recte satis respondeat. Quod Patronus Clericus non se ipsum, bene vero filium suum præsentare possit, asserit *Brunnem. l. 2. c. 8. §. 17.* licet in *Mandato Regio & Elect. Sax. Dresd. d. 14. Dec. 1703.* prohibitum esse videatur, ne Pastor decrepitus ad substitutionem denominet filium suum; sed hoc Mandatum forsan capiendum de Denominatione, quæ fit modo illicito & injusto. Facta Præsentatione cessat quidem officium Patroni, sequiturque, prævio examine, Ordinatio & Confirmatio, quando Candidato per preces manuumque impositionem in templo publice per Superintendentem cum Ministerio do-

cendi & administrandi Sacra potestatem concedit, posteaque literas Confirmationis exhibet Consistorium. *Carpz. Jpr. Eccles. l. 1. def. 51. & 52. Ziegler. ad Lanzellot. l. 2. T. 2. §. 4. Schilter. Inst. Jur. Can. l. 1. T. 16. §. 2. 3. 4.* Investitura tamen seu Institutio, quando Candidatus gregi per Superintendentem sistitur & in officii possessionem deducitur, cum præscitu Patroni parochianis præsentibus fieri debet. *Carpzov. Jpr. Cons. lib. 1. d. 44. & 45. Brunnem. Jure Eccles. lib. 1. c. 5. §. 27. Stockmann. de Jure Patron. p. 335. seqq. Veber de Jur. Patron. Pos. 113. p. 151.* Actus jam enarratos Juris Patronatus, quod quis vel per dotationem, vel fundationem Ecclesiæ suam aut Majorum suorum vel per præscriptionem vel denique per Privilegium acquirit. *Strauss. de Jure Patron. cap. 1. §. 3. Stockmann. de Jure Patron. p. 456. Ziegler in Tract. de Dotat. Eccles. Finckelthaus. de Jure Patron. cap. 4. n. 5.* quoties officium aut penitus vacat, aut decrepito, emerito sive semper ægrotanti Ecclesiæ scholæque Ministro Substitutus est adjungendus. *Carpzov. Jpr. Cons. lib. 1. def. 16. & 17.* exercet Patronus tam Laicus, quam Clericus, tam foemina, quam masculus. *Carpzov. d. l. def. 13. Nev. Jure Cleric. p. 341.* & quidem ipse im-

immediate, vel mediate per conductorem, qui prædium cum omnibus pertinentiis conduxit. *Stryck. in Not. ad Brunnem. Jus. Eccl. lib. 2. c. 8. §. 14. Ziegler. ad Lanzellot. lib. 1. Tit. 28. §. 13. Schilter. Inst. Jur. Can. l. 1. t. 14. §. 15.* Pluribus de Jure Patronatus litigantibus, si de nullius acquisitione v. g. dotatione constat, præferri debet iste, qui est in possessione. *Carpzov. Jpr. Cons. lib. 1. def. 21. Stryck. in Not. ad Brunnem. Jure Eccl. l. 2. c. 8. §. 8. Finckelthaus. de Jure Patron. cap. 4. n. 1. seqq.* Num id Creditoribus in prædium Patroni, cui jus Patronatus est annexum, immisilis competat, vide *Stryck. in Not. ad Brunnem. Jur. Eccles. d. l. §. 14.* Licet Patronus præter Pastorem etiam custodes reliquosque Ecclesiæ Ministros jus vocandi habeat, isti tamen, scilicet Custodes, Cantores, Ludimoderatores & Organici sine præscitu Superintendentis vel Pastoris, à solo Patrono non possunt vocari, ne Pastoribus tales Ministri secundarii, nimirum Custodes &c. obtrudantur, in quorum institutionem justas ob causas consentire nequeant. *Carpzov. Jpr. Consist. lib. 1. def. 76. & 77. Horn. Consil. Class. 1. Consult. 38.* Quod si tamen justas dissentientiendi causas contra Custodem, Cantorem, Organicum a-

C 5

lios-

liosque Ministros Ecclesiæ secundarios à Patrono electos non proferre valeat Pastor, tunc isti à Patrono solo cum Superintendente non à Pastore ad examen religionis & Confirmationem Consistorio possunt & debent præsentari. *Carpzov. Ipr. Cons. l. 1. def. 82.* In horum scil. Ministrorum secundariorum Ecclesiæ Confirmatione singulare est, quod sufficiat, si sine literis Vocationis productis eorum Vocatio à Superintendente notificetur & Confirmatio petatur. *Carpzov. dict. loc. def. 81. Ordinatio Eccles. Sax. Tit. Von Election, Exam. und Amt eines jeden Schulmeisters.* Juramentum quoque religionis interdum ad captum Custodum aliorumque Ministrorum secundariorum temperari atque subscriptionem Formulæ Concordiæ simul & Articulorum Visitationum quandoque illis remitti testatur *Schilter. Instit. Jur. Can. lib. 1. Tit. 16. §. ult.* Quod vero Patronus hæreticus v.g. Anabaptista, Judæus, &c. in Ecclesia religionis toleratæ & orthodoxæ Jus Patronatus exercere & Candidatum præsentare possit, prolixè deducit *Veber de Jure Patron. §. 128.* qui autor etiam dict. Tract. §. 100. hanc movet & decidit quæstionem; Num justum sit, si Patrono certam personam commendet
Prin-

Princeps ? In exercitio hujus Juris Patronatus circumspēcte verfetur Patronus, ne incurrat illius privationem & amissionem, quæ fieri potest vel in totum seu perpetuum, vel pro parte seu quoad unicum actum ; Amissio totalis seu in perpetuum contingit (1.) Ecclesiæ destructione, nisi reædificetur. (2.) Dote ademtâ. (2.) Cæde Clerici. *cap. 22. X. de poen.* (4.) Præscriptione. *C. 11. X. de Præscript.* (5.) confiscatione bonorum. (6.) resignatione. *cap. 14. X. de Jure Patron.* (7.) abusu. si v. g. Patronus parochiam venalem habeat. *arg. c. 5. X. de Rer. permut. Brunnem. l. 2. c. 8. §. 24. & 30. ibique Stryck. in Not. Carpz. lib. 1. def. 20. 69. 70.* (8.) Unionē Ecclesiæ Patronatæ cum Ecclesia collegiata. *Brunnem. Jure Eccles. l. 2. c. 8. §. 28.* Pro PARTE vero seu unico actu jus suum Patronus amittit (1.) Si præsentet indignum. *c. 29. X. de Jure Patron.* qualis est convictus criminis. *Schilter. Inst. Jur. Can. l. 1. T. 14. §. 22.* nisi tempestive alium idoneum præsentet, quæ variatio permittitur Patrono Laico, non item Clerico. *Finkelthaus. de Jure Patron. cap. 7. num. 12. seqq.* (2.) Si Candidatum non præsentat Patronus intra tempus legitimum, quod juxta *cap. 27. X. de Jure Patron.* est 6. mensium spatium, sed

sed Jure Sax. post elapsum à morte Ministri Ecclesiae dimidium annum gratiae viduae liberisque competens Patrono certus ad praesentandum praefigitur terminus v. g. 14. dierum cum clausula: Daß in dessen Verbleibung die Pfarre ex officio vor diesmahl, und sonst dem Patrono an seinem Jure unbeschadet, ersetzt werden solle. *Ordin. Eccles. Sax. Tit. Vom Beruf derer Kirchen-Diener. Et Tit. Von Immunitäten und Freyheiten der Kirchen-Diener* §. zu fernerer Gnade. *Carpz. l. 1. d. 15. Jpr. Eccles.* Interea vacante scil. officio divini cultus administrationem mandat Consistorium per Superintendentem vicinis aliquot Pastoribus, vel in oppido Diaconis, qui à vidua liberisque nil exigere sed honorarium sponte oblatum accipere possunt, neque tempore pestis ad talem laborem tenentur Pastores vicini, quippe quo casu novus statim substituendus est. *Carpzov. Jpr. Eccles. lib. 1. def. 162. 163. 164. § 165. Ordinat. Eccles. Sax. Tit. vom Beruf und Annehmung der Kirchen-Diener* §. zum Andern. *Stockmann. Vom Brauch und Miß-Brauch des Juris Patron. p. 769.* Hoc saltem adhuc addo, quod jus vocandi Pastorem castrensem, einen Feld-Prediger, com-

competat nostris Tribunis militū; Quod autem post transactū in castris triennium præ aliis ad officia Ecclesiastica debeant admitti pastores castrenses, jubet *Mandatum Reg. Pol. & Elect. Sax. d. 8. Jan. 1712.*

§. 4.

Amplius inter causas Ecclesiasticas civiles pure tales locum invenit Ordinatio, Confirmatio & Examen Candidatorum. Atque cum per Examen exploret Consistorium, num futurus Ecclesiæ Minister sit idoneus nec heterodoxia suspectus, id non facile remittitur, nisi forsan in casu necessitatis, quando nimirum ob iter non tutum, morbum contagiosum aliamque justam causam ad Consistorium venire nequit Candidatus, quo casu quidem absens confirmatur, si de ejus eruditione ac qualitate constet; *Carpzov. Jurispr. Consist. lib. 1. def. 49. & 51.* cessante tamen impedimento Pastor ita confirmatus ad præstationem Juramenti religionis & subscriptionem Formulæ concordiaë postea in Consistorio comparere tenetur. *Finckelthaus. de Jure Patron. cap. 6. num. 140.* Sumtus autem, quos novus Ecclesiæ Scholæque Minister in itinere ac Consistorio pro Confirmatione pariter & Ordinatione fecit, vel ex Ærario Eccle-

clesiæ, vel ob hujus inopiam à parochianis sunt solvendi. *Carpzov. Jurispr. Eccl. lib. 1. def. 53.* idemque dicendum de sumtibus, qui sunt vel ad Investituræ actum & imprimis ad convivium post hunc actum parari solitum *Idem l. c. def. 56.* vel in aliunde advehendo novo Pastore cum sua familia & supellectile. *Idem Carpzov. l. c. def. 58. Ordinatio Eccles. Sax. Art. gen. 1. & Artic. 31. Resolut. Grav. de anno 1661. Bon Consist. Sachen. §. 14. VVeber Tract. de Jure Patron. Pos. 98.* Quid sentiendum sit de ordinatione, quæ à Ministerio heterodoxo facta est vel fieri debet, prolixè differit *Brunnem. Jur. Eccles. lib. 1. c. 5. §. 20.*

§. 5.

Deinde ad causas Ecclesiasticas civiles pure tales refertur Visitatio seu Inspectio tam Ecclesiæ quam Scholæ; Illa scil. Ecclesiæ Visitatio est Jus ac potestas Superintendenti competens ad dirigendam societatem Ecclesiasticam, ut status ejusque Ecclesiæ Parochiæque specialis quoad personarum mores & doctrinam non solum, sed & conditionem rerum reddituumque Ecclesiasticorum exploretur & omnia secundum Juris divini ac humani regulas constituentur, emendentur. *Schilter Instit. Jur. Can. lib. 1. Tit. 6. §. 1. & 2.*

Fie-

Fieri potest hæc Visitatio vel ab ipso Superintendente vel ejus Deputato ita, ut ad locum destinatum Pastores, Æditui & administratores ærarii Ecclesiastici per CITATIONEM, Judices autem loci & Laici per nudam NOTIFICATIONEM vocentur sumtibus Ecclesiæ. *Schilter. Inst. Jur. Can. loc. cit. §. 3. 5. & 8.* atque hæc Visitatio licet simul in exactio-
ne rationum ab administratoribus rerum Ecclesiasticarum, *ben der Kirch-Rechnung*, quotannis institui solita commode peragi queat & debeat, eam tamen aut plane non, aut raro, aut non debito modo institui prohi-
dor! cum multarum animarum interitu querelam gerit *Brunnemannus Jure Eccles. lib. 1. c. 6. Membr. 12. §. 10.* Quantum ad schola-
rum inspectionem, ea requirit, ut non tan-
tum utilia juventuti proponantur, sed etiam
pii doctique Præceptores juventutem verbis
pariter & exemplis docentes scholis præfici-
antur iisque salarium sufficiens sine procrasti-
natione præstetur. *Brunnem. Jure Eccl. l. 1. c. 6. M. 12. §. 15. & 16. Stryck ad hunc Brunne-
manni locum in Notis.* ubi monet, ut schola-
rum cura Politicis simul ac Clericis commit-
tatur. Præsertim autem juxta opinionem a-
liorum in scholis bene constituendis & con-
fer-

fervandis quatuor defectuum fontes conside-
rari debent, scilicet (1.) Scholarum Susten-
tatores & Patroni, qui denominare debent
Inspectores eruditos, prudentes, qui scholas
bene constitutas ad Reipublicæ salutem plu-
rimum facere perpenderent, si plures sint,
quoad philosophandi modum inter se non di-
crepant. (2.) Inspectores, qui in eligendis
Præceptoribus assumi curent tales, qui eru-
ditionem non possident modo, sed et eam ali-
is via facili communicare valent, illisque præ-
ter salarium sufficiens & sine mora solven-
dum non facile ad alia officia perveniendi
spes facienda est, neque enim scholas tempore
certe statuto & antea indicto visitare debent
Inspectores aut lectionibus antiquitus intro-
ductis ita inhærere, ut in earum locum melio-
res surrogare sibi religioni ducant &c. (3.)
Præceptores, qui polleant prudentia infor-
matoria, cunctas mentis corporisque facul-
tates eo intendant, ut discipulos ad melio-
rem vitam & veram eruditionem transferant,
juxta diversitatem ætatis ac indolis bene dis-
cernant, & secundum hanc diversitatem in-
formandi & castigandi modum dirigant &c.
(4.) Discipuli, in quibus dispiciendum, num
ad studiorum vitam sint habiles habita ratio-
ne

ne ingenii, fortunæ, facultatum, memoriæ, vis imaginatricis, ut illa genera studiorum & disciplinas eligant, quæ suæ indoli maxime conveniunt. &c. Sed hos defectuum fontes circa scholas saltem obiter tangere volui, pleniorum illorum excussionem & perscrutationem aliis relinquens, qui hoc addo, quod defectus hic enarratos jam olim cognitos haberit & emendare voluerit Div. Elector. Sax. Augustus, uti constat aus der Landes-Ordnung. de anno 1580. Rubric. von Schulen. & Ejusdem Electoris Augusti Landes-Ordnung de anno 1555. Tit. von Schulen. vid. Sessendorff de Stat. Christian. l. 3. c. 9. §. 3. Præterea nota satis est divisio Scholarum in tria genera, nimirum (1.) in scholas triviales (2.) in Gymnasia (3.) in universitates seu Academias. Schilter. Instit. J. C. lib. 1. Tit. 13. §. 3. & 4. D. Beyer in Addit. ad Carpz. Jpr. Consist. lib. 1. p. 7. Duo priora genera sine autoritate Cæsaris ab Imperii Statibus erigi posse vix dubium erit, sed quoad Academias Imperatoris autoritas requirenda juxta plerosque, licet dissentiant nonnulli. Brunnem. Exam. Jur. Publ. lib. 2. c. 2. qv. 8. Titius in der Probe des geistl. Teutschen Rechts. lib. 4. c. 6. §. 58. seqq. De Academiæ statum scripserunt

runt multi, ego hac de re lubens fileo; Non minor prudentia requiritur ad veritatem dicendam quam ad eam celandam.

§. 6.

Causas controversas de stipendiis quoque decedit Consistorium. Stipendia vero sine præscito consilioque Superintendentis & scholæ Præceptorum Studiosis atque scholaribus regulariter conferri non debent, quia Superintendenti ceu scholæ Inspectori atque Præceptoribus maxime constat, quænam ingenia sint studiis idonea & digna stipendiis. *Ord. Eccles. Sax. Rubr. Wie es mit den Stipendiaten.* Nam stipendia non nisi probis, indigentibus & avidis discendi tribuenda esse jubet *Ordinatio Eccles. Sax. dict. Rubr. Resolut. Grav. von Consistorial-Sachen de anno 1661. Punct. 33. Carpzov. Jpr. Consist. Lib. 2. def. 308. & 309.* Sunt autem stipendia vel publica, quæ à Principe aut ab aliis Magistratibus sunt constituta, vel privata, quæ à personis privatis aut inter vivos aut mortis causa per testamentum piis causis dicantur, quo casu si in genere stipendiū ad studia leget testator, illi debent præferri, qui sunt de testatoris familia. *Brunnem. Jur. Eccles. lib. 2. c. 12. §. 12.* Si vero ad proximiorum consanguineorum

rum sustentationē legatum sit stipendiū, agnati non solum sed & cognati eo fruuntur. *Carpz. Jpr. Eccles. lib. 2. def. 333.* atque si plures agnati vel cognati studiis incumbentes simul tale stipendium expetant, gradu proximior semper præferendus, licet alter ætate Academica sit prior. *Horn. Consil. Class. 1. Consultat. 16.* Neque stipendium semel concessum revocari potest, si eo male utatur Studiosus vel Scholaris, nisi talis revocandi licentia in stipendiū fundatione fuerit expressa, uti respondit *Facult. Viteberg. M. Febr. 1702. testante Horn. d. l. num. 4. p. m. 30.* Justum & Juri quam maxime consentaneum est hoc doctissimum Responsum, agit enim de stipendio jam plene percepto. Quæritur autem, annon etiam stipendium alicui concessum, quo ante breve temporis spatium uti fruique coepit Studiosus, qui vitiis indulgens vitam dissolutam potius agit, quam literarum studiis operā navat, quoad tempus residuum & reliquum illi rursus adimi possit & revocari? Id quod affirmare non vereor, primum quia injustum videtur, si per beneficia sustentetur & augeatur hominum nequitia, cum tamen malitiis hominum haud sit indulgendum. *l. 38. ff. de R. V.* pecunia enim ad usum communem valens in

juvene luxuriæ nequitiaque commodum est instrumentum. *L. 3. §. 3. ff. de S.C.to. Maced.* Deinde quoniam illius, qui stipendium constituit, finis fuit & voluntas, ut illud studiis literarum eo melius pertractandis non autem luxui aliisque vitiis inferviat & collocetur, quoad stipendii foundationem autem interpretationem sic esse faciendam, ut disponentis vel fundatoris rationi seu causæ tam finali quam impulsivæ congruat, æquisimi juris esse autumo. *arg. L. 19. pr. Si cert. pet. & L. 13. §. 2. de excusat. tut.*

§. 7.

Ad causas Ecclesiasticas pure tales pertinet porro dispositio de ceremoniis & ritibus circa actus in templo peragendos seu circa cultum publicum adhibendis. Considerabimus hic saltem ritus & ceremonias præcipuas, quæ occurrere possunt intuitu baptismatis; sacræ coenæ & consummationis matrimonii sic, ut quandoque talia, quæ majoris momenti sunt quam nudæ ceremoniæ, simul tangerentur. Quantum (I.) ad actum baptismatis, qui regulariter in templo peragendus non in domu privata, exceptis casu necessitatis v. g. infantis admodum imbecillis & partu illustri-um & Nobilium. *Ord. Polit. Sax. de anno 1661.*

Tit.

*Tit. 171. Schilter. Inst. Jur. Can. L. 1. T. 2. §. 20. singularis ceremonia est, quod certus patrino-
rum numerus apud nos tres adhibeantur, ex-
ceptis Nobilibus & militibus, quam exceptio-
nem ceu prosopolepsiam taxat Brunne-
manus Jur. Eccles. lib. 2. p. 286. cui refragatur
Titius in der Probe des geistl. Rechts
Tit. von der Tauffe. hanc ob rationem,
weil nicht abzusehen, warum in Mittel-
Dingen nicht könne ein Unterscheid der
Personen gemacht werden. Quæ Titii
sententia placet quoad numerum Patrino-
rum in Saxonia, quia ibi à summo Legislatore talis
prosopolepsia tacite approbata videtur, nam
ratio ab eo adjecta, quod nempe in rebus in-
differentibus personarum respectus haberi
possit, ita debet intelligi, ut prosopolepsia in
ejusmodi rebus indifferentibus Principi sit li-
cita, non vero Ministris Ecclesiæ autoritate
privata, quippe quod contra textum clarum
Epist. Jacobi Cap. 2. v. 1. seqq. esse arbitror.
Ut autem eligantur Patrini probi & honesti,
zu denen man sich versehe, daß sie die Sa-
che mit Ernst und rechten Glauben han-
deln, requirit Ord. Eccles. Sax. Tit. von der
Taufe. non impuberes. Art. Gen. 6. §. 7.
Consuetudinis quoque fuit & adhuc est in lo-*

cis quibusdam, ut puerpera finitis s. aut 6. septimanis una cum infante in templo se sistat & benedictionem à sacerdote accipiat. *Carpz. Jpr. Eccles. lib. 2. d. 273.* sed hæc consuetudo abrogata fuit per *Rescript. Elect. Sax. d. 27. April. 1654.* Sicuti parentum infidelium v.g. Turcarum liberos parentibus invitis non baptizandos putat *Titius in der Probe des geistl. Rechts. p. 427.* ita quoque multo certius est, actum baptizandi ab Ecclesiæ Ministris Actor 10, v. 48. non ab aliis personis secularibus v. g. parentibus peragendum esse, excepto casu necessitatis. *Schilter. Inst. Jur. Can. lib. 2. T. 2. §. 7. & 8.* Exorcismum penes nos usitatum à Principe posse abrogari vix est dubitandum. Sic in terris Brandenburgicis sacerdotibus, ut in baptizando infante juxta parentum voluntatem exorcismum vel adhibeant vel omittant, per *Mandatum Regium & Elect. d. 25. Jan. 1713.* fuit præceptum. A baptifmate transeamus (II.) ad sacram coenam, circa hujus Sacramenti administrationem, quæ fieri debet in templo non in domu privata, exceptis ægrotantibus & aliis in casu necessitatis. *Carpzov. Jpr. Eccles. lib. 2. def. 292.* adhibeantur ritus in quavis Ecclesia recepti, modesti, devoti. *Schilter. Instit.*

stit. J. C. Lib. 2. T. 3. §. 16. & 17. Art. gen. 8. §. 4. Sacram coenam nulli facile deneget pastor neque moribundis mox obmutescentibus neque peregrinantibus. *Schilter. d. l. §. 6. & 8.* Qui vero scrupulo fidei circa hunc Articulum urgentur, solide prius sunt informandi, atque qui litibus forensibus distringuntur, sunt admittendi, modo rancorem & odium personale deposuerint. *Art. gen. 12. Schilter. d. l. §. 15.* Ante vero quam ad sacram coenam accedat aliquis, coram Pastore confessionem peccatorum edat & absolutionem petat nec ab uno Pastore semel electo ad alium illius Ecclesiae sacerdotem temere transeat, licet forsan cum eo in inimicitias incidat, nisi Consistorii permissione. *Carpzov. Jurispr. Eccles. L. 2. d. 290. & 291.* Multo minus absolutionem dicere potest alteri alius non Clericus, nisi in casu necessitatis. *Schilter. Inst. J. C. L. 2. T. 4. §. 13. Stryck. ad Brunnem. Jus Eccles. L. 1. c. 6. Membr. 4. §. 12.* Uti autem crimina in absolutionis petitione confessa non divulgare debet pastor, licet ceu testis ad depositionem juratam requiratur à Magistratu. *Carpzov. Jpr. Eccles. L. 3. def. 25.* nisi (1.) delictum sit committendum, vel (2.) innocenti vitæ periculum imminet, si confessio non

reveletur, vel (3.) delictum tendat in Principis Reique publicæ exitium. *Bechm. Theol. Consc. p. 124. Gail. lib. 1. obs. 100.* vel (4.) aliquid Pastori saltem sub secreto non sub sigillo confessionis fuit conceditum. *Stryck. in Not. ad Brunnem. Jus. Eccl. lib. 2. c. 19. §. 22.* Ita quoque non curiosius ex confitente delicta occulta quærat pastor. *Art. gen. 7. §. 1. Ziegler ad Lanzelott. L. 2. T. 5. §. 8. Finckelthaus. obs. 4.* Ad peccatorum confessionem admittatur quivis etiam inquisitus pendente Inquisitionis Processu *Art. gen. 10. Brunnem. Jur. Eccl. L. 1. c. 6. M. 4. §. XI.* excluduntur tamen plane rudes de fide Christiana, donec informati fuerint, & qui cum magno scandalo publico deliquerunt, donec publice deprecati fuerint, *biß sie öffentliche Kirchen-Buße gethan haben*, nisi in casu necessitatis & periculi mortis jam instantis. *Carpzov. Jpr. Eccl. L. 2. d. 281. 282. 283.* Nummos pro confessione accipere num juste fiat & prudenter, disquirat *Schilter. Instit. J. C. l. 2. T. 4. §. 17.* Denique (III.) ad ritus & ceremonias circa consummationem matrimonii pertinet trina proclamatio de suggestu, quæ tamen Consistorii dispensatione vel in unam contrahi vel plane remitti potest. *Stryck. ad Brun-*
nem.

nem. Jus. Eccles. L. 2. c. 16. §. 6. Estque hæc proclamatio instar Citationis edictalis, unde post eam trina vice factam ad matrimonium impediendum nemo aliquid allegare potest, licet hoc casu delicta novorum conjugum punire queat Consistorium. *Dn. Illustr. Born. Dissert. de Banno Nuptiali §. 19. & 20.* Proclamationem sequitur copulatio sacerdotalis, quæ à Pastore loci nuptiarum convivio destinati, non ab alio, nisi Consistorii dispensatione ac soluto Pastori loci honorario, fieri debet & quidem ordinarie in templo non in ædibus privatis, nisi Consistorium dispense vel personæ conjugum sint Nobiles. *Carpz. L. 2. def. 148. 143. & 144.* vel nisi adsit casus necessitatis vel periculum sit in mora & una pars ex desponsatis de fuga sit suspecta. *Idem l. c. d. 145. 146.* Huic copulationi succedit deductio solennis desponsatorum ad templum & reductionis ad domum cum tibiis, tympanis, coronis & aliis ceremoniis, quæ facile non sunt omittendæ, nisi ex crimine aliquo vel nuptiis illicitis loco pænæ; sunt enim hæ ceremoniæ signum honestatis & pudicitiae inviolatæ. *Carpz. Jpr. Cons. L. 2. d. 150.* Num vero sponsæ, quæ post copulam sacerdotalem repentina morte maritum ante concubitum

amisit & denuo sponsa fit, coronam gestare liceat, varie respondent Autores. *Carpzov. Jurispr. Eccles. def. 11. Const. 19. P. 3. Muller de Hierolog. Sect. 4. p. 9.* Solennem istam reductionem e templo ad domum excipit solenne convivium nuptiale, in quo quidem remotis luxu fastuque choreæ decentes & honestæ non prohibentur, nisi tempore luctus publici aut alias tristi & calamitoso, tempore tamen Adventus & Quadragesimæ nuptias celebrari non permittunt Magistratus Evangelici nec facile sine causa pontifica ideo dispensant, *Ord. Eccles. Sax. Art. gen. 13. Carpz. L. 2. def. 151. 152. 153. § 157.* licet quoad dies festos & Dominicos facilius dispensetur, modo convivium finitis demum sacris instituitur. *Carpzov. d. L. def. 154.* Quoad reliquas Ceremonias circa alios actus brevitatis causa Lectorem ad Systemata Juris Canonici & Ecclesiastici remitto, qui hoc jam addo, quod Sacerdotibus, ne milites nisi producto Attestato Magistri militaris (ohne Vorzeigung eines Vergünstigung-Scheins von dem commandirenden Officier) ad copulam sacerdotalem solennem admittant, præceptum sit *Mandato Reg. & Elect. Sax. M. Decembr. anno 1709.*

§. 8.

Ad Judicis Ecclesiastici cognitionem spectant quoque lites ortæ de templorum subselliis, quorum administratio & cura Superintendenti vel Pastori loci cum Curatoribus Ecclesiæ fuit commissæ per *Ordinationem Eccles. Artic. gener. 36.* ita, ut ea pro certo pretio vendere vel etiam novorum extructionem permittere aut procurare possint sine Consistorii requisito consensu, nisi Patronus Ecclesiæ justam contradicendi causam habeat, quippe cujus Inspectio per administrationem Superintendenti, Pastori & Curatoribus Ecclesiæ commissam haud est exclusæ, uti respondit *Facultas Viteberg. 1697. Novembr. Horn. Class. 1. Consult. 8.* Ex hætenus dictis colligo, quod quis subsellium sibi concessum pro lubitu sic alter extruere non possit, ut aliis præsertim vicinis exinde oriatur incommodum, v. g. impedimentum versus suggestum prospiciendi vel concionatorem audiendi. Cum autem templorum subsellia saltem ad tempus vitæ & inhabitationis in parochia vendi possint juxta *Ordinationem Eccl. Sax. Artic. gen. 36.* exinde concluditur, quod emtores ea quidem aliis elocare non autem vendere nec de iis per testamentum disponere queant, quia non
sunt

sunt veri Domini, sed instar usufructuario-
rum. *Carpzov. Jpr. Eccles. lib. 2. def. 262. § 263.*
Hinc etiam hæc subsellia non per mortem so-
lum sed per emigrationem è parochia item-
que abusum *Titii Probe des geistl. Teut-
schen Rechts. lib. 2. c. 3. §. 39.* rursus amittun-
tur & Ecclesiæ cedunt atque possessoris hære-
des in eorum redemptione gaudent jure pro-
timiseos, quod intra tempus statutum, nisi ju-
stum habeant impedimentum, exercere de-
bent ac possunt ita, ut inter plures hæredes
præferatur gradu proximior. *Carpzov. Jpr.
Eccles. lib. 2. def. 364. seqq. usque 368. Brunnem.
Jure Eccles. lib. 2. c. 2. §. 11.* ubi quidem Pa-
trono commodiorem locum concedi æquita-
tis esse ait, at Carpzovio refragatur, qui cunctis
Parochianis Nobilibus etiam non Patronis lo-
cum commodiorem vindicat *Lib. 2. def. 369.
Jpr. Eccl.* Præter subsellia PRIVATA dan-
tur quoque PUBLICA, uti Senatus, Collato-
ris, quæstoris &c. quorum usus aliis, qui non
sunt Officiales, non est concedendus. *Carpz.
l. cit. def. 370. § 372.* Neque talia subsellia
publica sunt extruenda sumtibus Ecclesiæ,
sed Collegii vel officialium. *Idem l. c. def.
371.* De divisione subselliorum privatorum
vide. *Titii Probe des geistlichen Teut-
sehen*

schen Rechts C. 3. L. 2. §. 5. *Philippi Disp.
de Subsell. Eccles. Cap. 1.*

§. 9.

Porro refertur ad causas Ecclesiasticas
civiles puras de rebus & bonis Ecclesiæ dispo-
sitio, quo pertinet (I.) bonorum reddituum-
que Ecclesiasticorum administratio, quæ
committi solet Ecclesiæ Præfectis seu Cu-
ratoribus ac Provisoribus, denen Kirchen-
Vorstebern oder Kirch-Vätern, qui sub
jurata promissione de fideliter administran-
do possunt obligari, reservatâ Patrono Eccle-
siæ vel aliis pro loci observantia inspectione
ac directione. *Carpz. Jpr. Eccles. lib. 2. def.
313. Ord. Eccles. Sax. Artic. gen. 35.* per quam
Patroni tamen inspectionem non tollitur cu-
ra & dispositio, quæ circa bona Ecclesiastica
summo Magistratui Ecclesiastico competit.
Ord. Eccles. Art. gen. 28. Carpz. l. c. def. 399.
Unde non solum libri matriculæque seu In-
ventarium plenam probandi vim habentia
non penes Judicem secularem, bene vero Ec-
clesiasticum in loco Ecclesiæ sunt servandæ,
nisi loci consuetudine sit aliud receptum.
Carpzov. Jpr. lib. 2. d. 315. sed & Superinten-
dens Dioeceseos Episcopi loco ab administra-
toribus seu Curatoribus Ecclesiæ regulariter
quot-

quotannis præsente Patrono & Pastore reddi-
tionem rationum exigit. *Carpz. l. c. def. 316.*
Ziegler Tract. de Superintend. cap. 26. Stock-
mann. de Jure Patronat. p. 636. usque 644.
Næv. Jur. Cler. c. 7. §. 24. ita ut parochiani
quoque ceu membrum Ecclesiæ vel omnes
vel per certas personas primarias desuper
audiantur prius, quam administratores per
subscriptionem Superintendentis liberentur.
Ord. Eccles. Sax. Art. gen. 35. Carpzov. l. c. def.
317. Cum autem ejusmodi Curatores seu
Administratores de lata levique culpa tene-
antur æque ac tutores & Ecclesiæ in eorum
bonis competat hypotheca tacita, circum-
specti sint, ut tam pecuniam ab Ecclesia jam
elocatam justo tempore sine personarum re-
spectu exigant quam in pecunia in Ecclesiæ
commodum elocanda consensum Patroni,
ac Pastoris requirant. *Carpzov. Jurispr. l. c.*
def. 318. vel sibi Ecclesiæque sufficiente fide-
jussione aut hypotheca expressa judiciali pro-
spiciant. *Ord. Eccl. Sax. Artic. gen. 35. Carpz.*
d. l. def. 321. Stockmann. de Jur. Patron. p.
790. Næv. Jur. Cleric. cap. 7. c. ult. X. de reb.
Eccl. § cap. 5. X. de reb. Eccl. Quid & quan-
tum Superintendentibus, Præfectis & Senati-
bus urbicis, quando rationibus super admi-
ni-

nistratione ærarii Ecclesiastici reddendis intersunt, dari debeat, videas in *Resolut. Grav. de anno 1661. Tit. von Consistorial-Sachen. n. 3.*

(II.) Bonorum Ecclesiasticorum alienatio, quæ regulariter non permittitur, nisi fiat (1.) consensu & Decreto Consistorii, *Ord. Eccles. Art. gen. 28.* (2.) ob justam & sufficientem causam, ubi distingvendum inter res Ecclesiæ cultui divino IMMEDIATE inservientes v.g. Vasa sacra, Cœmeteria &c. & inter res SUSTENTATIONI & CONSERVATIONI personarum rerumque Ecclesiæ destinatas v.g. uti Decimæ, annui redditus &c. illas non nisi urgente summa necessitate, sed has etiam ob utilitatem alienare licet. *L. 17. §. 1. & L. 22. C. de S.S. Eccles. Schilter. Instit. Jur. Can.* atque has ob causas valet alienatio, licet eam testator vel rei donator prohibuerit, si ejus intentio non aliter commode possit obtineri. *Carpzov. d. l. def. 331.* (3.) prævia causæ cognitione. *Schilter. Instit. Jur. Can. L. 2. T. 6. §. 17. Sithm. de Jure Episcop. cap. 12. §. 13.* (III.) Bonorum Ecclesiasticorum elocatio, in qua ad impediendam præscriptionem *Carpz. Jurispr. Eccles. l. 2. def. 306.* hanc tradit cautelam, ut vel pensio ad summum singulo decennio vel persona conductoris mutetur, vel tempus

Con-

Contractus ad vitam tunc temporis parochi restringatur; Nam ex uniformi per 40. annos eandemque conductoris personam pensionem continuata fundus Eccles. præsumitur in Emphyteusin datus, nisi titulum conducti-
onis probet Ecclesia. *Ord. Eccles. Sax. Artic. gen. 291.* Sed Jure Civili hanc Cautelam puto superfluum, quia ex Locatione ad tempus longissimum dominium non acquiritur. *L. 39. ff. Loc. Cond. (IV.)* Ædificiorum Ecclesiasticorum resectio & extructio, quæ non nisi consensu Consistorii nec invitis Parochianis & Patrono suscipi debet factâ prius reddituum & sumtuum computatione. *Ord. Eccles. Artic. gen. 32. Carpz. Jpr. Eccles. Lib. 2. def. 335. & 336.* Sumtus autem resectionis & extructionis ex Ecclesiæ Ærario juxta Superintendentis & Patroni dispositionem sunt sumendi. *Carpzov. l. 1. def. 338.* nisi consuetudo contraria vel inopia ærarii hoc onus parochianis imponat, ut sumtus per collectam à possessoribus immobilium juxta honorum quantitatem, ab inquilinis autem & hortulanis juxta æquitatem & loci consuetudinem præstentur. *Carpz. l. 1. def. 339 & 340. Nev. Jur. Cleric. cap. 5. §. 478. seqq.* atque præter sumtus operas quoque equis & mani-
bus

bus in pagis parochiani præstare tenentur, sive sint mansarii, sive inquilini, sive hortulani, at in urbibus parochiani non ubique ipsi præstant operas, sed pro pecunia collecta conducunt operarios. *Carpzov. l. c. def. 340. 341. § 234.* Tandem penitus eximuntur ab hoc onere contribuendi ac operas præstandi (1.) Filiastæ, non omnes indistincte, sed illi, qui peculiare in pago suo templum habent, utpote qui ad Ecclesiæ matris fabricam nil conferunt, nisi nullum habeant separatum templum, vel tale saltem, quod incendio aut vi hostili penitus interiit, ideoque Filiastæ Ecclesiæ matri sint incorporati. *Carpzov. d. l. def. 344. § 345. Næv. Jure Cleric. cap. 5. §. 81.* (2.) Nobiles parochiani ratione bonorum Feudalium, secus si alia bona tributis ordinariis & extraordinariis subjecta possideant. *Carpz. L. 2. Jpr. Eccles. def. 346. § 347.* (3.) Forenses, qui quidem in parochia prædia possident, sed alterius Ecclesiæ sunt parochiani, die in einer andern Kirche eingepfarrt sind. *Carpzov. l. c. def. 349.* Cæterum templo ædibusque parochialibus aliquo modo deletis dirutisque vel ædificio pastoris peste infecto, usque dum reparatio fiat & purgatio, de loco commodo ad cultus divini exerciti-

um & habitationem pastoris prospiciendum
& merces locationis ex ærario vel à parochia-
nis est solvenda. *Carpzov. Jpr. Eccles. lib. 2.*
def. 351. Aedes parochiales autem semel ex-
tructas dein fartas tectas in **Dach und Sach**
suis sumtibus conservare debent Ecclesiæ Mi-
nistri. *Idem l. c. d. 352.* De bonis Ecclesiasti-
cis eorumque conservatione, usu & abusu vi-
de *Ziegleri Tract. de Dot. Eccles. cap. 17.* De
secularisatione bonorum Ecclesiasticorum va-
rii varie sentiunt, quidam eam approbant,
quidam improbant. *Schilter Inst. J. C. lib.*
2. T. 6. §. 18. *Stryck. ad Brunnem. lib. 1. c. 6.*
Membr. 12. §. 18. Est autem secularisatio, si
bona Ecclesiastica ad alios usus, quam sacros
usurpentur. Hinc Secularisatio non est, si
quidem ad alium, sed itidem sacrum & meli-
orem usum destinentur ejusmodi bona; qua-
lem laudabilem translationem susceperunt Prin-
cipes Evangelicæ religionis, bona sustentati-
oni Monachorum otiosorum destinata trans-
ferendo ad erectionem & conservationem
scholarum. Quoad Secularisationem pro-
prie talem vero distingvendum mihi videtur;
Utrum scilicet Ecclesiæ scholæque conserva-
tioni nec non Ministrorum Ecclesiæ scholæ-
que sustentationi necessaria sint & inserviant;
num

num vero saltem ad luxum, fastum vel in præjudicium Reipublicæ periculosum aliquid conferant & adhibeantur bona Ecclesiastica: Priore casu si quis bona Ecclesiastico usui dedicata trahat ad usus alios, is fere atrocissimo sacrilegii crimine se commaculat; posteriore vero casu Secularisationem Principi licitam esse nemo negabit, modo sciat Imperanti tam in rebus Politicis quam Ecclesiasticis esse potestatem disponendi, ut ad subditorum Reipublicæ salutem & utilitatē adhibeantur bene res qualescunque. Vid. *Bermann. in Meditat. Polit. c. 17. §. 13. 14.* dissentire videntur *Schilter. Inst. Jur. C. lib. 2. T. 6. §. 18. & Tract. de Pace relig. cap. 7. Stryck. ad Brunnem. Jus. Eccles. lib. 1. cap. 6. M. 12. §. 18.* Secularisationem hanc bonorum Ecclesiasticorum animo mecum volutans in memoriam meam revoco, sacerdotes nostros præsertim paganos sæpius querelas gessisse & gerere de curis suis oeconomicis pro agricultura & re pecuaria Theologiæ studium impedientibus; Hinc quaeri posset, num ejusmodi querelis non absque ratione motis medeatur, si bona Parochorum immobilia vel quotannis vel una vice ad plures annos plurimū licitanti pro certo pretio elocentur publice sic, ut tem-

pore statuto pastori solvatur merces à conductore promissa? Sed hoc remedium, quod tamen non penitus improbandum videtur, si afferatur, qui de damnis variis tanquam ex ejusmodi elocatione provenientibus, uti v. g. de morosa mercedis solutione, nec non de negligentia conductoris in agris parochialibus rite colendis querimonias & lamentationes graves ultro citroque jaētare sciant, fore multos non dubito. Neque enim his querelis absolute contradico, qui hoc potius moneo, quod curis oeconomicis modum ponat, & limites sacerdos, ne ejus in animo sit major cura animalium quam cura animarum.

§. 10.

Si controversia super Jure Decimarum in possessorio saltem ventiletur, Judex secularis, at si in petitorio, semper Judex Ecclesiasticus est ad eundus. *Carpzov. Jurispr. Eccl. lib. 1. d. 138. Brunnem. Jure Eccl. lib. 3. c. 1. §. 25.* Sunt autem Decimæ, quas Jure divino sibi Pontificii *t. t. X. de Decimis*, sed Evangelici sibi tantum jure humano competere dicunt. *Schilter. Inst. Jur. Can. L. 2. T. 8. §. 13. Ziegler. ad Lanzellost. L. 2. T. 26. §. 2. Brunnem. Jur. Eccles. L. 2. c. 6. §. 2. seq.* nil aliud quam census frumentarius vel in mergetibus vel in granis

nis ex agrorum fructibus quibuscunque & quotiescunque natis quotannis pastori vel alii Clerico ad ejus ædes apportandus in qualitate, so gut es ihnen gewachsen. *Carpz. Jpr. Eccles. lib. 1. d. 126. Schilter. Inst. Jur. Can. L. 2. Tit. 8. §. 12. 13. & 14.* Decimarum quantitas non semper in decima sed sæpius vel in minore vel majore fructuum portione juxta cujuslibet loci consuetudinem est præstanda. *Carpz. l. c. d. 125.* & quidem per hosteriū modo æquato, mit gestrichenem Maaß, nisi consuetudo adsit contraria. Idem *Carpz. d. l. def. 127.* Neque *Jus Canonicum cap. 22. X. de Decimis* ex fructibus arborum quoque Decimas præstandas disponens sequuntur Evangelici Clerici, qui eas saltem de fructibus agrorum v. g. de hordeo, cepis, brassicis, pis, milio, cannabe, lino & aliis exigunt. *Carpz. Jpr. Eccl. lib. 1. def. 131. 132. 133. 134.* modo tamen nil ex agro auferatur, prius quam iis id intimatum fuerit, si scilicet in mergetibus, in Garben oder Mandeln, Decimæ præstentur. *Ord. Eccl. Artic. gen. 32. Carpz. l. c. def. 129.* Præter Decimas ECCLESIASTICAS dantur quoque SECULARES, quæ non Clericis sed Magistratibus Politicis præstantur. Idem *l. c. def. 138.* Tandem singulare est,

quod iste, qui est in possessione vel quasi Decimas in aliena parochia exigendi, titulum possessionis lite existente teneatur edere. *Ord. Provinc. Sax. d. an. 1555. Tit. Daß keiner auf des andern Grund.* cum tamen alias titulum possessionis indicare nemo cogatur. *arg. L. ii. C. de her. petit.*

§. II.

Ultimum inter causas Ecclesiasticas civiles pure tales locum occupant Ecclesiae Scholæque Ministrorum salaria, quorum quantitas à Magistratu non solum consignari & matriculæ Consistorii debet inseri ad lites desuper ortas facilius decidendas, sed & augenda potius est quam minuenda, ideo tamen non exhauriantur parochiani, sed id fiat modis aliis licitis v. g. si parochianorum prædia augeantur, nova molendina erigantur &c. *Carpz. Jpr. Eccl. lib. 1. def. 97. 98. 99. 100. § 101. Ordinat. Eccl. Artic. gen. 20. § 21.* Possent de augendis his salariis consilia tradi, sed ejusmodi bona Consilia tamdiu bona manent, quamdiu eorum bonitas alios contrariam mentem foventes occulta latet. Hoc monitum volo, quod hæc salaria, cum eorum dispositio saltem summo Magistratui Ecclesiastico competat, à personis privatis nullo modo

do possint deteriorari. Unde novus Ecclesiae Minister contra pactum cum Patrono Ecclesiae initum, in quo salarii quantitas denuo determinata fuit & minuta, ceu metu coactus in integrum restitutionem petere potest, nisi post officium jam susceptum tale pactum ineat, quippe quo casu obligatur, ita tamen, ut hoc ejus successoribus nequeat nocere. *Stryck. in Notis ad Brunnem. Jus Eccles. lib. 2. cap. 2. §. 5. verb. augeantur.* Consistunt autem Ministrorum Ecclesiae scholæque salaria I. in certis & fixis annuis redditibus, quo pertinent (1.) panes à rusticis dandi ac quidem in ea qualitate atque quantitate, in qua eos pro sua familia pinxit quivis paterfamilias prædium possidens, nisi pretium pro pane solvere velint. *Carpz. Jpr. Eccl. l. c. def. 102. & 106.* (2.) redditus ex bonis præsertim immobilibus, uti pratis, agris parochialibus, quæ cum consensu Patroni vel Ecclesiae aliis locari possunt. *Schilter. Instit. Jur. Can. L. 2. Tit. 8. §. 3.* vel si ipsi Ecclesiae Ministri agros suos parochiales velint usurpare, ad eos colendos, pro tolerabili mercede juxta Patroni, Superintendentis vel etiam Consistorii arbitrium determinanda, operas suas parochiani præstare tenantur, sic, ut eas aliis elocare prius nequeant,

quam agri parochiales ab ipsis fuerint confiti.
Carpzov. Jpr. Eccl. L. 2. d. 357. § 358. Ordin. Eccl. Sax. Artic. gen. 27. (3.) Decimæ, de quibus actum est in §. antecedente, id hic moneo, quod si prædiorum vel agrorum intuitu præstentur, jure hypothecæ tacitæ possint exigi. *Carpz. l. c. Lib. 1. def. 128. arg. L. 7. ff. de publ. § vectigal. (4.)* Missales seu oblationes, die Opfer-Pfennige, à quovis parochiano, qui annum duodecimum ætatis implevit, pro loci consuetudine solvendæ. *Ord. Eccles. Sax. Art. gen. 23. II. In Accidentalibus, Ambts-Gebühren*, seu sportulis, quæ pro singulis actibus Ministerialibus solvuntur, ut sunt (1.) honoraria pro proclamatione atque copulatione juxta *Ordin. Eccl. Art. 26.* quatuor grossi. (2.) honoraria pro deductione funerū juxta *Ordin. Eccl. d. 1. von einer alten Person 1. gr. von einer jungen Person 6. pf. u. von einer ordentlichen begehrten Leichen-Predigt 12. gr. zum wenigsten, von einer schlechten Lection aber nur 6. gr. Carpz. Jpr. Eccl. Lib. 1. def. 113.* Pannus & linteum etiam in funeribus Nobilium ditiorumque in templis affigi solita Ministris Ecclesiæ cedunt ita, ut pastori pretiosius, quod est plerumque pannus, vel adjudicetur vel eligere permittatur, nisi aut aliter receptum aut custos sit in quasi possessione.

sione. *Carpz. Jpr. Eccl. Lib. 1. d. 114. 115. 116. & 117.* (3.) Nummi confessionarii, die Beicht-Pfennige, quos sponte oblatos accipiat, at à nil offerentibus non exigat Pastor. *Ord. Eccl. Sax. Art. gen. 26.* imo monendos esse Auditores, ut ad vitandum scandalum non statim post absolutionem sed alio tempore suam munificentiam declarent, suadet *Carpzovius Jpr. Eccl. L. 1. d. 119. Schilter. Inst. Jur. Can. L. 2. T. 4. §. 17.* (4.) Donaria pro administratione baptismi, quæ pari modo sponte dari sed haud exigì debent juxta dict. *Ordin. Eccl. Sax. d. Art. 26.* Verum ad convivia post baptismum parari solita aut invitandi sunt Ecclesiæ Ministri aut illis ideo pro cujusque facultatibus dandum est honorarium ita, ut optio sit penes hospitem & intermisso convivio plane nil exigì possit. *Carpz. Jpr. Eccl. L. 1. d. 120. & 121.* licet talia convivia ceu impia damnet *Brun. Jure Eccl. L. 1. C. 6. M. 3. §. 9. & 1. 2. C. 5. §. 7.* III. In privilegiis & immunitatibus, quo referuntur (1.) quod à metatis & cunctis oneribus personalibus, von Wachen, Gerichts-Folge, Einquartirung in der Pfarre, Zechhuth, Kopff-Steuer, Quatember-Anlagen &c. immunes sint Ecclesiæ Ministri, licet bona patrimonialia possideant. *Ordinat. Eccl. S. Tit. von Immunität und Frey-*

heit

E 5

heit der Kirchen-Diener, nisi adsit necessitas aut utilitas publica. *L. 7. § L. II. C. de S. S. Eccles.* (2.) Quod Ministrorum Ecclesiæ potus pro tota familia sit exemptus à collectis, sie haben von der Bier-Steuer freyen Tisch-Trunk, quo privilegio gaudent etiam Pastorum Substituti, Aeditui seu Custodes ita, ut quantitas Consistorii pro ratione familiæ determinetur. *Ordinat. Eccl. S. Tit. von Immunität und Freyheit der Kirchen-Diener.* (3.) Quod in pagis jure pascendi ceterisque juribus, quæ incolis sunt communia, fruantur. *Ordin. Eccl. Sax. dict. Tit. §. 6.* (4.) Quod Ecclesiæ Ministris decrepitis, emeritis vel morbo fontico laborantibus competat beneficium provisionis, das Leib-Geding auf Lebens-Zeit, ut scil. iis dentur vitæ subsidia, quorum quantitas dimidium salarii non facile debet excedere, *Ord. Eccl. S. dict. Tit. §. 2.* atque si redditus Ecclesiæ non sufficiant, parochiani coguntur contribuere. *Carpz. Jpr. Eccl. L. I. def. 153.* (5.) Quod quoad successionem variis gaudeant privilegiis, sic in bonis Clerici v. g. mobilibus non succeditur juxta Statuta loci sed Jus commune, quia Jus succedendi dependet à persona defuncti, quæ hoc casu non Judici loci sed Consistorio sub-

fuit,

fuit, *Strub. Exerc. 38. num. 44.* nisi Clericus simul sit civis municipii, *Schilter. Inst. Jur. Can. L. 1. T. 18. §. 17.* dissentiente *Carpzovio Spr. Eccl. I. 3. def. 8.* Porro Clericus ipse Jure Sax. succedit in Gerada matris, *Carpz. d. l. Lib. 3. d. 10.* in rebus autem expeditoriis nec succedit nec eas relinquit. *Idem l. c. Lib. 1. def. 280. & P. 3. Constit. Elect. 28.* Tandem quoque singulare privilegium Pastorum defunctorum hæredibus descendentibus seu liberis & nepotibus cujuscunque vel gradus, vel matrimonii etiam emancipatis sicut quoque viduis, licet hæc illata repetant vel hæreditas defuncti repudiatur, competit quoad annum gratiæ, *das halbe Gnaden-Jahr. Carpzov. Spr. Eccl. Lib. 1. def. 208. 210. 211. 214. & 215.* vi cujus hæredes jam dicti in Saxonia per sex menses seu anni dimidium salariæ cunctosque redditus tum Ecclesiæ matris tum filiæ *Carpz. l. c. def. 185. seq.* usumfructum ædium parochialium, licet defunctus reliquerit ædes proprias *def. 187. seq.* laudemia quoque si casus contingat & investitura fiat durante anno gratiæ *Idem l. c. d. 192.* omnia præterea Accidentalialia primi semestris à morte defuncti *Idem l. c. d. 189. & 190.* omnesque reliquos redditus & fructus tam civiles quam naturales

v. g. ex agris, hortis provenientes itemque partem dimidiam provisionis pastoris emeriti percipiunt *Idem. l. c. d. 193.* Currere incipit hoc dimidium anni gratiæ à tempore mortis, ita tamen, ut unus vel duo menses non præcise attendantur. v. g. defunctus circa diem Bartholomæi censetur obiisse circa ipsum Michaëlis Festum, pariter octo vel quatuordecim diebus post Festum Michaëlis defunctus habetur decessisse in ipso Festo Michaëlis. *Carpz. l. c. def. 194.* Modus dividendi pastorem novum inter atque defuncti hæredes descendentes viduamque quoad salarium pecuniarium hic est in Consistoriis Saxonis sequens: Da die Besoldung am Gelde *quartaliter* gereicht wird u. kein *Decem* noch *Ackerbau* ist, wird dieser Unterschied gehalten; daß wenn ein Pfarrer 3. oder 4. Wochen vor dem Quartal stirbt, dieselben Wochen der Witben und Kindern zu gute gehn, und daß erst von dem nechstfolgenden Quartal das halbe Gnaden-Jahr angefangen wird; ver- stirbt einer 8. oder 14. Tage nach dem Quartal, so werden solche Tage mit zum halben Gnaden-Jahre gerechnet, Geschichts aber langsamer, daß der Todes-

tes

tes: Fall fast mitten ins Quartal kömmt, so hebt man an selben Tage an das halbe Gnaden-Jahr zu rechnen bis 26. Wochen verflossen sind *Carpz. Jur. Eccl. L. 1. d. 195.* At in fructuum tam civilium quam naturalium computatione hæc est tenenda Regula: Totius anni redditus ac fructus naturales & civiles à die Michaëlis illius anni, quo mors contigit, usque ad diem Michaëlis anni sequentis computantur ita, ut dimidia pars cedat viduæ & liberis, altera successori. Ubi notandum, quod redditus. v. g. census, licet demum tempore Martini, Nativitatis vel Quadragesimali sit exigibilis, censeantur tamen deberi priore termino Michaëlis, quæ vero ad diem Walburgis debentur, ad posterius Michaëlis Festum referuntur. *Schilter. Instit. Jur. Can. L. 1. T. 18. §. 23.* Unde juxta hætenus dicta si Pastor *vel* decedat circa diem Bartholomæi, tunc eadem fit computatio, ac si circa Festum Michaëlis obiisset, quod scilicet liberi viduaque reddituum dimidium percipiunt à die Michaëlis instantis usque ad diem Michaëlis anni sequentis; *vel* si moriatur circa diem Lucie

ciæ aut Nativitatis, tunc ejus hæredes habiles
tres partes de redditibus totius anni, unam ceu
residuum salarii à die præteriti Michaëlis us-
que ad diem Luciae aut Nativitatis, duas par-
tes reliquas ceu salarium semestri gratiæ us-
que ad diem Johannis capiunt. *Carpzov. Jpr.*
Cons. L. 1. def. 200. 201. seqq. Stryck. Dissert. de
anno Grat. Inter viduam vero & defuncti
liberos anni gratiæ redditus dividantur *in capita*
Decis. Elect. de anno 1661. vide Carpz. Respons.
4. Lib. 6. Cæterum vidua & liberi redditus
anni gratiæ capientes impensas fructuum gra-
tia factas restituere pro rata & ex tali lucro In-
ventarium in subsidium supplere quidem re-
nentur, *Carpzov. Jurispr. Consist. Lib. 1. d.*
205. §. 206. dissentit Rauchbar P. 1. qu. 25. n.
23. & ipse Carpzov. def. 223. sed æs alienum de
hoc lucroolvere, non debent, quia hoc bene-
ficio non ex Jure hæreditario sed Privilegio
Principis ortum trahit. *Schilter. Inst. Jur. Can.*
L. 1. T. 18. §. 30. Stryck. Diss. de anno gratia
cap. 8. n. 13. 14. seqq. & hanc ob rationem
Pastor nec per pactum, nec per testamentum,
nec per renunciationem lucrum anni gratiosi
viduæ liberisque valet adimere. *Schilter. Inst.*
Jur. Can. L. 1. T. 18. §. 32. Stryck. Diss. de an-
no gratia c. 8. n. 15. seqq. Neque Pastore sine
uxore

uxore liberisque mortuo hæredes Collaterales & Ascendentes admittuntur, quippe quo casu Episcopi seu Consistorii dispositioni relictum est, num reditus anni gratiæ ad pios usus conferre, num vero successoribus aut Pastoribus vicinis, qui tempore vacantia functiones Eccles. sustinuerunt, concedere velit. *Carpz. Jpr. Eccles. lib. 1. def. 220. 221. & 222. Finckelthaus. de Jure Patron. c. 6. §. 120. seq.* Sicuti quoque Ministrorum scholæ, Custodum seu Ædificiorum & Organicorum viduæ & liberi privilegio anni gratiæ non gaudent. *Carpzov. l. c. d. 226. 227. 228.* habitatio tamen per aliquot septimanas & Accidentalium fruitio illis permittitur, uti rescripsit *Consistorium Suprem. Dresd. 1701. & 1706.* Si vidua statim post obitum pastoris mariti sui sine liberis decedit, tunc jura anni gratiæ transmittit ad hæredes quoscunque. *Stryck. Dissert. de anno gratiæ. c. 7. n. 2. 3. 4. 5.* Reliqua vide in *Carpz. Jpr. Consistor. Brunnemanni Jur. Eccles.*

§. 12.

Causas Ecclesiasticas civiles pure tales hætenus pertractatas excipiunt nunc causæ Ecclesiasticæ civiles mixtæ seu mixti fori, quibus præsertim annumerantur causæ juramentorum, quando nimirum

rum quæritur, num juramentum vim obligandi habeat nec ne; potestas autem juramentum relaxandi Jure divino Divinæ potestati *arg. 1. Reg. 8. v. 31.* Jure Canonico Judici Ecclesiastico *cap. venerabilem. fin. X. de elect.* Jure Germanico præsertim penes Evangelicos Summo Principi competit. *Gail. 1. Observ. 25. Carpzov. Jpr. Eccles. lib. 3. def. 2. § 22. Brunnem. Jure Eccl. lib. 3. c. 1. §. 32.* Cæterum omne juramentum AUT ob vitium aliquod in se INVALIDUM est, & ideo non relaxatio sed saltem declaratio requiritur, AUT tam quoad formam quam quoad materiam NULO VITIO LABORAT atque tunc nec ab Ecclesiastica nec à Civili potestate potest ejus relaxatio fieri; AUT OBLIGATORIUM est equidem, sed alter, cui juratum fuit, interea delictum bonorum confiscationem merens committit & ideo solutionem petere nequit, quo casu effectus juramenti tollitur quoad illum in juratum est, sed non quoad jurantem, utpote qui Fisco solvere cogitur. *Stryck. in Not. ad Brunnem. Jus Eccles. l. 3. c. 1. §. 32.* Hinc recte inter juramenti nullitatis declarationem & inter juramenti relaxationem distinguit. *Titius Probe des geistlichen Deutschen Rechts. l. c. 6, §. 46.* Illam Confistorio,

sistorio, hanc summo Principi competere putat.

§. 13.

Inter causas Ecclesiasticas civiles mixtas locum sibi quoque vindicat Jus sepulturæ, nam si *vel* de loco sepulturæ, num scilicet mortuus in cœmeterio, an vero sub patibulo aut alio loco famoso sit sepeliendus, *vel* de repetendis funerum impensis agatur, Judex secularis desuper cognoscit.

At de sepulchrorum proprietate atque ceremoniis sepulturæ v. g. in melancholico mortuo temperandis judicat Judex Ecclesiasticus. *Stryck. usu Mod. ff. tit. de Relig. §. 5. Finckelthaus. de Jur. sepult. Concl. 76. Schilter. Lib. 2. T. 14. §. 4. Cap. unio, cum 10. quest. 3. cap. quam in eccles. X. de simon.* Pro diversitate ceremoniarum sepultura est vel *honestæ*, quæ fit solita solennitate atque sine causa nemini ne quidem cadaveribus ignotorum in via publica repertis denegatur, vel *inhonestæ simpliciter talis*, quæ fit absque ullis ceremoniis & comitatu, ohne Klang und Gesang, aut extra cœmeterium aut in remoto illius angulo v. g. si contemtor verbi divini mortuus sit in pertinacia, vel *inhonestæ canina* seu *asinina*, quæ fit à carnifice sub patibulo aut alio loco famoso & locum habet in

atrocissimorum criminum Reis. *Carpzov. Jpr. Eccl. Lib. 2. def. 374. 375. 376. 377. & 378. Schilt. Lib. 2. Tit. 14. §. 1.* Sepulchra vero pro certo pretio alicui familiae concessa, quæ tamen concessio sine præscitu & consensu Patroni fieri nequit, sunt vel *hereditaria, Erb-Be-gräbnisse*, vel *familiaria, Geschlechts-Be-gräbnisse*. *Stryck. in Not. ad Brunnem. Jus Eccl. L. 2. C. 2 §. 12. Carpz. Lib. 1. Respons. 86. Schilter. Inst. Jur. Can. Lib. 2. T. 14. §. 15.* Regulariter quidem secundum Juris dispositionem pro sepultura pretium præsertim à paupere nequit exigi *Can. quæst. 4. §. peti caus. 13. qu. 2. Ziegler. ad Lanzellott. 2. 24. 15. nisi pro dispensatione. Brunnem. Jure Eccl. L. 2. c. 2. §. fin.* Neque interfectis in via publ. repertis aut infelici morte involuntarie abreptis *Carpz. Jpr. Consist. L. 2. def. 375. & 381. Hortleder Lib. 1. de C. B. G. cap. 51. grav. 75. nec hosti deneganda sepultura. Exod. 23. §. 4. Matth. 5. v. 43.* Quoad ceremonias circa sepulturam magnum impetrarunt honorem Patroni Ecclesiæ & Domini Jurisdictionis, uti constat ex *Rescripto Dresd. d. 12. Martii 1712.* Wir sind zwar Gnädigst erinnert, wessen Wir euch wegen der gesuchten *General-Berordnung*, wie es in Zukunft, wenn ein oder an.

anderer Gerichts-Herr, so das *Jus Patro-*
natus oder nur ein Eingepfarrter ist, ver-
 stirbt, mit Abkündigung der Todes-Fälle,
 mit dem Lauten u. der Kirchen-Trauer zu
 halten sey, bereits in Monat *August.* des
 1709ten Jahrs beschieden; Nachdem
 aber seither in solchen Fällen verschiedent-
 lich angesuchet worden, auch noch unterm
 12. *Martii* des abgewichenen 1712. Jahrs
occasione derer zwischen A.C.v.B. und S.D.v.P.
 zu R. in dergleichen Fall entstandenen Ir-
 rungen dieserhalb weitere Anfrage von
 euch geschehen; Als haben wir der Noth-
 durfft befunden das Werck dahin zu *regu-*
liren, daß so viel den *Patronum* der Kirche
 betrifft, wenn derselbe sein Ehe-Weib
 oder Unverwandten *in linea ascendente*, als
 Vater, Mutter, Groß-Vater, Groß-
 Mutter, Schwieger-Vater, Schwieger-
 Mutter, und so weiter von beyden Ehe-
 leuten hinauff, wie auch seine Unverwand-
 te *in linea descendente* verstorben, (wenn
 nicht die Kinder allzu jung oder die Eltern
 selbst keine sonderlichen *Ceremonien* zu ma-
 chen gesonnen,) die Abkündigung geschehe
 und ihnen 4. Wochen lang gewöhnlicher
 maßen geläutet, auch mit Schlagung der

Orgel und anderer Kirchen-Music ein halbes Jahr inne gehalten und die Trauer-Bekleidung in den Kirchen eben so lange, außer an denen Empor-Kirchen und Stühlen, darinnen die Leidtragenden zu sitzen pflegen und welche länger schwarz bekleidet bleiben können zugelassen; *In linea Collaterali* aber weiter nicht als auf Bruder und Schwester und dere *respective* Ehe-Weiber und Ehe-Männer, dafern jene als Witben verstorben und den Nahmen behalten, diese aber sich nicht anderweit verheyrathet, *extendiret*, auch nur 14. Tage geläutet, mit der Orgel und Kirchen-Music aber gar nicht angestanden werden. So viel hingegen die eingepfarrten Gerichts-Herrn betrifft, können Wir zwar geschehen lassen, daß ihnen an Orthen, wo es bisher üblich gewesen, und sonst gar nicht, acht Tage geläutet, jedoch weder Cangel noch Altar, sondern allenfalls nur ihre Stühle oder Empor-Kirchen mit Trauer-Tüchern zu behangen verstattet werden soll, und begehren Wir dannenhero Gnädigst, ihr wollet, daß bey vorkommenden Fällen sich hiernach geachtet werde, durchgehends behörige Ber-

Verfügung thun. Dresden den 12. *Mar-*
tii 1713. Si Patroni vel Domini jurisdicti-
 onis corpus mortuum durantibus ceremoniis
 in templo per tempus aliquod ita po-
 nant, ut apponantur candelæ cereæ ar-
 dentes, sequens hac de re notandum *Re-*
scriptum Dresdense. Demnach Wir be-
 richtet worden, ob solten einige von Adel
 bey Leichen-Bestattungen der Jbrigen in
 der Kirche nebst dem Sarge auf jegliche
 Seite brennende Wachs-Kerzen setzen,
 auch solches nicht allein an dem Begräb-
 nis Tage, sondern wohl etliche Wochen
 bey währendem Gottes-Dienste also hal-
 ten lassen, Wir aber das übermäßige Ge-
 pränge gänzlich abgeschafft und zwischen
 denen Leich-Bestattungen eines Landes-
 Fürsten und *Vasallens* allerdings einen
 Unterschied gehalten wissen wollen. Als
 ist hiermit Unser Begehren, Ihr wollet,
 daß bey Leich-Bestattungen derer von A-
 del und zwar derjenigen, so in Unserm *Ci-*
vil- oder *Militair-*Diensten gestanden, biß
 auf den Obersten *inclusive* acht, der übrigen
 aber nur 6. brennende Wachs-Kerzen
 auf beyden Seiten des Sarges, wenn sie
 dergleichen gebrauchen wollen, jedoch

nur desselben Tages, da die Zeichen-Pre-
digt gehalten wird, und ferner nicht setzen
zu lassen verstatet seyn solle, bey denen
unter Euch gehörigen *Superintendenten*,
welche deßhalben weiter an ihre unter-
gebene Pfarrherrn Verfügung zu treffen
Verordnung thun. *Dresden am 2. Dec.*
1711. Quæri quidem posset, num iustum sit,
ut Musica Instrumentalis præsertim Organi
in templo in honorem & favorem Patroni Ec-
clesiæ per aliquod tempus cesset, cum tamen
ea in honorem Dei & gloriam sit constituta?
Sed hanc quæstionem hic non decidam, nec
impugnabo id, quod à summo Legislatore Pa-
tronis Ecclesiæ concessum scio. Cæterum no-
tū satis est, quod Patronis, Superintendentibus
& Pastoribus locus sepulturæ in templo gratis
concedi debeat, reliqui vero etiam Domini
Jurisdictionis hoc jus gratis sibi nequeunt ar-
rogare. Vid. *Carpzov. Jurispr. Con. L. 2. d. 386.*
§ 390. seq. Cap. præcipiend. 15. seqq. c. 13. qv. 2.
Vasallo etiam, qui Patronus est Ecclesiæ & se-
pulchrum ædificare cupit, subditos ad operas
præstandas esse censet *Schilter ad ff. Exerc.*
21. t. 35. licet dubitari posse putem, quia ser-
vitutes & operæ rusticorum stricte debent in-
terpretari.

§. 14.

Causa dotis & alimentationis est etiam mixti fori, nam si absque mentione matrimonii ventiletur, ejus cognitio ad Judicem secularem, si vero alternative vel ad dotandum vel ad matrimonium ineundum agatur, ad Judicem Ecclesiasticum pertinet. *Ordinat. Polit. de anno 1612. Rubr. Von Consistorial-Sachen.* Et quamvis actio ex Lege Diffamari *C. de ingen. manumiss.* contra diffamantem instituenda sit coram Judice diffamati atque ibi Diffamans citatus comparere teneatur sic, ut privilegio domicilii de non evocandis civibus ad aliud forum se tueri nequeat, quia diffamatio est tacita ad Judicium diffamati provocatio, per quam diffamans Judicem diffamati elegisse privilegioque suo renunciasse censetur. *L. penult. C. de pact.* in causis tamen matrimonialibus provocatio ex dicta Lege diffamari semper in foro Ecclesiastico, nunquam vero coram Judice seculari debet institui, licet forsan & diffamans & diffamatus sint personæ seculares seu Laici. *Rivin, ad Ord. Process. Sax, Tit. 1. En. 1. n. 29.*

§. 15.

A causis Ecclesiasticis civilibus hactenus perlustratis nunc transeundum ad causas Ecclesiasticas *criminales* seu *delicta*, quæ rursus sunt vel Ecclesiastica *simpliciter* & *pure talia* vel etiam mixta seu *mixti fori*. Primum de illis, postea de his pauca juxta meum Institutum dicenda.

§. 16.

Præprimis ad delicta Ecclesiastica pura spectat delictum hæreseos, cujus cognitio quidem penes Evangelicos ad Consistoria pertinet, id tamen plerumque Principi simul notificatur, ejusque poena dicitur esse confiscatio bonorum & excommunicatio juxta *Cap. 13. X. de heret. §. 7.* Sed jamdudum pii Christiani Jure Consulti demonstrarunt, æquitatis non esse, si hæretici poenis afficiantur, v. g. denegatione sepulturæ honestæ &c. quoniam fides non est res voluntatis sed intellectus, ideoque Legibus earumque poenis subjici nequit. *Ziegler ad Lanzelott. lib. 4. Tit. 4. §. 3.* Licet Princeps Evangelicus Hæreticos contumaces pro circumstantiarum ratione suis ex provinciis emigrare jubere non autem relegare possit. *Carpzov. Prax. rer. crim. qv. 44.* Ut autem aliquis sit hæreticus requiritur (1.) ut sit persona

sona in Ecclesiam visibilem per baptismum recepta. (2.) ut erret in Articulis fidei fundamentalibus. (3.) ut in errore sit pertinax & aliquoties admonitus eum obstinate defendat. (4.) ut dissensionibus scandalisque Ecclesiæ unitatem rumpat. *Stryck. in Notis ad Brunemann. Jus Eccles. lib. 2. c. 18. §. 12. verb. ab unitate Eccles.* Quid porro de libertate religionis & hæreticis sentiendum, vide *Thomas. Recht Evangel. Fürst. p. 199. Grotius de Jur. B. & P. L. 2. c. 20. §. 46. Puffend. de O. H. & C. L. 1. c. 4. §. 2. & 9.* Certe imperium in conscientias nemo sine summa sibi arrogabit impietate; tolerantia tamen hæreticorum non excludat curam conservandi & propagandi veram doctrinam. *Titius ad Lauterbach. Tit. De Captiv. & Postlim. verb. Modo non admiserit.*

§. 17.

Simile delictum Ecclesiasticum est etiam Simonia, quando quis munus Ecclesiasticum pecuniâ, fraude, suffragiis emendicatis aliisque modis prohibitis acquirit, ejus poena est vel remotio, vel dupli restitutio. *Brunnem. Jure Eccles. lib. 2. cap. 18. §. 8. & 10.* At vocationem vitio Simonix non laborare nec illicitam esse, sed piam & justam, si quis antecessoris viduam vel filiam ducit, recte asserit *Carpz.*

Carpzov. Jurispr. Consistor. lib. 2. def. 42. modo Vocandus sit aliàs idoneus, Ecclesiæ toti acceptus, & utriusque personæ matrimonium promittentis consensus liber & spontaneus. *Idem. loc. cit. Finckelthaus. de Jur. Patr. c. 6. n. 38. Tarnov. de Minist. Eccles. lib. 1. c. 23. qv. 2. Dissendit. Ziegler. De Superintend. Sax. cap. 29. Doct. Mayer in Museo. c. 1. p. 108.* Injustum vero videtur, si Patronus vocet aliquem sub hac conditione, ut uxoris suæ pedisequam sibi matrimonio jungat. Simonia speciem autem esse, si deprecatio publica, die öffentliche Kirchen-Buße, delinquenti dictata mutetur in mulctam, licet id fiat ob matrimonii favorem, contendit *Brunnemannus Jure Eccles. lib. 2. cap. 19. §. 26.* Certe talis mutatio prosopolepsiam Apostoli *Jacobi cap. 2. vers. 1. seq.* prohibitam sapit. Propter crimen Simonia in Capitulis secularisatis nostris officium Canonici emi posse falso negat *Carpzov. Jpr. C. 1. 2. def. 312.* cum tale officium proprie non sit Ecclesiasticum vel Clerici. Crimen Simonia vero vocatur, si spiritualis res vel functio pro pecunia impetratur. *Budd. Theolog. Mor. P. 2. c. 3. S. 5. §. 35.*

§. 18.

Tandem huc pertinent etiam Ministorum
rum

rum Ecclesiæ excessus. Licet enim sacerdotes esse debeant typi gregis & exempla bonorum operum in doctrina, in vitæ integritate ac gravitate juxta *Tit. cap. 3. vers. 7.* homines tamen sunt variis infirmitatibus laborantes. Unde hæc verba de illis protulit *Chrysostomus in censura in Homil. 3. Super Acta Apostol. Non arbitror inter sacerdotes multos esse, qui salvi fiant, sed multo plures, qui pereant. In causa est, quia res excelsa excelsum requirit animum.* Excessus autem Clericorum præcipui sunt sequentes: (1.) Si in confessione poenitentiali dicta enuncient sub poena depositionis juxta *C. sacerdos 2. distinct. 6. de poenitentia.* (2.) Si inordinate in officii administratione se gerant. *Ord. Consist. Sax. Tit. 49. §. 4.* Sic in conviviis se continere debent à disputationibus & gestibus indecoris. 2. *Timoth. 2. v. 24.* (3.) Si officiis & negotiis secularibus se immisceant, nisi pro Ecclesia, Orphanis aliisque personis miserabilibus procurent. *t. tit. Decret. Ne Cleric. Brunnem. Lib. 1. c. 6. Membr. X. §. 8. Jure Eccles.* Unde ipsis interdicitur mercatura *cap. fin. X. de vita & honest. Cler.* quod tamen limitatur in *Ordinatione Eccles. Sax. fol. 338.* ita: Da aber denen Kirchen-Dienern Wein wüchse oder

der zum *Decem* fiele, oder sie auf der Pfarre oder sonst Gerechtigkeit hätten Bier zu brauen, mehr als sie zur *Ern*haltung bedürfften, oder eigene Häuser hätten, darauf sie zu brauen befugt, soll ihnen solches den Fassen, Eymern, Tonnen andern zu verkauffen ungewehrt seyn. (4.) Si avaritia laborent, crapulae, lusuque indulgeant, alienis foeminis oscula figant, Sabbathum violent, rixas foveant. *Brunnem. Jure Eccles. l. 2. c. 18. §. 60.* (5.) Si quid in ritibus Ecclesiae & ceremoniis propria autoritate abrogent vel mutant. *Carpzov. Jurispr. Eccles. l. 2. def. 248.* (6.) Si in concionibus affectibus suis nimis indulgentes personas vel nominatim vel graphice perstringant. *Idem loc. cit. def. 98. lib. 3.* Atque propter haec & alia delicta similia praeter poenam à Judice seculari ob delicta atrociora dictandam, Clerici à Consistorio vel CARCERE vel MULCTA vel SUSPENSIONE ab officio vel REMOTIONE puniuntur, *Carpz. Jpr. Eccles. lib. 3. def. 109. usque 124.* Translocationem autem & mutationem Clericorum improbat *Jus Canonicum Cap. 5. X. de permut. rer.* licet eam saepius non justam modo, sed et utilem & tantum non necessariam esse putet & demonstret *Carpzovius Jurispr. Eccl. lib.*

lib. 3. def. 118. & Brunnem. Jur. Eccles. lib. 2 c. 19. §. 3. Dissentit tamen *Stryck. in not. ad Brunnem. Jus. Eccles. lib. 2. c. 19. §. 19.* & *Tittius* in der Probe des geistlichen Deutschen Rechts pag. 488. sed mihi videtur distingvendum, num vitia, quæ translocationem merentur, intuitu certarum personarum in parochia degentium exercita sint nec ne, illo casu licitam puto translocationem, quia personis, quæ sæpius delictis vel committendis vel continuandis causam dederunt, remotis, spes melioris vitæ adesse videtur, quod secus est in aliis criminibus. Sic v. g. quando rixæ magistratum seu Patronum inter & Pastorem fuerint ortæ, quæ tentatis omnibus mediis componi nequeunt, consultius nihil videtur, quam ut Pastori, præsertim si velit in alio loco seu parochia, munus Ecclesiasticum Consistorii consensu conferatur. Quia affectus per objecta moventur, & hinc ejusmodi Pastoris inimicitia & acerbitas animi facile cessare possunt in alio loco, in quo scilicet deficit objectum, alias iram commovens. Porro & illo casu, quo per delictum grave semel & unica vice patratum scandalum dedit Auditoribus suis, sed propter spem certam delictum non reiterari aliasque justas causas remotionis remissionem impetravit pastor, utilis est

est translocatio in munus Ecclesiasticum in alio loco remoto, nec scandali dati sæpius refretur memoria. Neque enim injuri quid perpetrat Ecclesiæ Minister, si legitimas vocationes aliunde oblatas accipit, vel etiam in aliis Ecclesiis munus altius decenter ambit, invitis licet Patronis & parochianis, modo tamen id fiat Consistorio consentiente, non ex causa dominationis, ambitionis, delectationis, avaritiæ seu salarii majoris. *Id. Carpz. loc. citat. def. 1. 25. lib. 3.* Remotionem verò in casu delicti poenam capitalem merentis statim obtinere certum quidem est, attamen propter alias causas. v. g. ob pravos mores, neglectum officium vel vitam dissolutam Ecclesiæ ministri prius ea non decernitur, quam gradus admonitionum hoc ordine præcesserint, ut scilicet primum præcedat justa causæ cognitio & reus sufficienter audiatur, deinde per visitatorem seu Superintendentem & denique in Consistorio serio admoneatur inculpatus & emendatio vitæ melioris expectetur. *Ordin. Eccles. Saxon. Tit. Vom Ober-Consistorio & Rubric. Wie weit sich des Synodi Ambt. Carpzov. Jurispr. Eccles. lib. 3. def. 111. & 112.*

§. 19.

A causis criminalibus pure Ecclesiasticis
nunc

nunc transeundum ad delicta mixti fori, quorum cognitio & coërcitio partim ad Judicem Ecclesiasticum, partim ad secularem pertinent. Atque huc inprimis refertur usuraria pravitas, si nimirum ultra modum à Legibus præscriptum usuras exegerit creditor, cu-

jus delicti cognitio quoad Sacræ Coenæ ac sepulturæ honestæ denegationem à Consistorio, sed quoad poenam Politicam v. g. infamiam & sortis amissionem à Judice seculari fieri debet. *Carpz. Prax. crim. qu. 92. n. 28. § 6. Mandat. Elect. Sax. de Anno 1625. §. So wollen. Berg. ad Lauterbach. Tit. de usur. § fruit. verb. partem sortis. Recess. Imper. de An. 1548. Ziegl. ad Lanzellott. lib. 3. l. 3.*

§. 20.

Ad delicta mixti fori spectat quoque adulterium, super quo quoad separationem à Consistorio, sed quoad poenam corporis afflictivam à Judice seculari judicatur, idemque dicendum de stupri crimine, cujus cognitio quoad ducendam vel dotandam stupratam, aut poenitentiam Ecclesiasticam ad Consistorium, sed quoad poenam carceris vel mulctam ad Magistratum politicum pertinet. *Brunn. Jur. Eccl. lib. 2. cap. 18. §. 25. VVesenbec. ad ff. ad L. Jul. de adult. n. 12. Decis. Elect. 82.*

§. 21. Hoc

§. 21.

Hoc loco tangendam quoque esse turbationem sacrorum puto, quando quis inter sacra in Ecclesia vel per tumultum aut rixam tum Pastorem tum Auditores in devotione turbat, vel verbis importunis & injuriosis, aut facto Ecclesiæ Ministris sacra tractantibus se opponit, iisque contradicit, tunc enim mitior poena, uti deprecatio à Consistorio, sed poena corporis afflictiva vel relegatio à Judice seculari dictatur. *Carpz. Jpr. Eccles. lib. 3. def. 95.* Hujus criminis poena verò capitalis esse potest, si quis per injuriam realem sacerdoti in Templo munere sacro fungenti illatam sacra turbet. *Carpz. Pr. Crim. qu. 44. n. ult. Schilter. Instit. J. Can. l. 2. Tit. 1. §. 14. Berlich. Part. 4. Concl. 20. Klock. Vol. 1. Consil. 10.*

§. 22.

Denique omnia delicta gravia, quorum poena est corporis afflictiva vel relegatio, certo respectu delicta mixti fori fieri arbitror, scilicet eo casu, quando perpetrantur à Ministro Ecclesiæ scholæque; quia tunc ante, quam reus ad Judicium Politicum remittitur, generalis & summaria inquisitio de crimine quoque capitali ut & degradatio seu depositio præ-

præcedere solent in Consistoriis nostris.
Carpz. Jurispr. Eccl. lib. 3. Def. 5. & Def. 109.
 Hinc tali casu, licet poenam dictitet & irroget
 Judex secularis, non tamen penitus excludi-
 tur autoritas Consistorii, præsertim cum quo-
 que depositio dicatur poena Ecclesiastica.
Brunn. Jur. Eccl. lib. 2. c. 19. §. 1.

Cap. V.

De Natura Processus Consistoria-
 lis in genere, ac de libello in cau-
 sis Ecclesiasticis præsertim
 matrimonialibus.

§. 1.

Processus Consistorialis duo sunt genera,
 vel enim criminalis est vel civilis. Pro-
 cessus Criminalis in Consistoriis nostris
 obtinet, quoties vel persona Ecclesiastica de
 crimine aliquo sive communi sive Ecclesiasti-
 co, vel persona secularis de delicto Ecclesiasti-
 co, cujus cognitio scilicet ad Consistorium
 pertinet, suspecta est. In illis tamen causis
 criminalibus, in quibus poenam corporis af-
 flictivam locum habere apparet, ad peragen-
 dam

dam inquisitionem specialem, poenam dictandam & irrogandam Judici seculari à Consistorio traditur reus *Carpz. Jurispr. Eccles. lib. 3. def. 5.* nisi delictum à Clerico commissum sit notorium, aut periculum fugæ adsit, quippe quo casu Judex secularis sine requisito Consistorio statim inquirat. *Brunnem. Jur. Eccles. l. 3. c. 1. §. 20.* Sæpius quoque causæ statum Principi referre atque ejus Mandata tenentur expectare Consistoria. *Titius in der Probe des geistlichen Deutschen Rechts lib. 5. cap. 3. §. 18. pag. 802. & Brunnem. Jur. Eccles. lib. 3. cap. 1. §. 8. & 11.*

§. 2.

Processum Consistorialem Civilem vero debere esse summarium probat *Mev. Part. 3. Dec. 217. Brunnem. Jur. Eccles. lib. 3. cap. 2. §. 1. atque Ordin. Eccles. Elect. Sax. Tit. 8.* hinc regulariter omnia ea, quæ ab aliis in Processu Civili de Processu summario dicuntur, ad Processum Consistorialem quoque pertinent, quod v. g. sufficiat Libellus, Litis contestatio & probatio minus solennis &c.

§. 3.

Atque hic modus summarie procedendi regulariter in Consistoriis semper debet observari, siue Processus inchoetur per modum actionis -

etionis, siue per modum denunciationis, quæ est admonitio de peccato imposterum non committendo vel omittendo, & fit vel peccanti, vel Iudici Ecclesiastico. Si fit peccanti, privata, si vero Magistratui Ecclesiastico, publica dicitur, atque hanc regulariter præcedere debet illa seu privata. Privata denuntiatio fit vel libere ex pio affectu amoris christiani, vel ex officio, qualis denuntiatio v. g. incumbit Sacerdotibus in suggestu auditoribus inculcanda, sicuti quoque Magistratui Patronisque competit Pastores per denunciationem privatam sui officii admonere, si in conviviis forsitan se minus honeste gerant, vel in officio sint negligentes, auari, libidinosi &c. imo liberis, uxori, famulis domesticis denunciare debet Paterfamilias quilibet, ne quid peccati committant. Denuntiatio publica, quæ fit Consistorio, est hodie rara, quoniam quivis timet inimicitias, offensiones & Processum injuriarum, exinde quæ facile possunt oriri, quamvis aliquis, si proximum scandalose vivere videat, illud Pastori clam sub fide silentii denunciare possit, hoc fine, ut denunciatus sine denunciantis nominatione, quando sacra coena usus est, desuper moneatur.

Brunnem. Jur. Eccl. lib. 3. cap. 2. §. 3. usque 8.

*Titius in der Probe des geistlichen Teut-
schen Rechts lib. 1. cap. 6. §. 50. seqq. ubi §.
70. & 71. inter denunciationem Pontificiam
cap. 3. X. de Jud. constitutam & inter denun-
tiationem christianam distingvit, & illam in
regionibus religionis Evangelicæ abrogatam,
hanc verò non abrogatam sed raram esse di-
cit.*

§. 4.

At non obstantibus iis, quæ hactenus di-
cta sunt, in Consistorio Lipsiensi causas ma-
rimoniales processu ordinario ventilari præ-
ter Bergerum testantur plures Jurispractici.
Atque licet alias in causis Ecclesiasticis libellus
minus solennis sufficiat, in causis tamen matri-
monialibus factum cum circumstantiis suis
nervose ac perspicue debet proponi, neque e-
nim sufficit solam commixtionem carnalem,
quippe quæ ad matrimonii consummatio-
nem fundamentum satis validum non est, in
eo tanquam causam agendi allegari, sed ejus-
modi libello exceptio obscuritatis omnino
potest opponi, quia multi dantur casus, qui-
bus stuprator, qui commixtionem carnalem
negare nequit, nec ad matrimonii consum-
mationem, nec ad dotis aut alimentorum
præstationem tenetur, v. g, si foemina stupra-
ta

ta sit meretrix publica, vel de certo pretio pro concubitu conventum fuerit. *Carpzov. Prax. crim. qv. 68. n. 62. seqq.* Quod si ex sponsalibus ad conjugium consummandum agatur, sequens sufficere potest libelli formula:

Pr. Pr.

Ewr. Hochlöbl. Consistorio fan nicht verhalten, wie ich mit Caja am verwichenen Heil. Oster-Feste öffentlich in Beyseyn beyderseits Eltern (vel si persona sit parentibus orbata, in Beyseyn zweyer Zeugen) biß auf Priesterl. Trauung mich öffentlich verlobet. Wann nun Befl. die mir einmahl verbindlich zugesagte Ehe gebührend zu vollziehen schuldig, sie sich aber dessen allen öftern Anhaltens ungeachtet bißhero in Güte geweigert. Als bitte Befl. diese Klage zu *communicirē*, auch sie zu deren Einladung und Antwort auf einen gewissen *Termin* nebst mir zu *citiren*, und so dann darauf in Rechten zu erkennen, und auszusprechen:

Daß Befl. mit Klägern die ihm versprochene Ehe durch Priesterl. *Copulation* gebührend zu vollziehen schuldig.

Quanquam in causis matrimonialibus actionem oretenus proponere permittat *Ordinatio Eccl. Sax. Tit. 8.* ejus tamen dispositionem hac in parte vel planè non vel rarò attendit Praxis in Consistoriis nostris. Quod si puella ex stupro ad dotem consequendam velit actionem instituere, illo casu, ubi Juris humani subest incestus, tunc illi scilicet actrici hæc utilis est cautela, ut ante libelli traditionem impetret à Principe dispensationem, alias enim stuprator ad dotem præstandam propter impedimentum incestus non tenetur, *Carpzov. Prax. crim. qu. 69. n. 75.* sublato autem hoc impedimento, tanquam causa, cessat etiam ejus effectus juxta *cap. 60. X. de Apell.* Atque cum causæ matrimoniales sint momenti magni, sequitur, quod eo majore circumspectione in earum decisione opus sit, eamque ob causam ad modum procedendi summarium Judex Ecclesiasticus ita saltem sit adstrictus, ut nihilominus ea, quæ ad Justitiæ applicationem faciunt, adhibere possit, cum lites ita sint abbreviandæ, ne veritas corrumpatur aut impediatur. *Beust. de sponsalibus lib. 1. c. 22.*

Quando ex causa non Ecclesiastica, sed seculari v. g. ex contractu aliquo contra personam Ecclesiasticam coram Consistorio agatur, tunc idem procedendi modus, quem alias illa causa in Judicio Politico requirit, debet observari, cum propter solam fori diversitatem mutari modum procedendi probari nequeat ex jure. *Titius in der Probe des geistlichen Deutschen Rechts lib. 5. c. 3. §. 11.* adeoque his casibus pro causæ qualitate requiritur libellus solennis, & omnia ea sunt observanda, quæ observari debent in foro seculari, huc vero ex autoribus Processus civilis non transcribenda. Quænam causæ seculares verò sint summariæ, videndum in libris de Processu civili conscriptis, neque enim semper ex contractu unilaterali summarie agi potest, uti putant nonnulli, sic v. g. si ex mutuo, super quo nullum instrumentum confectum est adeoque pecuniæ solutio per scripturas probari nequit, actionem summariam semper institui posse haud arbitror. Tandem Processum cambialem in Consistoriis Saxonis cessare patet exinde, quoniam Clericis, ne jure cambii se obligent, sub poena suspensionis prohibitum est *Mandato reg. & Elector. Sax. d. 22.*

Mart. 1711. Hoc mandatum quidem generaliter ad omnes Clericos etiam Superintendentes, Diaconos, Præpositos, Pastores, Ludimoderatores & Custodes extendit Legislator, illud tamen ad Canonicos seu Capitulares Evangelicæ religionis in capitulis nostris secularifatis, porro ad Studiosos, Licentiatos, Doctores & Magistros Theologiæ saltem literis vel etiam informationi aliorum in Academia operam dantes haud pertinere puto, quoniam in his personis cessat Legis ratio, scilicet neglectus, curæ pro commissis animabus alienis gerendæ atque molestia vicinis Clericis de officio interim administrando subeunda, hinc & Legis dispositionem in personis jam dictis haud obtinere certissimè concludo. *arg. L. 6. §. 2. ff. de Jur. Patr. & L. fin. ff. ad Senat. Cons. silan.*

Cap. VI.

De Citationc.

§. I.

EXtra Saxoniam equidem Consistorium immediate personas citare posse testatur *Brunnem. Jur. Eccles. lib. 3. cap. 2. §. II.* At in Saxonia Ministros Ecclesiæ Scholæque per

per Superintendentem, personas autem non Ecclesiast. seu Laicos mediatè per requisitione Judicis secularis, omissa tamen voce in subsidium citant Consistoria, *Resolut. Gravam. de Anno 1661. Tit. II.* quem Textum tamen (1.) saltem de nobilibus & civitatibus Jurisdictionem patrimonialem habentibus intelligendum esse tradit *Hornius Jur. publ. cap. 59. §. 8.* adeoque personas præfecturis subjectas sine præfecti requisitione citare potest Consistorium. Deinde (2.) dictum Textum saltem de prima non secunda & ulteriore Citationem capiendum esse ait *Dn. Grübner princ. Process. lib. 2. cap. 3. §. 2.* Cæterum in Consistoriis per Accidens sæpius inseritur citationi poenalis inhibitiō v. g. ne reus pendente processu pergat ad alia sponsalia. *Titius in der Probe des geistl. Deutschen Rechts. L. 4. c. 2. §. 25. Berlich. Decis. 76.* Illud etiam notandum, quod administratores reddituum Ecclesiæ, die Kirch-Väter, se sistere teneantur coram Superintendente non requisito Magistratu ordinario. *D. Beyer in Addit. ad Carpz. Jpr. Consist. p. 167.*

§. 2.

Quemadmodum reum citare potest interdum Judex secularis, ut non per procura-

torem sed in persona compareat *C. fin. Cod. de Procurator.* ita multo magis partes, ut in propria persona se sistant, in Termino citare potest Judex Ecclesiasticus, id quod à Consistoriis nostris fieri solet præsertim in causis matrimonialibus quoad primum Terminum ita, ut absentium nec Mandatarii, nec Curatores, nec Parentes, nec consanguinei, nec affines soli admittantur. *Carpzov. Jurispr. Eccles. lib. 3. def. 31. Brunnem. Jur. Eccles. lib. 3. c. 2. §. 13. Beust. de Sponsal. part. 1. cap. 22.* alias pronunciat-
tur his casibus in Consistoriis: Daß beflagter Anwald nicht zulässig, sondern es ist derselbe gestallten Sachen nach vor Uns in Person zu erscheinen, und auf die Ehe-Klage sich einzulassen schuldig.

§. 3.

Neque enim solum in causis matrimonialibus, sed etiam aliis Ecclesiasticis comparitionem in persona propria toties injungere potest Consistorium, quoties id utile videtur, præsertim ob amicabilem compositionem, quæ in causis Ecclesiasticis plerumque vehementius urgetur, quam in causis civilibus; nam licet alias transactio dicatur bonum persvasibile non compulsibile, nihilominus tamen in causis Ecclesiasticis, si lis cum scandalo

dalo magno, præsertim inter sacerdotes, sit conjuncta, partes ad transactionem possunt compelli. *Brunnem. in Jur. Eccles. lib. 3. cap. 3. §. 6. Mev. P. 3. Dec. 218. & Dec. 217. Ziegl. de Offic. Jud. Conclus. 22.* quod si verò alterutrius partis causa sit justa, & de justitia ejus judici certo constet, tunc non svadendam esse transactionem asserit *Brunnemannus Jur. Eccles. loc. cit.*

§. 4.

In hac transactione & compositione amicabile quoad causas Ecclesiasticas & præsertim matrimoniales Superintendenti quoque potestas est, ut partes ad transigendum cum judice loci seculari vel collatore, vel etiam solus inducere possit juxta *Ordin. Eccles. Sax. cap. 7. & Art. gen.* quod tamen capiendum ita, ut transactio contra matrimonium coram Superintendente nec fieri possit nec, si facta fuerit, subsistat. *Carpzov. Jpr. Eccles. lib. 3. def. 29. & 30.* quod tamen limitandum puto, ut transactio etiam contra matrimonium suscepta valeat, si postea in Consistorio ratificetur ob causas sufficientes. Neque coram Superintendente tentari potest compositio amicabile, si saltem una pars ex litigantibus Jurisdictioni Diœceseos suæ subjecta sit, quippe quo casu
Brun-

Brunnem. Jur. Eccles. lib. 3. c. 2. §. 12. hoc consilium affert, ut partes simul eventualiter, si scilicet forsan pars in alterius Superintendens Dioecesi degens emanet, statim altero die in Consistorio comparere citentur. Cæterum possent hoc loco omnia ea, quæ de Citatione Edictali notatu digna sunt, prolixius tradi, quæ tamen ideò jam silentio prætereo, quia hanc materiam infra in Capite ultimo, ubi de Processu desertionis agitur, simul pertractabimus. Illam saltem adhuc quæstionem annecto, num scilicet proprio motu, nulloque petente ad aliquem citationem emittere possit Judex Ecclesiasticus? id quod tunc omnino fieri posse nullus dubito, quando alicujus personæ malitia sit manifesta & scandalum exinde non parvum sit metuendum, cum malitiis hominum obsistere debeat quilibet iudex. *arg. L. 38. ff. de Rei vind.*

Cap. VII. De Contumacia.

§. I.

SI coram Consistorio ventiletur causa civilis & secularis, tunc accusatio contumaciæ est eadem, quæ alias in Processu ordi-

dinario vel summario coram Iudice seculari locum habet, hinc v. g. in primo Terminio actor emanens condemnatur in expensas Terminii & cautionem de lite prosequenda præstandam, reus vero contumax expensarum Terminii refusione punitur, eique sub pœna confessi & convicti potest injungi comparitio, vel etiam ad legitima impedimenta condemnari, uti videri potest in autoribus processum civilem tradentibus; si verò causa Ecclesiastica coram Consistorio in Iudicium deducta fuerit v. g. matrimonialis, tunc sæpius præter alias contumaciæ pœnas contra Reum emanentem peti potest inmissio in ejus bona, si antea citatus sit sub pœna confessi & convicti. *Brunnem. Jur. Eccles. lib. 3. c. 2. §. 18.* vel etiam impetrari potest, ut contumaci redditus, quos percipere potest quotannis, per sequestrationem ad tempus certum pro Iudicis arbitrio æquo adimantur. *Carpzov. Jurispr. Eccles. lib. 3. def. 20.*

§. 2.

Præsertim contra Ecclesiæ Ministri viduam, si post Citationem rite insinuatam contumaciter emanear, peti potest à Parte adversa, ut citetur *ben Verlust des Gnaden-Jahrs und alles dessen, was sie aus demsel-*

selben zu genießen haben möchte. *Carpz. Jurispr. Eccles. loc. cit. def. 20.* Num verò contumaciæ accusatio cum effectu locum habeat, si de Citationis insinuatione non aliter constet, quam per relationem vel registraturam Superintendentis, id à me jam alibi in hoc libello dictum fuit & annotatum, illud autem Juri non convenire videtur, quando *Brunnemannus Jur. Eccles. lib. 3. c. 2. §. 20.* dicit Terminum tunc circumduci, si actor c-
maneat, quoniam omnis contumacia & quidem ratione actoris majorem quam intuitu rei poenam meretur.

§. 3.

Num in Consistoriis pro confesso & convicto tanquam contumax haberi possit iste, qui quidem in Termino comparet, sed ritè respondere detrectat, quæritur? affirmative respondet *Brunnemannus Jur. Eccles. lib. 3. c. 2. §. 19.* Sed statim hanc limitationem addit, quod in Spiritualibus & Beneficialibus saltem in præjudicium confitentis seu contumacis, sed non in commodum petentis operetur hæc confessio ficta seu tacita, quia in causis ejusmodi eundem effectum saltem habet confessio expressa, majorem autem effectum producere nequit confessio ficta quam
ex-

expressa, *Mascard. Concl. 1183. n. 73. seqq. Scacc. de Judic. lib. 2. cap. 7. qv. 13.* Cum autem in Processu alicui per confessionem suam nunquam fere potest contingere præjudicium, sine commodo alterius partis, idem fere videtur, ac si Brunnemannus dixisset: Quod accusatio contumaciæ sub poenâ confessi & convicti propter responsionem non ritè factam locum non obtineat in causis Spiritualibus.

§. 4.

Ad consummandum matrimonium conventus reus si forsan per transactionem absolutionem ab instantia prius obtinuit, quam promissis de pecunia pro defloratione aut alimentatione infantis exsolvenda satisfecerit, tunc ei, si contumax sit & morosus, in promissionis suæ præstatione, alterius matrimonii proclamatio & consummatio potest interdicti. *Carpzov. Jurispr. Eccles. lib. 3. def. 41.* Num verò æquitati & Juri congruat, si Reus ad conjugii consummationem conventus, cui propter Juramentum, quod Judex injunxit, non præstitum, tanquam confesso & convicto matrimonium consummare per decretum fuit injunctum, ob contumaciam postea continuatam ad matrimonium per copulam sacerdotalem celebrandum compelli possit, uti

uti cum *Carpzovio lib. 3. def. 52. Jurispr. Consistoriali* putant plerique, docebitur infra *cap. 13. de Executione*, ubi matrimonia coacta esse cruciatus vitæ perpetuos & multorum malorum criminumque scaturigines dicetur.

Cap. VIII.

De Exceptionibus dilatoriis.

§. 1.

Regulariter quidem omnes Exceptiones dilatoriæ in Processu Consistoriali pariter locum inveniunt, ac in Processu civili; sic v. g. exceptio non communicati libelli seu documentum effectum omnino potest opponi; nam Reus in causis etiam Ecclesiasticis non minus quam in secularibus ante Terminum consultatione opus habet, quid sibi faciendum sit in die Terminum. Ejusmodi consultationem autem inire vix potest reus, si ei de Libelli actionisque qualitate non constet; Hunc enim in finem libelli communicatio jubetur & præcipitur in *ordinatione Proc. Sax. Tit. 4. verb. Damit der Citat. Rivin. de Except. dilat. pag. 81. & 82. Carpzov. Proc. Sax. Tit. 7. Art. 2. §. 4.* In causis matrimonialibus vero, si agatur ad matrimonium consumman-

mandum, sive ad illud dissolvendum, exceptio
satisfactionis & guarandæ non obtinet, nisi
forſan ex probabili fundamento cauſa recon-
veniendi allegetur, utpote quo caſu cautio
pro reconventionem atque expenſis merito po-
ſtuletur. *D. Gribner princ. Proc. lib. 2. c. 3. §. 4.*
Carpzov. Def. for. P. 1. Conſt. 5. Def. 30. Schnei-
derw. Inſtit. de Satisdat. n. 8. Foemina ta-
mē ſtuprata, ſi ad matrimonium conſumman-
dum experiatur, poſtulare poteſt, ut Reus, ne
lite durante cum alia perſona nuptias contra-
hat & alio cum eadem ſe conferat, nec quid-
quam aliud in præjudicium actricis ſuſcipiat,
cautionem præſtet, licet alias in Foro Saxoni-
co à Satisfactionis præſtatione Reus regulari-
ter ſit immunis. *Schneiderw. Inſtit. de nupt.*
n. 8. Carpzov. Jurisprud. Eccleſiaſt. lib. 3.
Def. 32.

§. 2.

Mandatoriis quoque ac Defenſoribus cum
cautione rati comparentibus, tam quoad Pro-
ceſſum Conſiſtorialem in genere quam quoad
matrimoniale in ſpecie, in ſecundo & ulte-
rioribus Terminis exceptio legitimationis
objici poteſt, in primo autem Termino præ-
fertim quoad cauſas matrimoniales Manda-
tarii & Defenſoris nomine nullus admittitur,
H licet

licet sit Pater, avus, frater, filius, maritus, gener, vitricus vel alia persona conjuncta, quæ alias in Judicio politico de rato cavens negotia litis expedire potest. *Carpz. Jpr. Consist. lib. 3. Def. 31.*

§. 3.

Illis tamen personis principalibus, actori nimirum & reo, licet alias in Judicio seculari propter sexum & ætatem v. g. si sint minores, fœminæ &c. personam standi non habeant, in Consistoriis regulariter in omni causa, & præprimis matrimoniali non obstat exceptio illegitimationis & inhabilitatis, sed possunt ejusmodi personæ uti minores & fœminæ &c. etiam sine Curatore comparere atque ea, quæ in lite sua sibi proficua putant & necessaria, peragere: *Carpz. Jpr. Eccles. lib. 3. Def. 31. Mev. P. 9. Dec. 16. Brunn. Jur. Eccl. lib. 3. c. 2. §. 3.* idque sine discrimine obtinet, siue rei siue actoris vicem sustineant personæ jam dictæ *Mev. loc. citat.* siue forsan causam matrimonialis separatim siue simul cum stupro ventiletur, excepto saltem illo casu, si fœmina stuprata tutorio nomine ratione infantis suæ actionem alimentariam velit instituere, ubi agere debet per Curatorem, qui præter mandatum Matris seu Tutricis etiam

Cu-

Curatorium producere debet. *Carpz. Proc. Sax. Tit. 5. Art. 3. §. 5.* Licet *Brunnemannus Jure Eccles. lib. 3. c. 3. §. 1.* consultius esse moneat, ut ejusmodi personis alias personam in Judicio standi non habentibus Curator constituatur. Imo quoad causas Ecclesiasticas maxime matrimoniales non solum sine Curatore comparere possunt Minores ac foeminae, sed & Mandatarium ita sine Curatore constituere, ut ipsi nequeat opponi exceptio illegitimationis. *Brunnem. Jur. Eccles. lib. 3. c. 3. §. 1.* Nam in quibus causis Minor & foemina per se stare possunt in Judicio, in iisdem etiam per se et sine Curatore Mandatum aliis dare possunt. *L. 17. §. 20. de injur.*

§. 4.

In Processu Consistoriali quidem admittitur exceptio spolii, *Canon. redintegranda caus. 3. quest. 1.* ea tamen in causis Ecclesiasticis, praesertim matrimonialibus plerumque cessat, uti v. g. (1.) si ex rei restitutione sit peccatum metuendum. *arg. cap. 13. X. de restit. spol.* (2.) si conventus de beneficio Ecclesiastico de spoliatione rerum propriarum velit excipere. *Cap. 1. §. fin. de restit. spol. in 6. to.* (3.) Si praesumptio militet contra spoliatum. *C. fin. de restit. spol. in 6. to.*

(4.) Si controversia concernat piam causam. *Berlich. P. 1. Concl. 21. n. 50. seqq. Zanger de Except. P. 2. C. 18. n. 6.* Sed certe cum Berlichio hac in re non consentio, cum spolium sit vel verum vel quasi delictum *arg. L. 15. §. 31. ff. de Injur.* Impunitatem vero delicti & licentiam delinquendi si sibi arroget pia causa, eam contra pietatis regulas agere videtur.
§. 5.

De Reconventionem pauca dicenda, quod ea scilicet regulariter contra Actorem in Consistorio possit institui *tot. tit. X. de mut. petit. Constit. Elect. Sax. 7. Carpzov. Proc. Sax. Tit. 6. Art. 3. §. 1. 2.* siue utraque causa Conventionis nempe atque Reconventionis sit summaria, siue alterutra sit ordinaria; licet dissentiat *Stryckius ad Brunnem. Jus Eccles. lib. 3. cap. 3. §. 7.* nam rationem ab eo allegatam & a suspensione Conventionis desumptam ad forum nostrum Saxonicum haud pertinere puto, in quo demum post finitam Conventionem instituitur Reconventio, adeoque ob Reconventionem suspensio Conventionis existere nequit. In Consistoriis obtinet Reconventio etiam quoad istas causas civiles, quarum cognitio Consistorii Jurisdictioni non est subiecta, cum in Reconventionem il-
lud

Iud Judicium recusare nequeat Actor, quod imploravit in Conventionione & inter easdem personas in eodem Iudicio causæ facilius determinentur *Novell. 96. cap. 2.* Cessat autem in Consistoriis Reconventio, vel si causa reconventionis Consistorii cognitioni sit penitus interdicta, v. g. si sit criminalis capitalis; *Zanger de Except. lib. 2. cap. 1. n. 378. Ziegler. ad Lanzellos. lib. 3. tit. 9. §. 5.* vel si causa Conventionis sit criminalis non capitalis, quippe quo casu de alio crimine Reconventionem in Iudicio Ecclesiastico instituere non licet, nisi crimen sit connexum & simile *cap. ult. & penult. X. de adult.* vel si causa Reconventionis sit civilis quidem at foro privilegiato gaudens v. g. si sit feudalis controversia; quia per Reconventionem tollitur saltem privilegium personæ non vero privilegium causæ. *Ziegler. ad Ord. Proc. Sax. Tit. 6. verb. Vor dem Richter.*

Cap. IX.

De Litis contestatione ac peremptoriis Exceptionibus.

§. 1.

IN Consistoriali Processu quoad causas Ecclesiasticas v. g. matrimoniales loco solen-

nis Litis contestationis sufficit responsio clara, specifica, distincta, nervosa, neque enim generalis litis contestatio admittitur. *Brunnem. Jur. Eccles. lib. 3. C. 3. §. 1. Carpz. Jurispr. Consist. lib. 3. def. 19. Ordinatio. Consist. Eccles. Sax. Tit. von beyden Consistor. cap. 8.* Quodsi vero coram Consistorio contra personam Ecclesiasticam ex causa seculari, quæ non summaria sed ordinaria est, agatur, tunc etiam solennem requiri Litis contestationem & modum procedendi ordinarium æque ut in foro seculari observari nullus dubito, quia causæ qualitatem hac in parte mutare vix valet fori diversitas.

§. 2.

In causis matrimonialibus singulare est, quod Reo vel Rea invitis, licet jam in Judicio responsionem suam ad Libellum proposuerint, actor actrixque liti rursus renunciare & sine impedimento conjugium cum alia persona postea contrahere valeant, quamvis actor probationem susceperit, vel Attestata publicata fuerint, vel sententia de super lata sit, *Carpzov. Jurispr. Consist. L. 3. def. 33. 34. seqq. Brunnem. Jur. Eccles. lib. 3. cap. 3. §. 4.* modo tamen (1.) sententia nondum publicata fuerit & in rem Judicatam transierit, *Carpz. Jpr. Con-*

Consist. lib. 3. def. 35. modo (2.) sponsalia sine dubia, secus si sint certa. Ziegler ad Lanzellott. lib. 3. T. 3. in fin. Carpzov. Resp. 188. lib. 5. Quia de sponsalibus certis transigere non licet, nisi ex conjugio consummando tristissimus eventus sit metuendus. Cypr. de Spons. cap. 13. §. 13. cap. 4. §. 9. X. de transact. §. cap. ult. X. de transact. Unde nec per Litis renunciationem ab iis resilire posse constat.

§. 3.

Porro tam in Processu Consistoriali in genere, quam in matrimoniali in specie Litis contestationi seu responsioni Exceptiones suas peremptorias statim subungere debet Reus, nisi sint in continente liquidæ, quas etiam ante Litis Contestationem opponere, adeoque hac in parte cum Processu Civili convenit Processus Consistorialis. *Carpz. Jurispr. Consist. L. 3. def. 19. Ord. Eccles. Tit. Bon beyden Consist. cap. 8. Ziegler ad Lanzellott. lib. 8. T. 8. §. 11. Mev. P. 3. Dec. 225. Quædam etiam Exceptiones peremptoriæ post Litem Contestatã & sententiam opponi possunt, si scilicet vel tunc demum in notitiam veniant, Ord. Proc. Sax. Tit. 11. §. ult. vel si Judicium retro nullum reddant, uti si sententiæ pro matrimonio latæ consanguinitatis nimis propinquæ Ex-*

ceptio obsit. *Brunnem. ad L. 1. C. de Jur. & fact. ignor. n. 4.* vel si ita sint comparatae, ut per eas obligatio ipso Jure sit extincta, vel per singularem Juris dispositionem exceptio sic sit privilegiata, ut semper etiam post Litis contestationem objici queat. *Recess. Imp. de anno 1654. Mev. P. 3. Decis. 186.* v.g. Exceptio Legis Anastasianae, quæ tamen Legis Anastasianae Exceptio in foro nostro Saxonico quoad Cessionem judicialiter factam non facile locum invenit, nisi forsan dimidio minus pro summa cessa solutum fuerit, modo cuncta requisita fuerint observata. *Decis. Elect. 28. §. sehen.* Hoc loco tanquam singulare potest annotari, quod Reus, qui ex stupro conventus concubitus affirmat, sed imprægnationem negat fornicationis Exceptionem opponendo, durante lite infanti alimenta præstare teneatur, propter ortam ex concubitu præsumptionem, modo tempus, quo concubitus factum fuisse fatetur, spatii tanti sit, ut interea nasci potuerit proles. *Dn. VVernher Observat. for. Vol. 1. Observ. 63.*

§. 4.

Intuitu Ecclesiæ & piarum causarum vel plane nequeunt opponi, vel intra tempus solito brevius aut longius allegari possunt Excepti-

ceptiones peremptoriae plures. Sic. v. g. (1.)
 Rei vindicationem si instituat Ecclesia & rem
 aliquam ceu suam petat, tunc ei frustra obji-
 citur Exceptio rei nondum traditae, quoniam
 sine traditione ex nudo Contractu ad Ecclesiam
 dominium transit *L. 23. C. de S.S. Eccles.* (2.)
 Exceptionem non numeratae pecuniae, quae
 alioquin per lapsum biennii expirat, adversa-
 rio suo tamen biennio quoque praeterlapso
 valide potest objicere Ecclesia. *arg. L. fin. C. in quib. caus. restit. non est necess. Mascard de Probat. Conclus. 361. n. 32.* (3.) Porro Ecclesiae non obstat Exceptio nondum factae acceptationis, si petat id, quod sibi absenti aliquis donavit posteaque mentem mutavit. *Tiraquell. de Privileg. piar. caus. pr. 115.* Sed paulo dubium hoc mihi videtur, quia donatio inter vivos, ceu pactum, ad vim obligandi requirit mutuum consensum i. e. in Donante voluntatis benignae declarationem & Donatarii acceptationem, *L. 6. C. de Donat. & L. 55. ff. de oblig. & act.* Quamdiu ergo deest mutuus Donantis & Donatarii consensus, tamdiu nullum adest Donatum seu obligationis vinculum ad rem donandam vel tradendam. Affert quidem Tiraquellus pro sustinenda donatione hanc rationem: Quod Ecclesiae do-

natum Deo donatum censeatur; At primum tale donatum Deo non immediate sed mediate factum censendum : deinde dubitari potest, num Deo placeant Dona invitis extorsa & erepta. Sic etiam (4.) mihi videtur dubia sententia illorum, qui dicunt, quod donatio Ecclesiæ facta propter liberorum supervenientiam revocari nequeat, licet hæc revocatio alias à Jure sit permissa. *Tiraquell. de Privileg. piar. caus. pr. 118.* In hujus rei veritate disquirenda & excutienda prolixior esse possem, cum omnis promissio sit intelligenda rebus sic stantibus & Lege diuina parentes ad curam pro liberorum sustentatione sint obstricti adeoque liberos ceu proximoshæredes ad parentum bona capienda vocat naturæ simul & parentum commune votum, *L. 7. §. 1. ff. si test. tab. null. ext.* hinc liberorum major fere videtur esse favor, quam Ecclesiæ favor; sed hic multis verbis dubia movere perperam puto & temporis abusum, quoniam erga nostras Ecclesias Evangelicæ religionis tam rara est liberalitas, ut ne ditissimi quidem eam exerceant. Certe si distinguo inter donationem omnium bonorum & donationem rei particularis, in hac donatione ultima Tiraquelli sustineri potest
opi-

opinio, quod scilicet valeat donatio Ecclesiæ in re particulari facta, licet postea liberi supernascentur.

§. 5.

Cum autem circa statum Conjugalem variæ oriantur Actiones, ex quibus cuique diversæ possunt objici Exceptiones, hoc loco saltem breviter tangam Exceptiones peremptorias præcipuas, quæ culibet Actioni circa statum conjugalem opponi queunt. Quare si Actio ex sponsalibus instituatur ad implendam matrimonii promissionem, obtendi potest (1.) Exceptio clandestinitatis, quæ effectum habet, si vel utriusque vel unius tantum personæ parentes non consenserint, vel si ratione alterutrius partis parentibus orbatæ aut nullus aut saltem unicus testis affuerit, vel si deficientibus parentibus avus aviaque non consenserint. *Ord. Eccles. Tit. General. von Ehe-Sachen. & Tit. Special. von Ehe-Gelöbnissen.* cessat autem hæc Exceptio, si saltem Tutoris vel Curatoris Consensus deficiat, *L. 8. C. de Nupt.* vel si sponsalia inter absentes per literas sine testibus sint contracta, aut si sponsalibus clandestinis accesserit concubitus. *arg. cap. 6. X. de rapt. Berger Resol. ad Lauterb. Tit. de Sponsal. p. 524. Carpz. Jpr. Cons.*

Cons. Lib. 2. d. 46. Heig. P. 1. qv. 22. Stryck ad Brunnem. Jur. Eccles. Lib. 2. C. 16. §. 10. (2.) Exceptio metus, si quis nimirum metu coactus consenserit, *cap. 14. § 15. X. de sponsal. modo metus nec vanus nec reverentialis fuerit. arg. L. 184. ff. de Reg. Jur. Brunnem. Jur. Eccles. Lib. 2. C. 16. §. 3. Menoch. Arbitr. qvæst. Lib. 2. Cas. 135. n. 3. (3.)* Exceptio doli, qui Contractui Conjugali causam dat, formæ substantiæque matrimonii repugnat, non autem si saltem versetur circa Conjugii Accidentalialia. *Nicol. de Repud. & Divort. Cap. 2. n. 92. seqq. Gerbard. in loc. de Conjug. §. 116. L. 17. ff. de serv. corrupt. Stryck. Tract. de Dissens. Sponsal. Sect. 2. §. 1. § 9. (4.)* Exceptio hærescos, si alterutra persona post sponsalia puritatem fidei Christianæ deserit. *Carpz. Jpr. Consist. Lib. 2. def. 6. Schilter. Inst. J. C. Lib. 2. Tit. 10. §. 53. (5.)* Exceptio erroris scilicet circa castitatem, si sponsus vel sponsa ante sponsalia cum alia persona concubuerit. *Carpz. Jpr. Eccles. Lib. 2. def. 184. licet quoad sponsum dissentiat Cypraus de sponsal. cap. 13. §. 57. § Finckelrhauf. Observ. 20. num. 85. qui ob stuprum à sponso ante sponsalia commissum repudio locum esse negant. (6.)* Exceptio disparitatis status, quando scilicet No-

abilis cum persona plebeja per ignorantiam
 sponsalia celebrat. *Carpzov. Jpr. Consist. Lib.*
2. def. 9. (7.) Exceptio ebrietatis, quando
 quis summe ebrius in sponsalia consensit. *cap.*
14. X. de vit. & honestat. Cleric. (8.) Exceptio
 inimicitiae irreconciliabilis *arg. cap. 2. X. de*
sponsal. (9.) Exceptio delicti atrocis v. g. fur-
 ti, veneficii, blasphemiae *arg. 25. X. de Jure-*
jur. Hopp. ad Instit. ad Rubr. Tit. 10. Mev. P.
4. Dec. 43. (10.) Exceptio supervenientis mor-
 bi contagiosi v. g. morbi Gallici *arg. cap. fin.*
X. de conjug. lepr. (11.) Exceptio furoris su-
 pervenientis vel occultati *arg. L. 22. §. 7. ff.*
solut. matrim. & arg. L. 7. ff. de dol. mal. Schil-
ter. Inst. J. C. Lib. 2. Tit. 10. §. 53. 54. Carpzov.
Jurispr. Eccles. Lib. 2. def. 182. Struv. Jpr. Rom.
Germ. Lib. 1. T. 6. §. 19. (12.) Exceptio frigi-
 ditatis aliusque vitii corporis cohabitationem
 conjugalem impediens. *Mev. P. 4. Dec. 43.*
(13.) Exceptio halitus foetidi. *(14.)* Exceptio
 deformitatis enormis in sponfa supervenien-
 tis *Paul. Zach. L. 9. Quest. Leg. Tit. 10. qv. 5.*
n. 24. seqq. (15.) Exceptio conditionis defi-
 cientis. si v. g. sponsalia sub conditione de
 certa pecuniae summa loco dotis inferenda
 sint contracta *arg. cap. 3. X. de condit. Appos.*
Gerhard. de Conjug. §. 140. Stryck. in Not. ad
Brun-

Brunnem. Jur. Eccles. lib. 2. c. 16. §. 13. nisi scilicet jam consummatum sit matrimonium. (16.) *Ætatis nimium disparis Cypræ. de sponsal. cap. 9. §. 8.* Si v. g. decrepitus 80. annorum nuptias puellæ 16. annorum appetat *Gerhard. de Conjug. 597. seqq.* quales nuptias nominat monstrosas *Carpzov. Jurisp. Eccles. L. 2. d. 13. L. 15. ff. de Adopt. L. 12. C. de legit. hered. (17.)* Exceptio fornicationis, quæ post sponsalia fuit commissa. *Ord. Eccles. Sax. Rubr. von Ehe-Sachen. Tit. von Strafe der Unzucht und Ehebruchs.*

§. 6.

Actioni ex stupro ad dotandum vel ducendū institutæ sequentes obstare possunt Exceptiones. (1.) Exceptio deflorationis jam ante ab alio factæ. *Constit. Elect. 24. P. 4.* (2.) Exceptio stupri postea cum alio commissi seu Exceptio fornicationis. *Carpzov. Jurispr. Eccl. lib. 2. def. 232. Const. Elect. 28. P. 4.* (3.) Exceptio acceptæ pecuniæ pro concubitu & (4.) Exceptio remissionis dotationis. *Carpzov. Pr. Crim. qv. 69. n. 87. seqq. L. 43. §. 3. ff. de R. N.* (5.) Exceptio matrimonii denegati, cum quis eam dotare non teneatur, quæ post stuprum matrimonium detrectat, & (6.) Exceptio incestus, si propter incestum stuprator vel jam pu-

punitus sit, vel ipsi jam ejus poena immineat.
Carpzov. Prax. Crim. Constit. Eccles. 27. P. 4.

§. 7.

In Actione ex stupro saltem ad alimenta præstanda mota fornicationis Exceptio potest opponi hoc in sensu, ut stuprator ab alimentorum præstatione sit immunis, si ex concubitu cum pluribus partum concepit & edidit foemina. *Carpzov. Jpr. Consist. lib. 2. def. 232. Const. Elect. 28. P. 4.* licet dissentire videatur *Stryck. in Not. ad Brunnem. Jus Eccles. lib. 2. c. 18. §. 25.* Exceptiones reliquæ in §. antecedente positæ in hac Actione alimentaria locum non inveniunt. Quod si forsan ob inopiam alimenta præstare non possit stuprator, ipsa mater stuprata partum suum alere debet. *Carpzov. Prax. Crim. qv. 69. & 70. n. 127. Schilter Inst. Jur. Can. lib. 2. cap. 13. §. 6. Stryck. ad Brunnem. Jus Eccles. lib. 2. c. 18. §. 28. arg. L. 5. §. 9. ff. de agnosc. & alend. lib.*

§. 8.

Actioni cohabitationis ob denegatum debitum conjugale susceptæ objici potest (1.) Exceptio periculi sanitatis & vitæ ob alterius morbum contagiosum *Paul. Zach. Quest. Medic. Legal. lib. 3. Tit. 3. quest. 7. n. 13. seqq.* Deinde (2.) Exceptio suspicionis de adulterio,

cum

cum quis uxorem ab alio corruptam retinere
haudquaquam sit obstrictus. *Carpzov. Respons.*
lib. 5. Respons. 114. (3.) Exceptio sævitiae ni-
miae, rixarum perpetuarum & insidiarum vi-
tæ. *Gerhard. Tom. 7. §. 637. Beust. de Matrim.*
P. 2. cap. 9. Schneidvv. Inst. de Nupt. Rubr. de
Divort. n. 35. Stryck. de Dissens. Sponsal. p. 178.
arg. C. 2. X. de divort. & Repud. Diversitas
religionis sola vero non est causa justa dene-
gandi debitum conjugale, uti respondit *Fac.*
Vitebergensis Mens. Novembr. 1694. uti hac
de re testatur *Stryckius. vid. Carpzov. Jpr.*
Consist. L. 2. def. 6. & 7.

§. 9.

In Actione repudii, quæ tendit ad spon-
salia dissolvenda, locum obtinet (1.) Exceptio
scientiæ, quod scilicet Actor vel Actrix non
ignoraverit fornicationem à sponso vel spon-
sa jam ante sponsalia commissam. *Kizel. de*
Matrim. in Synops. cap. 10. §. 4. Cypræ. de Ju-
re Connub. P. 1. de sponsal. cap. 13. §. 6. (2.)
Exceptio reconvalescentiæ & spei morbi cu-
rabilis, quando nempe morbus, ob quem ad
repudium agitur, facile potest curari. *Gerhard.*
Loc. de Conjug. §. 167. Schneidvv. Inst. de Nupt.
Rubr. de Divort. n. 52. arg. C. 2. X. de Conjug.
lepros. (3.) Exceptio consensus, quando utra-
que

que pars vitii consciens in matrimonium consenserit & (4.) Exceptio reconciliationis, quæ post inimicitias antea exortas intervenit. *Carpzov. Jpr. Consist. lib. 2 def. 180. Nicol. de Repud. cap. 2. n. 15. seqq. cap. 2. § 17. X. de Sponsal. Richter Decis. P. 2. n. 9. Brunnem. Jur. Eccles. l. 2. c. 16. §. 7. & Stryck. in Not. ad l. cit. Gerhard. de Conjug. §. 160. Mev. P. 4. Decis. 44. Kizel in Synops. Matrim. cap. 8. th. Lit. D.*

§. 10.

Actioni separationis quoad thorum & mensam opponi potest (1.) Exceptio justæ modicæque castigationis, quam maritus in uxorem habet non ex concessione Juris humani solum sed & Juris divini, adeoque ob eam non statim peti potest separatio quoad thorum & mensam. *Carpzov. Prax. Crim. qv. 12. n. 48. seqq. Nov. 117. cap. 14. Ephes. cap. 5. v. 22. L. 14. §. 1. ff. solut. matrim.* (2.) Exceptio cautionis de non amplius sæviendo, hanc enim si maritus præstitit, separatio non est concedenda *cap. literas tuas circa fin. X. de restit. spol. Carpzov. Jpr. Consist. lib. 2. def. 220. & Pr. Crim. qv. 12. L. 24. §. 5. ff. solut. matrim. Benst. de Matrim. P. 2. cap. 9.* (3.) Exceptio reconciliationis, hæc enim si interve-

nerit, non est revocanda, sed propter eam marito venia facillime danda. *Ziegler ad Lanzellott. J. J. C. Lib. 2. T. 16. §. 18. Brunnem. Jur. Eccles. L. 2. C. 17. §. 31. Gerhard. de Conjug. §. 631. Farinac. Crim. P. 5. qv. 143. & P. 3. qv. 107. L. 59. ff. Mandat. Stryck. ad Brunnem. Jus Eccles. L. 2. C. 17. §. 31. Kizel. Synops. Matrim. cap. 8. Sanchez. de Matrim. Lib. 10. Disp. 18. n. 35. seqq.*

§. II.

In Actione divortii, quæ ad dissolvendum matrimonium movetur, obtinet (1.) Exceptio reconvalescentiæ, si scilicet ob morbum, quæ curari potest, petatur dissolutio. *Brunnem. Jure Eccles. L. 2. cap. 17. §. 2. Paul. Zach. Quest. Legal. Tom. 3. Decis. 48. Stryck. ad Brunnem. Jus Eccles. lib. 2. c. 17. §. 2. & 3. Sanchez. de Matrim. L. 7. qv. 97. 11. 12. (2.) Exceptio remissionis tam tacitæ quam expressæ, si scilicet conjux de adulterio agens postea cum parte nocente cohabitet. *Brunnem. Jur. Eccles. L. 2. C. 17. §. 20. & 24. & L. 1. cap. 6. Memb. 1. §. 6. Decis. Elect. Sax. 83. & Constit. Elect. 19. P. 4. (3.) Exceptio adulterii violenti, si nimirum uxor v. g. ab hostibus capta vel alio modo per vim compressa fuerit L. 13. §. 7. & L. 39. ff. de Adult. quippe quo casu adul-**

adulterium ad matrimonii dissolutionem non sufficit. *Cypre. de Jure Connub. P. 1. de Sponsal. cap. 13. §. 47. (4.)* Exceptio absentiae laudabilis & justae, si nempe ob desertionem actum fuerit ad matrimonium dissolvendum. *Gerhard. in loc. de Conjug. §. 626. seqq. Braunver de Conjug. lib. 2. c. 18. n. 12. & cap. ult. n. 16 17.* Licet forsan hoc casu absentia laudabilis fuerit voluntaria. *Idem Gerhard. l.c. Arnif. de Jure Connub. cap. 6. Sect. 7. & Schrader ad Tit. de Nupt. Instit. num. 153. (5.)* In Processu desertionis ob malitiosam absentiam subvenit Reo Exceptio loci nimis remoti, quo Citatio pervenire non potuit ad deserentem, cum proprie saltem is pro desertore sit habendus, qui publicis Citationibus se revocari non patitur. *Gerhard. de Conjug. §. 706.*

Cap. X.

De Probatione.

§. 1.

Cum in Consistoriis non solum causae Ecclesiasticae sed etiam seculares ventilentur, atque adeo non semper modus procedendi summarius, sed saepius etiam ordinarius observetur, uti dictum est supra Cap. V.

sequitur exinde, quod in Processu Consistoriali pro diversitate causarum modo solennis modo minus solennis probatio requiratur; Imo in causis etiam Ecclesiasticis, si sint graves, uti v. g. matrimoniales, plena perfecta-que exigitur probatio. *Carpzov. Jurispr. Consist. lib. 3. def. 41.*

§. 2.

In Judicio Ecclesiastico pariter ac in Judicio Civili seu seculari regulariter Actor probandi onus incumbit, nisi (1.) Actio sit negatoria, cum negativæ nulla sit per rerum naturam probatio *Mascard. de Probat. Concl. 36. n. 25.* aut nisi (2.) agatur de beneficio Ecclesiastico, ubi non semper Actor sed & quandoque Reus, contra quem adest præsumptio, probare debet, licet forsan sit in possessione. *Brunnem. Jure Eccles. L. 3. cap. 4. §. 1. Menoch. remed. 15. recuperand. possess. n. 458.* Quia scilicet beneficium sine titulo possideri nequit *cap. 1. de R. J. in 6. to.* Hinc etiam in beneficiis Ecclesiasticis ille possessor, contra quem nulla lis movetur, Superiori suo titulum edere debet & probare, si hoc Superior postulet. *Stryck. in Not. ad Brunnem. L. 3. c. 4. §. 1. vide Carpzov. Jurispr. forens. Part. 2. Constit. 8. def. 4.*

§. 3. Quo-

§. 3.

Quoniam in Consistoriis causæ Ecclesiasticæ & matrimoniales sunt frequentiores & in earum probatione multa dantur singularia, quæ aliis in causis secus se habent, in hoc Capite perlustrabimus ordine Probationem in causis Ecclesiasticis & præsertim matrimoniis, quatenus ea vel per Testes, vel per Documenta, vel per Juramenti delationem, vel denique per partis alterutrius confessionem peragitur; Reliquos vero probandi modos, v. g. Per Præsumptionem & ocularem demonstrationem non ideo hic præterimus, quasi locum non haberent in Processu Consistoriali & matrimoniali, sed quoniam in illis quoad causas matrimoniales & Ecclesiasticas idem est observandum, quod observari debet in aliis causis civilibus.

§. 4.

Quoad Probationem igitur per Testes præ aliis causis hoc præcipuum habent causæ matrimoniales (1.) Quod parentes, fratres, sorores & consanguineitatem pro matrimonio quam contra illud sint testes habiles, licet non omni exceptione majores, C. 3. X. *qui accusat. matrim.* Carpzov. *Jurispr. Eccles. lib. 3. def. 43. num. 17.* (2.) Quod in Processu matri-

moniali Probatio propter Fatale non observatum haudquaquam deserta fiat, sed elapso etiam termino probatorio post Attestata publicata quoque & Conclusionem in causa licitum adhuc sit Probationes suscipere & afferre. *Cap. 26. X. de Testib.* Cum enim hoc in Processu quis audiatur etiam post rem judicatam, ergo multo magis audiendus est præterlapso saltem Termino probatorio, *Berlich. P. 1. Conc. 40. Decis. Elect. 70. Carpz. Proc. Sax. tit. 13. Art. 1. §. 13. §. 190. seqq. Brunnem. Jur. Eccl. Lib. 3. Cap. 4. §. 7.* modo tamen agatur pro matrimonio, secus vero dicendum est, si contra matrimonium lis ventiletur. *Gail. 1. Observ. 105. (3.)* Quod in causis Ecclesiasticis adeoque etiam matrimonialibus juramentum Testibus, quos denominarunt, remittere nequeant partes, quod tamen licet in causis civilibus. *Meib. P. 4. Decis. 76. Brunnem. Jur. Eccl. L. 3. C. 4. §. 13.* Licet *Carpz. Jpr. Eccles. Lib. 3. Def. 23.* Testibus, si sint Ecclesiæ Ministri, à partibus litigantibus juramentum tam tacite quam expresse remitti posse affirmet ob *Cap. 43. de Reg. J. in 6. to. §. L. 11. ff. locat.* Illud hoc loco incidenter monendum, quod in Inquisitione contra personam Ecclesiasticam non solum Laicus ad testimonium ad-

mitta-

mittatur *Jure Canonico cap. 14. X. de Testib.*
sed & quod Judæus contra Christianum testi-
monium dicere possit. *Brunnem. Jur. Eccles.*
Lib. 3. Cap. 4. §. 19. Deinde licet alias per
Clement. 2. de Testib. super iisdem vel contra-
riis Articulis novos Testes producere non li-
ceat, id tamen in Consistoriis nostris vel pla-
ne non vel raro attenditur, si agatur vel de
peccato vitando, vel de negotio tali, super quo
transactionem inire partibus non est permis-
sum. *Idem Brunnem. L. 3. Cap. 4. §. 22.*

§. 5.

Quando in Consistoriis causæ matrimonia-
les aliæque per Processum non ordinarium
sed summarium ventilentur, tunc Interro-
gatoria illo casu admittuntur, quo super de-
monstratione Articuli sunt formati, uti solet
in causis civilibus seu secularibus, ut adeo
quoad Interrogatoria cum Processu Civili
conveniat Processus Consistorialis præsertim
matrimonialis. Cæterum si ullum Processus
Caput est, in quo Advocati prudentia cerni-
tur & sagacitas, probatio est; in hac etenim
per Advocati vel ignorantiam crassam, vel
incuriam supinam facile contingere potest,
ut aliquis per Testes à se denominatos
cum damno suo gravissimo manifesta red-

dat ea, quæ sibi tanquam Probanti potius ob-
sunt quam profunt.

§. 6.

Quoad Disputationes etiam, quæ post At-
testata publicata tam contra dicta quam con-
tra personas Testium in peculiari Termino
solent proferri & agitari, causis in Ecclesiasti-
cis & matrimonialibus nihil singulare consti-
tutum reperitur, quamvis *Brunnem. Jur. Ec-
cles. Libr. 3. Cap. 4. §. 21.* ejusmodi disputatio-
nes in Ecclesiasticis causis præsertim levibus
vel penitus omittendas vel iis terminum bre-
viorem à Judice Ecclesiastico constituendum
esse dicat. De habilitate vero & inhabilitate te-
stiū in Processu Consistoriali eadem locum ha-
bent, quæ in Judiciis secularibus contra personas
& dicta testiū allegari possunt. Duo saltē hac de
re sum notaturus (1.) Quod *Jure Canonico cap. 14. X. de Testib.* contra Clericum in causis cri-
minalibus ad testimonium dicendum sint mi-
nus habiles. Sed hoc omni Juri & æquitati
ē diametro repugnat & ex impiis regni Ponti-
ficii principiis ideo fuit excogitatum, ne per
Laicorum testimonia vera Clericorum mali-
tia & injustitia impediatur aut manifestata
plane supprimatur. Hinc recte nostris in
Consistoriis hæc injusta Juris Canonici

ci dispositio negligitur. (2) Quod Præla-
tus, Clericus vel Canonicus testis esse queat
in causa Ecclesiæ suae vel Capituli sui *Cap. 6.*
X. de test. quod etiam in nostris foris observa-
ri volunt Jureconsulti alias clarissimi, uti
Carpzovius Jurispr. Eccles. Lib. 3. Respons. 93.
Et Brunnemannus Jur. Eccles. Lib. 3. cap. 4. §.
14. Sed hoc itidem & æqvitati & Juri con-
trarium esse arbitror, quoniam & Jus *L. 10. ff.*
Et C. de test. Et L. fin. ff. de Test. & recta ratio
dictitat, quod nemo in propria vel illa causa,
ex qua commodum vel incommodum sentire
potest, testis sit habilis, cum post corruptam
per lapsū primi hominis naturam affectibus &
præsertim cupiditati plura hujus mundi bona
possidendi modum ponere nesciant pleri-
que, quin potius eam ob causam veritatem
& conscientiam sæpissime lædant. Nec vi-
deo, quomodo *Brunnemannus loc. cit.* per ra-
tiones suas allatas ab hac macula cunctis &
singulis hominibus per naturam adhærente
Clericos purgare valeat & penitus liberare,
nisi numero hominum eos velit eximere. Hoc
certe non efficiet, quando (1.) ab eo allegatur
personæ, quæ Clericis adest, præcellentia.
Nam hæc si medeatur malis affectibus, sequi-
tur, quod vitiis & peccatis saltem obnoxia

sint vilioris conditionis personæ.(2.) Parvi momenti est, quando perjurii metum cessare dicit ideo, quia causa principaliter Ecclesiam & successores in officio concernit; At ideo non cessat commodum & incommodum, quod secundario & præsentē tempore ad Clericum testem ex causa redundat, imo præterea sæpius Clerici filius succedit, vel ejus filia per nuptias cum Clerico successore redituum officii fieri potest particeps. Tandem (3.) frustra profert Brunnemannus hanc rationem, quod scilicet interesse Ecclesiæ ab interesse Clerici raro sit separatum. Nam hoc si valeret argumentum, dicere possem: Quod pater in causa filii, & uxor in causa mariti sui testes esse possint, quia interesse Patris & uxoris raro separatum est ab interesse filii & mariti. Sed potius sic argumentor: Cujus causæ interesse raro separatum est ab interesse meo, in ea raro possum esse testis. Hinc æquitatis & Juris esse mihi videtur, quod Clericus in causa Ecclesiæ suæ toties sit testis minus habilis, quoties eum causa vel primario vel secundario concernit; Toties vero sit testis habilis, quoties eum causa vel plane non concernit, vel quoties intuitu Ecclesiæ negotium probandum venit, quod natura tale est, ut in eo præter

ter Clericum alii testes intervenire non poterint. *L. 10. ff. de Test. & L. 7. ff. de Test.* Hunc autem favorem causis Ecclesiasticis & matrimonialibus facilius largior, quod quis in illis Exceptiones contra dicta & personas testium non amittat, licet eas statim non opponat, nec opponendi facultatem sibi reservet. *Brunnem. l. c. §. 14.* Id quoque in causis matrimonialibus singulare est, quod in iis nunquam ita concludatur, ut parti post conclusionem aliquid allegare sit interdictum, modo id fiat pro matrimonio. *Brunnem. J. E. Lib. 3. C. 8. §. 7. & Stryck. in Not. loc. cit.*

§. 7.

Si per documenta in Processu matrimoniali suscipiatur probatio, tunc præter illa, quæ alias in Processu Civili sunt observanda, hoc saltem est singulare, quod Reus Actori teneatur edere documenta *arg. L. 2. de Jure Fisc.* *Brunnem. Jar. Eccles. lib. 3. cap. 4. §. 10.* Hoc causarum matrimonialium privilegium ob rationis itenditatem ad omnes alias pias causas v. g. si Actor sit Ecclesia, vel persona miserabilis, extendunt non immerito Juris Doctores. *Bornit. de Instrum. P. 2. Lib. 1. Cap. 1. Rivin. ad Ord. Proc. Sax. Tit. 26. Enum. 7. 8. & 9.* Immo sunt nonnulli, qui quavis in causa
tam

tam Ecclesiastica quam seculari pro Judicis arbitrio Reum ad Documenta edenda compelli posse opinantur, id quod in praxi hodierna nondum observatur.

§. 8.

In Probatione per Juramentum quoad causas matrimoniales plura, quæ aliis in causis secus se habent, veniunt notanda tã quoad Juramentum Judiciale voluntariũ, quod nempe pars parti defert, quam quoad Juramentũ necessarium, quod Judex ob defectũ probationis plenæ partium alterutri solet injungere. Primum de illo, postea de hoc dicemus. In delatione autem Juramenti voluntarii est observanda Regula sequens: In causa matrimoniali juramentum deferre potest Negans affirmanti, non autem affirmans neganti. *arg. Cap. ult. X. de Transact. Carpzov. Jurispr. Consist. lib. 3. def. 44.* Ad hanc Regulam rectius intelligendam distinguunt inter Actionem matrimonialem assertoriam atque negatoriam. In Actione assertoria, quando scilicet v. g. ad matrimonium consummandum vel cohabitationem conjugalem continuandam agitur, Actor vel Actrix Reo Reæque juramentum deferre non potest; Licet juramenti delatio fiat (i.) super adminiculo saltem

tem matrimonii v. g. super literis, arrhis. (2.) licet juramenti delatio non ipsi Principali sed ejus parentibus forsan intervenientibus in negotio matrimoniali fiat, *Richter P. 1. Dec. 8. Lincker. P. 1. Dec. 190. Ziegler. ad Zanzellott. L. 3. T. 14. Decis. Elect. 81. Carpzov. Jurispr. Consist. def. 47. 48. & 49.* super clandestinitate tamen sponsaliorum juramentum deferre potest Actor vel Actrix. *Riv. ad Ord. Proc. Sax. Tit. 18. En. 13. & 14.* Contra vero hac in Actione assertoria Reus Reaque super Actionis institutæ fundamento vel Exceptione adversus matrimonium tendente deferre possunt; ita, ut Actor Actrixque juramentum sibi delatum referre'queant minime. *Svenden-dörffer Process. Fibig. p. 1289. Gail. Observ. 94. Lib. 2.* Unde quoque scemina stuprata, licet ex solo stupro agens Reo juramentum deferre queat, si tamen ex stupro & simul matrimonii promissione Actionem instituat & super utroque Reo neganti juramentum deferat, tunc juramenti delatio saltem quoad stuprum non vero quoad promissionem matrimonii locum habet. *arg. L. 35. ff. pr. de Jurejur. Carpz. Jpr. Consist. Lib. 2. def. 47.* Quamvis hoc casu super matrimonii promissione locum inveniat juramenti delatio, si præter stupri confessio-

nem

nem alia contra Reum concurrant adminicu-
la, vel si Reus & stuprum & conjugii promiss-
ionem negans utriusque ratione sit indiciis
gravatus. *Brunnem. Jur. Eccles. Lib. 3. C. 5.*
§. 3. Carpzov. Jurispr. L. 2. def. 48. & 49. Cæ-
terum Advocato foeminae stupratae causam
ventilanti potest esse perquam utile, si sciat &
cogitet, quod ex stupro præsumatur impræ-
gnatio. *Stryck. ad Brunnem. Jus. Eccles. Lib.*
2. cap. 16. §. 18. & Brunnem. L. 2. C. 18. §. 26.
Certe quando stuprata forsan metu litis diu
duraturæ transactionem, in qua tamen ali-
mentorum non fuit facta mentio, cum stupa-
tore ineat, tunc non obstante hac Transacti-
one alimenta peti possunt ratione infantis,
quia hoc casu transactio stricte debet inter-
pretari. *arg. L. 31. C. de Transact. L. 9. §. fin. L.*
8. §. 12. de Transact.

§. 9.

In Actione negatoria, quando ad matri-
monium sive saltem promissum, sive jam con-
tractum rursus rescindendū & dissolvendum
agitur, Actor Actrixque Reo Reæque super A-
ctionis fundamento vel replica juramentum
deferre potest, idem vero non est permissum
Reo Reæque. Hinc Actor, qui forsam pro-
pter adulterium ad matrimonii dissolutionem
agit,

agit, Reæ recte defert juramentum, modo non adsint indicia inquisitionem merentia, nam alias hoc casu per Inquisitionis Processum criminalem tollitur Processus Civilis *arg. L. ult. C. de Ord. Judic. Carpzov. Jurispr. Consist. Lib. 2. def. 189. Beust. de Matrim. P. 2. C. 20.* Quid si Actor in hac Actione, quæ ad divortium instituitur, Exceptionem remissionis tacitæ per cohabitationem carnalem post commissum adulterium factæ, quam Reus opponit, fateatur, sed adulterium tempore cohabitationis se ignorasse dicat? Super hac ignorantia juramentum ab Actore deferri posse non dubito, cum hoc casu juretur pro matrimonio; Imo ipsi Actori, ut ignorantiam juramento suo demonstret, conceditur. *Gail. lib. 2. Observ. 48. n. 23. Carpz. Pr. Crim. quest. 55. n. 46.* Hic obiter notatum volo, quod ad divortium agere possit iste, qui eam, quæ se ex stupro violento gravidam esse dissimulavit, ceu virginem ignoranter duxit *Schneidev. Instit. de Nupt. par. 4. §. 59. Carpzov. Pr. Crim. qv. 63. n. 47. Gerbard. Tom. 7. §. 110. seqq. Carpzov. Resp. 114. Lib. 5. præsertim propter dolum à sponsa per dissimulationem commissum. Quamvis Brunnem. Jure Eccles. lib. 2, cap. 17. §. 25. ob errorem qualita-*
tis

tis virginalis divortio neutiquam locum esse
 contendat propter *c. un. C. 25. qn. 1.* & pro-
 pter scandalum bigamiæ, quam per indire-
 ctum ex separatione hoc casu oriri dicit; Sed
 hanc Brunnemanni sententiam ut fufius refu-
 tem, uti facilius effet, haud adeo necessarium
 puto, quia fufficit, quod eam jamdudum &
 adhuc quotidie refpuat Praxis hodierna, vid.
*Carpzov. P. 4. Const. 20. def. 12. Ord. Eccles.
 Sax. Rubr. von Ehe-Sachen. §. 4. Schnei-
 dew. Inst. de Nupt. n. 59.* Id faltem addo,
 quod quidem juxta firmam Regulam antea
 positam pro matrimonio femper juramenti
 delatio fit permiffa, nihilominus dari poteft
 casus, ubi ne quidem pro matrimonio deferre
 licet juramentum, quando fcilicet ex ejus præ-
 ftatione præter deferentem aliis poffit contin-
 gere præjudicium e. g. Si Titius ad matri-
 monium consummandum contra Bertham
 experiatur, Bertha vero Exceptionem ali-
 quam objiciat & fuper ea juramentum defe-
 rat Actori; Poft ea vero mox interveniat Ca-
 ja fibi prius ab eodem Titio promiffum fuiffe
 conjugium afferens: Cum igitur hoc casu con-
 tra Titium ad consummationem matrimo-
 nii Caja interveniens inftituat Actionem, ex
 cujus decifione tolli poteft intentio & Titii &
 Ber-

Berthæ, facilius exinde patet, causam Titium inter & Bertham tamdiu per sententiam interlocutoriam suspendi debere, donec lis interventionis Cajæ decisa fuerit, uti præter Bergerum refert *Brunnemannus Lib. 3. Cap. 5. §. 2. Jur. Eccles.* Sed rem accuratius perpendens quilibet videt, dicendum esse, quod hoc casu, si scilicet ex juramenti delatione pro matrimonio facta præter deferentem aliorum conditio reddi possit deterior, juramenti delatio non sit prohibita & illicita, sed ea saltem per Accidens vel suspendatur vel impediatur.

§. 10.

Hactenus de juramento judiciali voluntario in causis matrimonialibus vera sententia fuit tradita, quam in Praxi quotidie solent observare Consistoria Evangelica præsertim Saxonica, uti præter alios novissimis præjudiciis testatur *Dn. VVernber. Vol. 1. Observ. for. 216. & Observ. 76. & D. Illustr. Berger. Discept. for. p. 514.* Quæritur autem, an Juri satis sit conveniens hæc in Praxi recepta opinio, juxta quam in causis matrimonialibus saltem affirmative seu pro matrimonio juramentum potest deferri i. e. ut alii dicunt: Negans quidem affirmanti, non autem affirmans neganti

juramentum deferre valet? Cum *Brunnem.*
in Comment. ad L. 9. ff. de jurejur. n. 25. seq.
Stryckio de Dissens. Sponsal. Sect. 3. §. 33. &
Joh. Sam. Stryckio Juniore Disput. de Delati-
one Juram. in matrim. & Titio in der Probe
des geistl. Teutschen Rechts. Lib. 5. Cap. 5.
§. 3. seqq. & aliis negative respondent recenti-
ores multi. Vidi quoque Responsum Facultatis
Jurid. H. datum. M. Octobr. 1701. quod respon-
sum hanc negativam sententiam confirmat
& super promissione matrimonii etiam ab
affirmante juramenti delationem permissam
dicit argumentis tam firmis atque validis, ut
nihil dubii relictum videatur. Et certe sen-
tentiam hanc secundum Jus commune atque
extra Saxoniam in aliis terris æquissi-
mam simul & accuratissimam quis non
dicat? At in foro nostro Saxonico
et secundum Jus Saxonicum paululum
aliter dicendum fere videtur, ita ut penes nos
in Saxonia sententia antiquior & in Praxi re-
cepta, quæ juramenti delationem saltē pro ma-
trimonio non contra illud admittit, ceu injusta
non penitus statim sit rejicienda, sed paulisper
sustineri possit & quidem non propter vincu-
lum matrimonii non dissolubile, nec propter
transactionē contra matrimoniū illicitā nec
propter causæ matrimonialis favorē aut gravi-
ta-

tatem, sed præsertim hac ex ratione: Quia in Saxonia nostra regulariter ex nulla matrimo-
nii promissione seu sponsalibus Actio cum ef-
fectu potest institui, nisi in illis vel parentes
desponsatorum consenserint, vel duo testes ad-
hibiti fuerint. *Ordinat. Matrim. Rubr. von Ehe-Gelöbnissen s. wo auch. & Ord. Eccles. Rubr. von Ehe-Gelöbnissen.* Atque adeo, cum parentes in matrimonialibus ad testimo-
nium admittantur *C. 3. X. qui accusat. ma- trim. Carpzov. Jpr. Consist. L. 3. def. 43.* cui-
vis Judici regulariter semper & certo constat matrimonii promissionem seu sponsalia vali-
da semper per testes probari posse. Si vero Judex certo gnarus est, quod matrimo-
nii promissio per testes probari possit, sequi-
tur, quod juramenti delationem ex sponsali-
bus agenti permittere non debeat; quoniam
juramentum tanquam remedium subsidiari-
um tamdiu non est admittendum, quamdiu
remedio ordinario v. g. hoc casu probationi
per testes locum esse Judex videt. *L. in causa 16. ff. de Minor.* Nam ad juramentum non
debet quemquam inducere voluntas sponta-
nea, sed trahere necessitas importuna. *Cap. 26. X. de iurejur.* Hinc argumentor ita: Si
matrimonii promissio seu sponsalia regula-

riter per testes probari possunt, sequitur, quod ex illis agenti seu ea affirmanti juramenti delatio regulariter non sit permittenda. Atqui verum est prius in Saxonia nostra. *Ordinat. Matrim. & Ordinat. Eccles. dict. loc.* Verum hinc etiam est posterius. Accedit & hoc, quod in causis tam arduis, ut matrimonialibus, in quibus plerique quamvis jacturam etiam maximam facere malint quam cum persona sibi inimica matrimonium inire, per juramenti delationem perjurio detur occasio, quæ tamen, quantum fieri potest, est evitanda nec sine necessitate admittenda, qualis necessitas juxta Jus Saxonicum in sponsalibus deficit, cum regulariter semper per testes probatio fieri possit. Nam juxta *C. 8. & 28. X. de Jurejur.* perjuriis via non est aperienda. *Menoch. de arbitr. Jud. qv. cas. 192. n. 1.* Et quamvis præsentia testium & parentum consensus solennitatis causa requirantur, nihil tamen obstat, quo minus & probationis gratia simul adhiberi possint. Hanc vero sententiam limitandam & super matrimonii promissione ab affirmante juramenti delationem admittendam puto toties, quoties in Saxonia nostra sponsalia sine testibus aut parentum consensu valida sunt, vel quoties testes si-

ve parentes mox post sponsalia mortem sub-
ierunt. Efficaciter autem etiam in Saxo-
nia nostra sine testibus matrimonium pro-
mittitur (1.) Si sponsalia per epistolam inter
absentes contrahantur, (2.) Si nudæ sine te-
stibus & parentibus factæ promissioni matri-
monii concubitus accesserit. *arg. C. 6. X. de*
rapt. Stryck. de Dissens. sponsal. Cap. 1. §. 9.
Secl. 1. Carpzov. Jpr. Consist. Lib. 2. def. 36.
Berger. Resolut. ad Lauterbach. Tit. de spon-
sal.

§. II.

A juramento judiciali voluntario, quod
pars parti defert, nunc transeundum ad jura-
mentum necessarium, quod ob defectum
probationis plenæ partium alterutri Judex in-
jungit, & vel suppletorium est vel purgatori-
um. Hic omnino rursus distingvendum est
inter causas civiles in Consistorio sæpius oc-
currentes & inter causas spirituales præsertim
matrimoniales. In illis scilicet causis civili-
bus, si ventilentur in Consistorio, juramen-
tum tam suppletorium quam purgatorium
æque ac in aliis Judiciis secularibus locum ha-
bet. Sic v. g. juramentum suppletorium
ad partis petitionem vel à Judice sponte defer-
tur, (1.) si juraturus intentionem suam se-

miplene probaverit nempe per unicum te-
stem omni exceptione majorem vel per testes
duos non adeo habiles vel per præsumptiones
validas. *Mev. P. 3. Dec. 402.* vel etiam con-
fessionem extrajudicialem. *Brunnem. Jur.*
Eccles. Lib. 3. C. 5. §. 5. ita tamen, ut confessio ex-
trajudicialis plene per duos testes idoneos pro-
bata fuerit; cum unius testis depositio non suf-
ficiat. *Riv. ad Ord. Proc. Sax. Tit. 30. En. 7.*
(2.) Si modo juraturus sit persona famæ &
existimationis bonæ, *Berlich. P. 1. Concl. 54.*
Carpzov. Proc. Sax. Tit. 12. non falsarius aut
infamis *Carpzov. d. l.* (2.) Si modo causa non
sit criminalis nec ad poenam infligendam a-
gatur, secus si saltem vel ad restituendum aut
præstandum aliquid vel si ex causâ criminali
leviore saltem ad multam pecuniariam aga-
tur, quippe quibus casibus juramentum sup-
pletorium admittitur. *arg. L. fin. C. de probat.*
§ 2. L. 5. ff. de poen. Carpzov. Process. Sax. Tit.
12. Art. 2. §. 5. (4.) Si modo persona juratu-
ra solidam rei notitiam habeat; Nam sem-
per potius ei, qui de veritate, quam qui de
credulitate jurare potest, juramentum debet
inungi. *arg. L. 3. ff. de Testib. Mev. P. 6. Decis.*
260. & licet *Stryckius in Notis ad Brunnem.*
Jus. Eccles. Lib. 3. C. 5. §. 5. hoc juramentum
de

de credulitate admittere periculosum dicat, praxin tamen præsertim quoad hæredes contrarium probare asserit *Mevius P. 7. Dec. 260.* idemque dicendum, quod pro Judicis æquo arbitrio juramentum suppletorium de credulitate possit admitti, si lis aliter dirimi nequeat. *arg. cap. 47. X. de Testib.* Quando vero *Brunnemannus Jure Eccles. Lib. 3. C. 5. §. 5.* ex *Sichardo* refert, quod juramentum suppletorium etiam locum obtineat, si juraturus per scripturam privatam jam suam intentionem probaverit, me consentientem non habet; Nam scriptura privata vel contra scribentem vel pro scribente producitur; illo casu plenam regulariter meretur fidem *L. 26. §. fin. ff. de deposit.* & hinc suppletorio non est opus; hoc autem casu pro scribente regulariter plane nihil probat *C. 2. X. de fid. Instrum. § L. 5. C. de probat. Carpzov. P. 1. C. 17. def. 34.* adeoque & juramentum suppletorium admitti nequit, cum id requirat & præsupponat probationem vel semiplenam vel semiplena majorem. *arg. L. 31. ff. de jurejur. § arg. L. 3. ff. de testib. § Ordinat. Proc. Sax. Tit. 30.* Quare quando per scripturam privatam fuit peracta probatio, juramento suppletorio regulariter locum non esse arbitror, excepto casu sequen-

te, si quis per librum mercatorium probaverit, ubi suppletorio locus est, modo mercator sit spectatae fidei, & liber in rebus ad negotiationem pertinentibus data et accepta contineat. *Carpzov. P. 1. C. 17. def. 35. Mascard. Concl. 976.*

§. 12.

In causis vero spiritualibus praesertim matrimonialibus illi, qui contra matrimonium agit, juramentum suppletorium non iungitur, licet intentionem suam semiplene vel plusquam semiplene probaverit *arg. C. 24. X. de testib. Carpzov. P. 1. C. 23. def. 10.* at ille, qui pro matrimonio laborat, in supplementum jurare potest, licet ejus probatio sit vel semiplena tantum vel semiplena major *Brunnem. Jur. Eccles. lib. 3. C. 5. §. 6.* licet alii hoc etiam casu ad juramentum suppletorium iungendum requirant semper probationem semiplena majorem, uti quoque respondit *Facultas Jur. Vitebergensis M. Januar. 1714.* testante *D. Vernhero Observ. forens. Vol. II. Observ. 90. Carpzov. Resp. Lib. 3. Resp. 57. n. 19.* & recte quidem, quia juxta *Ordinat. Matrim. Sax. Tit. gen.* sponsalia regulariter semper vel coram parentibus vel coram duobus testibus fieri debent; adeoque ex sponsalibus agens, cum parentes in matrimonialibus sint testes

ha-

habiles, intentionem suam regulariter plus quam semiplene probare potest, excipio illum casum, quo quis per unicum testem, qui adhuc alium testem sponsalibus interfuisse jam vero mortuum esse deponat, matrimonii promissionem probet, tunc etenim suppletorio merito locus relinquitur, idemque dicendum puto, si matrimonii promissio, cui concubitus accessit, semiplene probetur. Unde quoque *Carpzovius Jpr. Consistor. Lib. 3. def. 46.* juramentum suppletorium admittere videtur, quando contra Reum, qui stuprum confessus est, sed matrimonii promissionem neget, indicia & præsumptiones prægnantissimæ adsint.

§. 13.

Juramentum purgatorium quoque in causis spiritualibus & præsertim matrimonialibus toties injungitur, quoties adest probatio semiplenâ minor, sicuti in causis secularibus. *Carpzov. Jpr. Consist. Lib. 3. def. 45. tot. tit. X. de purgat. can. Constit. Elect. Sax. 22. P. 1.* Si Reus à stuprata conventus stuprum confiteatur, sed matrimonii promissionem neget, ei juramentum purgatoriū non est injungendū, quando stuprata promissionem plane non probare queat, *Decis. Elect. Sax. 81.* Quia non

quivis stuprator uxore ducendi animū habet, alias tam magno libidinis vitio conjugem futuram non commacularet; Deinde quia iuramentum purgatorium nemini, nisi contra quem adsit aliqualis probatio, præsumptio vel indicium injungi solet *Carpzov. Jpr. Consist. lib. 3. def. 47. & Jpr. forens. P. I. Const. 22. def. 4.* frustra dissentientibus aliis. *Brunnem. Jur. Eccles. Lib. 3. cap. 5. §. 8.* Illud autem certum fatis & manifestum videtur, purgatorio nempe semper locum esse, si contra Reum præter stupri confessionem alia concurrant indicia & præsumptiones, quæ tamen Judicis arbitrio non immerito subjiciuntur. *Carpzov. l. c. def. 48.* Ita quoque extra omnem dubitationis aleam positum censetur, quod Reo, qui stuprum & matrimonii promissionem negat, sed utriusque intuitu gravatus est indiciis, purgatorium possit injungi. *Idem l. c. def. 89.* Licet hoc casu, si adsint præsumptiones paulisper prægnantes & indicia quodammodo gravia, suppletorium potius pro matrimonio quam purgatorium contra matrimonium admitti æquius videatur & justius, cum alias per purgatorium tolli possit conjugium, cujus dissolutionem hominibus interdixit Deus *Matth. 19. v. 6.* præprimis si stuprum confessus fuerit

Re-

Reus. Quoad Processum divortii, quando nempe propter impotentiam ad matrimonii dissolutionem agitur & de inhabilitate ad debitum conjugale peragendum utriusque partis adsit confessio, singulare omnino est, quod intuitu impotentiae utriusque juramentum iungatur C. 5. X. de frigid. & males. & ita respondit in casu quodam *Facultas Jur. Viteberg. M. May. 1699. testante Bergero.* Si quaeratur, an juramentum suppletorium & purgatorium pars parti remittere queat? sunt, qui ajunt, sunt, qui negant; vid. *Nicol. in Resolut. Jur. Resol. 20. Setser de Juram. Lib. 3. C. 11. n. 8. Berlich. P. 1. Concl. 53. n. 68. & Beust. de Connub. P. 1. C. 57.* Sed negativa sententia justior videtur, quia tale juramentum non parti sed Judici praestatur.

§. 14.

Effectus juramenti suppletorii ab Actore vel Actrice praestiti hic est, quod pro matrimonii consummatione feratur sententia; Contra vero si Reus Reaque juramentum purgatorium praestiterit, non solum à conjugii consummatione & Actione instituta penitus absolvitur, sed facultas etiam ipsi conceditur cum alia persona nuptias celebrandi; Nam in causis matrimonialibus juramento praestito
res

res pro decisa habetur & Reus definitive tam
quoad actionem principalem quam quoad e-
jusdem Accidentia in totum debet absolvi.
Carpzov. Jpr. Consist. lib. 3. def. 51. Titius Probe
des geist. Deutschen Rechts. lib. 5. C. 6. §. 18.
Atque sicut in Saxonia juramentum quodvis
non per Mandatarium seu Procuratorem, ita
etiam juramentum suppletorium & purgato-
rium semper in persona propria præstare te-
netur pars litigans. *Ordinat. Proc. Sax. Tit.*
18. §. ult.

§. 15.

Illud in Processu super causis matrimo-
nialibus quoque tanquam singulare notan-
dum est, quod non solum in juramentis tam
voluntario seu à parte delato, quam necessa-
rio seu à Judice injuncto nullum Fatale nec
oblationis intra octiduum nec præstationis in
termino nec aliud sit observandum, sic ut pla-
ne cesset desertionis poena, sive pro matrimo-
nio sive contra matrimonium agatur *Carpz.*
Jpr. Consist. lib. 3. def. 54. Ordinat. Proc. Sax.
Tit. 18. §. penult. sed & in probatione per te-
stes & Documenta Fatalium observatio & de-
sertionis poena negligatur ita, ut termino
probatorio jam elapso post publicatas Attesta-
tiones vel Conclusionem in causa quis ad pro-
ban-

bandum adhuc admittatur. *cap. 26. X. de testib. Berlich. P. 1. Concl. 40. n. 20.* nullo discrimine sive pro matrimonio sive contra illud lis ventiletur. *Brunnem. Jur. Eccles. lib. 3. cap. 4. §. 12.* Multâ tamen puniri potest, terminum aliquem in Probationibus qui negligit. *Idem loc. cit. §. 12.*

§. 16.

Quoad ceremonias circa juramenti præstationem multis in Consistoriis Evangelicis moris est & usu receptum, ut purgatorium in causis spiritualibus præsertim matrimonialibus apposito in mensa, quam ater pannus tegit, crucis signo, candelis ardentibus, foris fenestrisque apertis, flexis genibus præstetur. Quando vero *Brunnemannus Jur. Eccles. lib. 3. cap. 5.* juramentum in causis Ecclesiasticis in loco sacro seu templo præstari debere putat ob textum *1. Reg. 8. vers. 31.* id potius consilii non adeo injusti quam necessitatis esse videtur, quamvis enim per præsentiam ceremoniarum, quæ conscientiam de bonis & malis futuris commonefaciunt, animo metus & horror delinquendi afferri possit & incuti, juramenti tamen essentiam absolvit sola invocatio Dei, qui sit asserti nostri testis, perfidiæque vindex. vid. *Stryck. in Tractat. de Jur. Sens. C. 7. §. 27. seqq.*

§. 17. Cum

Cum partis adversæ confessio sit optima probatio. *L. un. C. de confess. & L. 3. ff. de confess.* de illa & hoc loco dici possit, cum vero in Processu Consistoriali & matrimoniali regulariter omnia circa confessionem sint observanda, quæ in Processu Civili observantur & traduntur, brevitatis studio Lectorem remitto ad Scriptores de Processu Civili, hoc saltem jam addo, quod multi sint, qui putent, illo casu, quando quis per fictionem Juris v.g. ob contumaciam in non respondendo pro confesso habetur, salvam esse probationem contrarii. *Menoch. lib. 1. presumt. 70. n. 9. Farin. quest. 11. n. 7.* Dein quia confitenti tunc demum nocet confessio, si res sit in potestate confitentis, ut de ea disponere possit, *Pacian. de probat. L. 1. C. 38. n. 17.* certe sequitur, quod confessio contra vinculum matrimonii non adeo multum valeat & ad ejus dissolutionem haud sufficiat. *Stryck. in Not. ad Brunnem. Jus. Eccles. L. 2. C. 17. §. 22.* Porro confessio etiam vera & expressa in spiritualibus & beneficialibus operatur saltem in præjudicium confitentis sed non in commodum petentis *arg. C. 1. de eo, qui mittitur in possess. jam supra cap. 7. de Citatione. §. 3. dictum fuit.*

Tan-

Tandem hoc notatu non penitus indignum puto, quod intuitu piarum causarum extrajudicialis confessio plenam efficiat probationem. *Tiraquell. de privileg. piæ causæ cap. 112.* v. g. si legatum sine testibus piæ causæ relictum hæres confiteatur extra judicium.

Cap XI.

De Sententia & Juribus in sententia ferenda observandis.

§. 1.

PRæter ea, quæ in Processu Civili de sententia traduntur, in Processu Consistoriali & præsertim matrimoniali hoc tanquam singulare notatu dignum est, quod sententia contra matrimonium lata nunquam transeat in rem judicatam, sed justam ob causam semper queat corrigi. *cap. 7. X. de sentent. & re jud.* Nam quoties vitium sententiæ per partes nequit remitti, toties ea non consequitur vires rei judicatæ. Atqui partes contra matrimonium pacisci nequeunt; Ergo nec sententia contra matrimonium transit in rem judicatam, sive ea sit interlocutoria, sive definitiva; sive contra præsentem sive con-

contra absentem lata fuerit. *Cap. 4. X. de in integr. restit.* id quod etiam tunc locum obtinet, si duo de puella quadam litigant. *D. Illustr. Berger. Resolut. Lauterbach. Tit. de jud. p. 735.* Super beneficiis etiam Ecclesiasticis sententiam latam non facile rei judicatae vires accipere prolixius asserit *Brunnemannus lib. 3. Jur. Eccles. cap. 9. §. 9.*

§. 2.

Pro matrimonio autem sententia lata transit regulariter omnino in rem judicatam; nisi ex illa peccatum perpetuum inferatur v.g. si in personis conjugatis ratione consanguinitatis vel affinitatis adsit gradus prohibitus. *arg. cap. 10. X. de sentent. & re jud. Brunnem. Jur. Eccles. lib. 3. C. 9. §. 8.* Atque si hoc casu adsit gradus Jure divino prohibitus, tunc ne quidem per Copulam carnalem sententia fit irretractabilis, quamvis in gradu Juribus saltem humanis interdicto sententia pro matrimonio lata per copulam sacerdotalem fiat immutabilis. *Carpzov. Jurispr. Consist. lib. 2. def. 83. & Prax. Crim. P. 2. Quest. 73. Gerhard. de Conjug. §. 247.* Sicut etiam in gradibus Jure divino interdictis sponsalia post copulam carnalem intervenientem haud dissolvenda putat *Carpzov. Jpr. Eccles. lib. 2. def.*

def. 100. Hoc certum magis est, quod liberi ex matrimonio post sententiam in gradibus prohibitis contracto nati pro legitimis habeantur, quoniam illi quoque sunt legitimi, qui ex matrimonio, quod parentes prohibitionem ejus ignorantes contraxerunt, fuere procreati. *Cap. 2. § 11. X. qui fil. sint. legitim.* licet gradus, quem parentes ignorarunt, sit jure divino interdictus. *Brunnem. Jur. Eccles. lib. 2. cap. 17. § 11.*

§. 3.

Atque cum in Judiciis civilibus sententia inter duos lata tertio non præjudicet, ergo multo minus in causis Ecclesiasticis per latam sententiam aliis præter litigantes inferri potest præjudicium *arg. L. 63. ff. de re jud. exceptis actionibus popularibus & de statu hominum L. 25. ff. de Stat. hom.* imo & his casibus sententia, si forsan in contumaciam Rei lata fuerit, tertio minime potest obesse. *L. 17. §. ult. ff. de inoffi. testam. & arg. L. 18. ff. commun. divid.*

§. 4.

Quoniam vero vulnus citius infligitur, quam curatur, caveat Judex Ecclesiasticus, ne ex nimia præcipitatione ferat sententiam talem, quæ per nullitatis querelam à partibus possit impugnari; Nulla est sententia, quæ

L

v. g.

v. g. contra jura manifesta in theſi fuit dicta-
ta *L. 1. §. 2. C. quaſentent. ſine Appell. reſcind.*
quodſi tamen ſententia non quoad totam
cauſam ſed ſaltem quoad quædam puncta ex
erronea Juris ratione lata ſit, tunc ea ſaltem
quoad puncta errorem Juris manifeſti con-
tinentia nullitatis argui poteſt, non autem in
totum; quia utile per inutile vitiari non de-
bet, juxta *L. 37. ff. de excuſ. tut.* Dein nulla
quoque eſt ſententia, ſi ex titulo vel cauſa fal-
ſis lata fuerit. *C. 3. X. de ſentent. vid. L. 19. C.*
de Tranſact. Hinc Reus, contra quem ex
cauſa ſpecifica agitur, quæ falſa eſt & probari
nequit, nunquam debet condemnari ſed ab-
ſolvi, licet poſtea forſan alia cauſa, quæ pro-
bari poteſt, allegetur, niſi ſimul in libello cau-
ſa generalis fuerit expreſſa.. *Cap. 3. X. de ſen-*
tent. in 6. Unde pro Actore hoc loco tradi
poteſt ceu Cautela ſalutaris, ut in libello, præ-
fertim quoad Actiones reales, non cauſam
proximam modo, ſed etiam remotam ſimul
exprimat, ita enim ſi fortasſe deficiat in cauſa
hac probanda, tunc ex alia cauſa rem eandem
alio libello propoſito petere haud prohibetur.

§. 5.

Regulam atque normam, quam quili-
bet Judex in dictanda ſententia debet adhi-
be-

bere atque observare, constituunt Leges & Jura, quorum cum varia dentur genera, distinguendum hic est præsertim quoad causas Ecclesiasticas inter Pontificios & Evangelicos; nam penes illos in controversiis dirimendis utramque paginam facit Jus Canonicum, sed penes hos res aliter se habet, ubi in Consistoriis primum ante omnia Jus Divinum attenditur tam morale ac immutabile, quam positivum ac mutabile: Dein ad Leges & Rescripta Principum præprimis vero Constitutiones & Ordinationes Ecclesiasticas, quippe quæ propter Jurisdictionem in Ecclesiasticis Principi competentem personas Ecclesiasticas quam maxime obligant, licet alii præsertim Pontificii Principum Constitutionibus quoad causas Ecclesiasticas nil autoritatis tribuere velint, cum Legem perfectam jam exhibeat Scriptura sacra & ex unico Dei præscripto cultus divinus peragi debeat, quam tamen sententiã refutavit *Sanderson Tr. de Obligat. Conscient. Prælect. 6. Brunnem. Jur. Eccles. Lib. 1. C. 3. §. 1. & 2. & Stryck. ad hunc loc. in Not.* licet in controversiis fidei præter verbum Dei scriptum nullum aliud admitti debeat principium & fundamentum. *Brunnem. d. l. §. 5.* Postea videndum quoque, an adsit alicujus Ec-

clesiæ particularis statutum vel consuetudo;
 Nam & consuetudo in Ecclesiasticis instar Legis est C. 3. § 4. X. de consuetud. L. 32. ff. de LL. modo cunctis debitis requisitis gaudeat, §. 9. Inst. de Jur. Nat. Gent. Et. Civil. L. 1. § 2. C. quæ sit long. consuetud. Porro ad Jus Civile recurritur, utpote quod Jure Canonico haud est posterius. Brunnem. d. l. §. 4. § Stryck. in Not. ad eund. Denique demum pervenitur ad Jus Canonicum, si scilicet contineat casum in Juribus jam antea relatis non decisum, quo tamen casu allegatur, non quia derogat Juri Civili, sed quia comprehendit passum utilem vel ejus decisio forsan Jure Civili æquior est. Limnæ. Jur. Publ. L. 8. C. 8. n. 57. seqq. Ziegler in Dissert. de Orig. & increm. Jur. Can. Brunnem. Jure Eccles. L. 1. C. 3. §. 4. ibique Stryck. Ex jam dictis manifeste satis apparet, Leges Ecclesiasticas, quas in judicando debent observare Consistoriorum Evangelicorū Consiliarii, esse (1.) vel Divinas vel humanas, (2.) vel Generales vel Speciales, (3.) vel peregrinas seu receptas vel Provinciales seu constitutas, (4.) vel scriptas seu expressas vel non scriptas seu consuetudines.

§. 6.

Quamvis Stryckius in Notis ad Brunne-
 man-

manni Jus Eccles. L. 1. cap. 3. §. 4. cum pluribus aliis asserat, quod Jus Canonicum in causis Processus Judiciarii Juramentorum & matrimonii penes Evangelicos usum habeat & valorem, contrarium tamen verius esse facile potest demonstrari; Nam quoad Processum Judicarium plerosque Evangelicæ religionis Principes modum & ordinem procedendi Judiciis suis præscripsisse nemo facile negabit, uti v. g. in Saxonia nostra extat Ordinatio Processus Electoris Joh. Georgii de anno 1622. Idem quoque dicendum est quantum ad causas matrimonii, ad quas decidendas plerique Principes Evangelici peculiare Ordinationes Matrimoniales constituere, atque si casus in illis non decisis forsan oriatur, tunc ad Jus divinum confugiendum, id quod confirmat *Ordinatio Matrimon. Saxonica Tit. 8. Sub. Rubr. Von Process. der Consistorien und nach welchen Rechten in vorfallenden Sachen erkandt und gesprochen werden soll.* Denique in causis juramentorum quoque penes Evangelicos non semper attenditur Jus Canonicum, juxta quod omne juramentum servandum est, quod salva salute æterna servari potest. Attamen non obstante hoc Juris Canonici brocardico penes nos

juramentum non obstringit ad ea, quæ à Legislatore sunt prohibita. Sic etiam is, qui immutabilitatem testamenti sui promisit mediante juramento, nihilominus illud mutare potest. *Struv. Exerc. 32. thes. 38.* Nec valet Contractus cum prodigo celebratus, licet ejus juramento confirmatus fuerit. *Stryck. de Caut. Contract. Sect. 1. cap. 2. §. 15.*

§. 7.

Hinc multis non adeo displicet sententia *B. Titii*, quam fovet in der Probe des geistlichen Teutschen Rechts *Lib. 1. C. 2. §. 63. seqq.* quod scilicet Jus Canonicum inter Principum Evangelicorum penitus abrogari debeat & aboleri, (1.) Quia continet multa falsa dogmata. (2.) Quia ejus dispositio plurimis in causis ad statum Principum Evangelicorum se non quadrat. (3.) Quia si quid boni continet, illud vel ex Jure divino, vel Germanico, vel Civili, disci potest. Contrarium cum aliis frustra statuit *Schilter in Prefat. ad Instit. J. Can.* Nec alicujus momenti videtur instantia ab aliis allata, quod scilicet etiam in Jure Romano, cui multum operæ impendimus, otiosa occurrant, cum tamen nil obstat, quo minus Jus quoque Romanum abrogari possit, dein adhuc est Im-

perans Legislator Papa, qui otiosa Juris Canonici sæpius in suum commodum defendi cupit.

Cap. XII.

De remediis suspensivis.

§. I.

Remedia suspensiva, qualia sunt Appellatio & Leuteratio, tam in cunctis causis Ecclesiasticis, quam in matrimonialibus admittuntur eodem effectu & modo, quo alias in Processu Civili sunt admitenda. *Brunnem. Jur. Eccles. L. 3. C. 10. §. 4. Carpzov. Jpr. Consist. L. 1. def. 134.* Quemadmodum igitur in causis secularibus actus contra Appellationem susceptus est irritus & tanquam Attentatum revocandus, sic etiam quoad causas Ecclesiasticas idem obtinet; Unde Vocationem Ministri Ecclesiæ adversus adhibitum Appellationis remedium factam nullius esse momenti pronunciavit *Facultas Jurid. Viteberg. testante Hornio in Consil. Class. 1. Consult. 6.* Pro Appellante tamen, ut v. g. lite pendente in sua possessione defendatur, aliquid Judex à quo post interpositam Appellationem decernere potest sine vitio Attenta-

ti. *Cap. 17. X. de Appellat.* Imo quæstiones de-
nuo emergentes atque processum saltem re-
spicientes, si modo ad faciliorem Appellatio-
nis expeditionem faciant, decidere potest
Consistorium ita, ut ideo Attentati poena
nulla sit metuenda. *Cap. 2. X. de matrim. con-
tract. contra interd. Eccles. Lanzellott. de At-
tent. P. 3. C. 12. Lim. 4.*

§. 2.

In hoc autem à Processu Civili differt
Processus Consistorialis, ut remediorum sus-
pensorum Fatalibus v. g. interponendæ vel
justificandæ Leutationis vel Appellationis
quoad causas Ecclesiasticas præprimis matri-
moniales terminum breviorē præscribere
possit & debeat Judex Ecclesiasticus, uti mo-
net & optat *Brunnemannus Jur. Eccles. Lib. 3.
C. 10. §. 7. usque 16.* ubi varia Processum Con-
sistorialem abbreviandi quoad secundam In-
stantiam remedia suggerit & præscribit, sic
v. g. §. 8. l. c. svadet, ut Appellantem, si for-
san ejus gravamina post solide factam ab Ap-
pellato refutationem levia esse videantur,
Consistorium moneat, quo vel desistat vel in
casu succumbentiæ multam certam solvat.
Sic de Ducatu & Episcopatu Magdebur-
gico, quod ibi quilibet, qui in causa Ecclesia-
sti-

stica interponit Appellationem, ante transmissionem Actorum viginti thaleros in casum succumbentiæ deponere teneatur, testatur *D. Gribner, Process. L. 1. C. 6. Sect. 2. §. 12. all. Verordt. wegen der Appell. und Revision in Kirchen - Sachen. d. 22. Febr. 1696.* Deinde §. XI. loc. cit. *Brunnemannus* hunc abbreviandi modum tam Appellato quam Appellanti commendat, ut causæ suæ justitia freti se saltem ad Acta priora referant et juxta illa sententiam ferri rogent ex allegato *Mevio P. 3. Decis. 414. & Gailio Observ. lib. 1. Observ. 128. n. 4.* Tandem §. 12. loc. cit. autor est, quo ad lites accelerandas Judici seu Consistorio fit facultas, ut sententiam propriam errore cognito statim ex officio emendare possit & corrigere, sive ea sit interlocutoria sive definitiva, idque quidē Juri Civili contrarium, sed æquitati Naturali conveniens esse asseritur, juxta quam quilibet errorem à se commissum corrigere potest & debet. Licet autem Fatalibus remediorum suspensivorum breviorum terminum præfigere possit Consistorium, extra dubium tamen est, quod contra sententias super beneficio Ecclesiastico vel contra matrimonium latus Appellatio & Leutertatio semper etiam post decendium interponi

possint. *cap. 7. X. de dol. & contumac. & cap. 7. X. de sentent.*

§. 3.

Quoad Judicem, ad quem in Appellationis instantia non solum inter Pontificios & Evangelicos, sed etiam inter ipsos Status Evangelicæ religionis pro diversitate locorum diversitas reperitur. Apud Pontificios extra Germaniam ab Episcopo ad Archiepiscopum & ab hoc ad Papam appellatur *C. 3. caus. 6. qv. 4.* vel etiam per saltum statim ab Episcopo ad Papam interponitur Appellatio. *Cap. 54. X. de Appell.* Pontificis quoque Legati & Nuncii tam ab Episcopi quam ab Archiepiscopi sententiis Appellationes recipiunt *cap. 1. X. de Offic. Legat.* quæ tamen licentia illis in Germania tantum in causis Ecclesiasticis, non secularibus in Consistorio forsan ventilatis, permittitur per *Recessum Imper. de anno 1654.*

§. 4.

At penes Evangelicos à Consistoriorum Decretis ad ipsum Principem plerumque appellatur, cujus ab arbitrio dependet, num in Appellationis instantia causæ decisionem solis Jureconsultis num vero simul Theologis velit committere vel relinquere, *Brunnem. Jur. Eccles. lib. 3. c. 10. §. 1, 2.* ubi notatu dignum,

gnum, quod à Principe Evangelico, licet alias ab eo in causis secularibus ad Cameram Imperii licita sit appellatio, in causis tamen spiritualibus ulterius appellari haudquaquam permissum sit. *Brunnem. d. l. §. 17.* nisi causa sit mixti fori. *Mev. P. 4. Decis. 1. n. 7.* Si tamen status Imperii religionis Evangelicæ à Romano-Catholico in Jurisdictione Ecclesiastica turbatur, tunc Processus & Mandata vel cum vel sine Clausula decernuntur per *Recessum Imperii de anno 1555. §.* Wir befehlen und gebiethen auch, uti ex *Reinkingio de Regim. sec. & Eccles. L. 3. Class. 1. C. 10. n. 10. seqq.* refert *Stryckius in Not. ad Brunnem. d. l. §. 17.*

§. 5.

In Saxonia Electorali, si quærat, ad quem à Consistoriis ibi constitutis, nempe Dresdensi, Lipsiensi & Vitebergensi dirigantur Appellationes? non unanimiter conveniunt Doctores. Nam à dictis Consistoriis vel ad ipsum Electorem vel ad Regimen seu Cancellariam Justitiæ Electoris appellari ait *Gribner Proc. pag. m. 3.* propter textum *Ordinat. Eccles. Tit. Vom Ober-Consistor. §.* Es soll aber *verb. seqq.* Es soll aber doch von diesem Consistorio so wohl, als von denen
an

andern beyden, ein jeder, der sich durch
 desselben Urthel oder *Process* oder sonst
 in andere Wege beschweret achtet, an uns
 oder unsere Regierung sich zu berufen
 gute Macht haben, auch die *Appellationes*
 in denen Fällen, da sie zulänglich und Statt
 haben angenommen und unserm Hoff-
 Gebrauch nach *justificirt* werden. *Titius*
 vero in der Probe des geistl. Teutschen
 Rechts *lib. 5. cap. 3. §. 19.* distingvit inter
 causas civiles & criminales & in illis ad Can-
 cellariam Justitiæ, quæ Dresdæ est, in his vero
 ad Senatum Ecclesiasticum Appellationes in-
 terponi debere putat. Hoc autem extra du-
 bium videtur positum, quod à Senatu Eccle-
 siastico Dresdensi, qui Jus circa Sacra nomine
 Electoris exercet, appellari neutiquam liceat,
 atque quod idem Senatus Electoris nomine
 causas controversas ab omnibus Consistoriis
 Saxoniciis avocare soleat & possit *Carpzov.*
Jpr. Consistor. lib. 1. def. 12. ex allegat. Ord. Ec-
cles. Tit. Vom Ober-Consistor. id quod con-
 firmat opinionem illorum, qui aliis frustra
 negantibus & dissentientibus Principem cau-
 sas à Consistoriis suis vi Superioritatis territo-
 rialis avocare posse affirmant *Carpzov. lib. 3.*
def. 14. Brunnem. Process. Civ. C. 28. n. 130.
 Stryck.

Stryck. in Not. ad Brunnem. L. 3. C. 10. §. 4. ubi ex Mevio P. 2. Decis. 134. & P. 1. Decis. 217. n. 5. allegatur, quod sine justa causa fieri non debeat ejusmodi avocatio. Illa tamen, quæ sunt ordinis, v. g. potestas docendi & prædicandi, Principes ex Superioritate territoriali sibi non arrogare posse vult Gebhardus de Potestat. & Regim. Eccles. n. 231. Hoc loco annotatum volo, quod etiam ex Praxi & Ordinatione Ecclesiastica Saxonica causas Ecclesiasticas à solis Jureconsultis decidi posse demonstrari facile queat, quia ibi, uti jam paulo ante dictum est, à Consistoriis appellatur ad Senatum aulicum seu Cancellariam Justitiæ Dresdensem, in qua soli Jureconsulti sine Theologis lites dirimunt & Jus dicunt etiam in causis à Consistorio quodam eò devolutis.

§. 6.

In territorio Ducis Gothani multa quidem dantur Judicia Ecclesiastica inferiora, cum ibi omnibus Superintendentibus & Adjunctis competat Jurisdictio Ecclesiastica ita, ut eam adhibitis duabus ex præfectura vel etiam ex Senatu oppidano personis exercere valeant; porro Comitibus & Baronis quoque facultas est, ut causas Ecclesiasticas in prima Instantia tractare valeant; Landes-Ordnung

nung P. 1. C. 2. Tit. 6. & Tit. 5. cujus dispositionem expressis verbis prolixius adducit *Ludovici in den Consistorial-Process. cap. 18. §. 2. & 3.* ab omnibus tamen his Judiciis inferioribus v. g. Superintendentis, Comitum &c. ad Consistorium Principis appellari refert *idem ex Seckendorffio im teutschen Fürsten-Staat Part. 2. cap. 12. §. 3.* Ad quem Judicem in aliis aliorum Principum territoriis v. g. in Ducatu Pomeraniæ, in Electoratu Hannoverano, in Ducatu Würtembergico, in Principatu Weimariensi &c. in causis Ecclesiasticis appellari debeat, jam hic dicere fusius jam supersedeo, quoniam hujus rei notitiam quivis in quovis loco, ubi praxin exercere atque causas in foro perorare cupit, sibi quam facillime comparare potest. Quæritur autem, si quis per errorem vel ignorantiam à Decreto vel sententia Judicii Ecclesiastici inferioris ad Superiorem incompetentem appellavit v. g. ad Curiam Supremam Provinciale, **an ein Ober-Hoff-Gerichte**, cum tamen ad ipsum Principem Appellationem interponere debuisset, an talis Appellationis schedula destituatur omni effectu? Negandum id videtur omnino, (1.) Quia de animo Appellantis ex ipso & vero facto satis constat, quod sen-
ten-

tentiam à viribus rei judicatæ suspendere velit, quæ veritas non vitiari debet rerum gestarum erroribus *L. 6. §. 1. de offic. presid. & L. 1. C. Plus val. quod ag. (2.)* Quia error in Judice, ad quem commissus, vim Appellationi non adimit *L. 1. §. 3. ff. de Appellat.* Nec incaute agit Advocatus, si eo casu, ubi nescit, ad quem Superiorem Appellatio sit dirigenda, animum appellandi exprimat his verbis: *Sch will hiermit ad Judicem proxime Superiorem unterthänigst appelliren und um Apostolos instanter, instantius & instantissime bitten.*

§. 7.

Dantur autem in Processu Consistoriali multi peculiare casus, quibus Appellatio est inadmissibilis vel illicita, præsertim (1.) in causis salariorum, cum sint alimenta Ministrorum Ecclesiæ adeoque neutiquam retardanda, effectum suspensivum non habet Appellatio, sed per sententiam provisionalem lite pendente citra cujusque præjudicium Ministro de salario providetur. *Mev. P. 4. Decis. 134.* præsertim quia etiam ex sacræ scripturæ textibus probari potest, stipendia Ministrorum Christi nullo modo procrastinanda esse. *1. ad Corintb. 9. (2.)* Si in causis matrimoniali-

libus pro alimentorum præstatione lata fuerit sententia, tunc etenim effectu saltem devolutivo non suspensivo gaudet Appellatio, modo scilicet de alimentis futuris agatur, secus enim est, si de præteritis lis ventiletur. *Idem Mev. P. 3. Decis. 37. & P. 4. D. 244. n. 10. 11. Coler. de Aliment. cap. 15. n. 5. Mev. P. 1. Decis. 168.* neque hic aliquid interest, an sententia sit interlocutoria num vero definitiva, cum necare videatur, qui alimentorum præstationem vel justo diutius differt vel plane denegat. *L. 4. ff. de agnosc. & alend. liber. Kohl. de success. conjug. P. 1. n. 29. (3.)* Appellationi locus non est, si Clericus superior sibi subjectos Clericos ob male gestum officium corrigat, nisi causa correctionis sit famosa & innocentis famam gravet vel modus in correctione forsan excedatur *Brunnem. Jur. Eccles. L. 3. C. 10. §. 6. & Stryck. in Not. ad locum eundem cap. Licet. X. de offic. Jud. Marant. in Spec. Part. 6. Act. 2. n. 322.* eamque propter causam à suspensione ab officio nequit appellare Clericus suspensus. *Lanzellott. de Attent. P. 2. cap. 12. (4.)* Nec in controversia super Decimis orta & ventilata appellare licitum. *cap. fin. X. de Decim. Schilter. Instit. J. C. p. m. 335. Brunnem. Jur. Eccles. L. 3. C. 10. §. 5. (5.)* In

(5.) In causis quoque sepulturæ non facile admittitur Appellatio, *Carpzov. Jpr. Consist. Lib. 2. def. 395.* quod tamen capiendum de effectu Appellationis suspensivo non devolutivo; deinde sciendum est, quod Appellatio saltem tunc non admittatur, si quæstio sit, an & quomodo cadaver sit sepeliendum, non vero si de sepulchri proprietate disceptetur. *Stryck. in Not. ad Lauterbach. Tit. de relig. p. 295.* nam ob periculum in mora, ne scilicet à foetore ex corpore putrescente exhalante corrumpatur aër, in causis funeralibus non recipitur Appellatio, quæ vero ratio cessat, si de proprietate sepulchri lis moveatur. Licet vero Nominato vel electo ad officium Ecclesiasticum contra Nominationem denegetur Appellatio, *arg. §. 16. Instit. de excusat. Tut. & L. 1. §. 1. ff. Quando Appellat. sit.* hanc tamen Juris dispositionem nostris temporibus frustraneam reddit Candidatorum Theologiæ largissima seges, quæ officia suspiriis exoptat, non vero per Appellationes recusat.

§. 8.

Appellationi affinis est restitutio in integrum, de quo non nihil monendum. Gaudet restitutionis nempe beneficio etiam Ec-

M

cle-

clesia læsa, *cap. 1. X. de restit. in integr.* siue
sententia sit definitiva siue interlocutoria, mo-
do hæc non sit modici præjudicii, neque in-
terest, siue in petitorio siue in possessorio dis-
ceptetur, siue pars adversa sit Ecclesia, siue a-
lia persona minus privilegiata, siue negotium,
contra quod restitutio in integrum petitur,
sit judiciale v.g. Fatale, siue sit extrajudiciale
v.g. Contractus Prælati juramento confirma-
tus. *Brunnem. Jur. Eccles. Lib. 3. C. 10. §. 19.* Con-
tra restitutionis vero denegationem restitutio
rursus peti nequit, sed appellandum potius est
hoc casu, nisi gravamen novum emergat, vel
antea incognitum jam demum in notitiam
veniat. *cap. fin. X. de restit. integr. Carpzov.*
Proc. Sax. Tit. 19. Art. 1. §. 5. & Idem Resp. 97.
Lib. 2. VVernber. Observ. for. 319. Vol. 1.

§. 9.

In causis civilibus quidem regulariter
executionem non impedit restitutio in inte-
grum, nisi ejus causa sit plane notoria & in
continenti liquida, *Carpzov. Proc. Sax. Tit.*
19. Art. 4. §. 5. executionem sententiæ tamen
per petitionem restitutionis in integrum im-
pedire potest Ecclesia, nisi eam litis prote-
landæ causa hoc ad beneficium confugere
probabilis adsit præsumptio. *Ziegler ad Lanzel-*
lott.

lott. lib. 3. Tit. 16. §. 6. Mev. P. 7. Decis. 274.
 Neque in Judicialibus solum, sed etiam in extrajudicialibus v g. in Contractibus restitutionis beneficio gaudet Ecclesia Minoris instar, *d. cap. 1. X. de restit. in integr.* ita ut hæc saltem inter Minorem & Ecclesiam intercedat differentia, quod Ecclesia nunquam perveniat ad majorenitatem adeoque semper contra læsionem sibi illatam intra tempus legitimum restituatur. Vid. *Stryck. ad Brunnem. l.c.*

Cap. XIII.

De Executione.

§. 1.

Sententiæ vel Decreti executio à Consistoriis Judici seculari demandatur juxta *cap. 1. §. ult. X. de off. ord.* quam dispositionem approbat quoque *Ordinatio Eccles. Sax. Tit. Von beyden Consistoriis §. 11.* Si tamen in res mobiles alicujus personæ Ecclesiasticæ post rem judicatam facienda sit executio, tunc eam peragit ipsum Consistorium. *Carpzov. Jpr. Eccles. lib. 3. def. 7. n. 12. Titius in der Probe des geistl. teutschen Rechts lib. 5. C. 3. §. 23.*

§. 2.

A Consistorio imploratus & requisitus
 Judex secularis, si executionem peragendam
 detrectet, haudquaquam impunis est, sed id-
 eo ad multam 100. florenorum tenetur sol-
 vendam, *Carpzov. Jpr. Eccles. lib. 3. def. 13.*
 nisi (1.) illi certo constet, Consistorii senten-
 tiam, cujus executio urgetur, esse contra Jura
 manifesta & iniquam, *Brunnem. Jur. Eccles.*
lib. 3. C. ult. §. 4. ibique Stryck. in Not. nisi (2.)
 contra petitam executionem pars conde-
 mnata ejusmodi Exceptionem opponat, quæ
 alias in executione locum habet, quippe quo
 casu Judex secularis de Exceptione opposita
 cognoscit prius, quam sententiam antea la-
 tam ad effectum deducat. *Idem l. c. §. 3.* Non
 vero semper & necessario Judicem Politicum
 implorare tenetur Consistorium ad executio-
 nem peragendam, sed potest eam, si commo-
 dum videatur & utile, per Commissarios
 expedire. *Mev. P. 6. Decis. 95. & P. 3. Decis.*
264.

§. 3.

Ne lites in infinitum protrahantur,
 summa æquitate Jureque constitutum est, ut
 Appellatio contra executionem suscepta sit
 illicita & nullius momenti, *L. 4. ff. de Appel-*
lat.

lat. limitatur tamen illud (1.) si ordo executionis intervertatur vel alias justus procedendi modus in ea non observetur, *Carpzov. Proc. Sax. Tit. 18. Art. 2. §. L. 5. C. de Appellat.* sed executio minus rite peracta nulla est & denuo parte citata meliore modo fieri debet. *O. P. Sax. Tit. 39. Stryck. in Not. ad Brunnem. l. c. §. 6.* (2.) Si rejiciatur Exceptio, quæ tamen alias in executione admittitur, *Brunnem. Jur. Eccles. L. 3. C. 1. §. 6.* v. g. exceptio compensationis, solutionis, divisionis, transactionis &c. in continente liquidæ. *Idem l. c.* (3.) Si executio sit immodica, ubi scilicet multo plura capiuntur quam debentur, quale factum est omnino illicitum & injustum adeo, ut illi, quovis etiam modo fieri potest, resistere liceat. *L. ab executione 5. C. Quorum Appellat. non recip. ibique Glossa.*

§. 4.

Quando per sententiam ad consummandum matrimonium condemnatus est contumax in parendo, tunc carcere vel multa vel etiam relegatione compellitur, *Carpzov. Jpr. Consist. lib. 2. def. 133. Mev. P. 3. Decis. 383.* Quod si ne his quidem poenis se cogi patiatur, parti tunc innocenti permittitur ad alia vota transire, nocenti vero & contumaci quan-

doque pro circumstantiarum qualitate conjugium aliud interdicitur usque ad dies vitæ partis innocentis *Stryck. ad Brunnem. Jus Eccles. lib. 2. c. 16. §. 17.* ad verba: *poena solet.* At cum magna sit differentia inter ipsum matrimonium, cujus dissolutionem propter carnis unitatem prohibuit Deus, & inter sponsalia seu pactum circa futurum matrimonium ita, ut quoad sponsalia sola gravis inimicitia sit justa repudii causa, *Carpz. Jpr. Eccles. lib. 2. def. 176.* iniquum videtur, si aliquot septimanarum carcere vel multa durior poena decernatur contra illum, qui post sponsalia valida conjugii consummationem recusat. Hinc placet *Hemmingii de Conjug. p. 163.* æqua & justa sententia, quod scilicet sponsalia concubitu firmata non facile nec sine causa prægnantissima dissolvat Judex, contra vero longe pronior sit ad sponsalia per nudam promissionem sine copula carnali contracta rursus dissolvenda, cum coacta matrimonia difficiles imo sæpius tristissimos soleant habere exitus. *cap. 17. X. de sponsal. Menoch. 4. Consil. 385. n. 7.* Licet illo casu, quo partes matrimonii promissionem statim fatentur nec ejus consummationem adeo valde detrectant, alterutra pars vero de fuga est suspecta, copu-
la-

lationem sacerdotalem illico in Consistorio fieri non injustum videatur, *Carpzov. Jpr Eccles. lib. 2. def. 146.*

Cap. XIV.

De Processu desertionis.

§. I.

Causarum, propter quas personæ matrimonio junctæ separantur, præsertim duo sunt genera; nam ob alias matrimonium jam ab initio invalide contractum pro nullo declaratur, ob alias vero matrimonium firmiter ab initio contractum rursus dissolvitur: Ad illas pertinet (1.) impotentia incurabilis jam tempore ineundi conjugii existens. *L. 10. C. de divorc. tot. tit. X. de frigid. Brunnem. Jur. Eccles. Lib. 2. C. 17. §. 2.* (2.) propinquitas Jure divino conjugium impediens.

Gerbard. de Conjug. §. 258. 259. seqq. §. 289.

3.) Imprægnatio sponsæ jam ab alio ante facta.

Lauterbach. Compend. Jur. ad tit. de Rit. nupt. in fin.

Carpzov. Pr. Crim. qv. 63. n. 53.

Richter. P. 1. Decis. 90.

modo quis nec sciens imprægnatam duxerit, quia ducendo mores ejus approbasse censetur,

L. 13. §. ult. ff. ad Leg. Jul. de adult.

nec cum uxore cohabitavit, postquam stupri gnarus fuit, nam alias delictum tacite remisisse putatur.

Gerhard. de Conjug. §. III.

Carpzov. Pr. Crim. quest. 63. n. 61. seqq.

Ad causas posteriores vero, quæ scilicet matrimonium firmiter contractum rursus dissolvunt, pertinet adulterium & desertio malitiosa, *Apost. Pauli. 1. ad Corinth. 7. v. 5. & 15.* atque propter hanc ultimam causam scilicet desertionem obtinet in Consistoriis Processus desertionis, de quo jam breviter hic nobis est agendum.

§. 2.

Sicuti ob adulterium etiam saltem per copulam carnalem attentatum, quamvis forsitan alias plenius consummatum non fuerit, divortio locus datur, *V Vernber. Observ. forens. 47. Vol. I. Carpzov. Prax. Crim. quest. 52. n. 48.* ita quoque propter desertionem seu absentiam malitiosam non solum à personis vinculo matrimonii jam perfecte junctis, sed etiam à personis publice desponsatis ante copulam

sa-

sacerdotalem & nuptias susceptam institui potest Processus desertionis ita, ut sponsalia, si una pars ex desponsatis altera inscia ex voluntaria & probabili saltem, non vero necessaria causa, licet forsan de animo malitioso non constet, peregre abierit, antegresso desertionis Processu iterum dissolvantur & post litem finitam parti desertæ alia contrahere sponsalia permittatur. *arg. L. 2. C. de repud. & L. 7. dict. tit. Beust. de Jure Connub. P. 1. de sponsal. cap. 60. Gerbard. de Conjug. §. 167.*

§. 3.

Desertio, propter quam personæ matrimonii vinculo jam sibi invicem perfecte junctæ ad divortium agunt, duplex est, nimirum vel propria seu absentia, quando quis in loco remoto & peregrino à conjuge suo diutius abest, vel impropria, quando Conjux quidem præsens est, sed alteri cohabitationem Conjugalem denegat; Non modo propter illam sed etiam ob hanc desertionis Processum institui posse præter alios testatur *Hülsem. Breviar. cap. 21. thes. 16.* Atque hujus desertionis improprie effectum esse matrimonii dissolutionem probatur (1.) quia obligatio ad præstandum debitum conjugale profluit ex

M §

ipsa

ipsa institutione conjugii ejusque essentiam absolvit, qua sublata tollitur & ipsum matrimonium. (2.) Quia conjux actus conjugii essentiales obstinate detrectans desinit esse conjux, adeoque & alter nullo conjugii vinculo tenetur obstrictus. (3.) Per textus *cap. 2. Genes. L. 1. ff. de rit. nupt. 1. ad Corinth. 7. & Matth. 19.* (4.) Quia conjux conjugem invitum ad continentiam perpetuam obligare nequit & obstringere, cum Dei voluntati & mandato quam maxime repugnet talis obligatio. (5.) Quia propter veram contumaciam & contemptum tam cohortationis & comminationis à Clericis & Consistorio prolatae quam poenae inflictæ atque ipsius magistratus conjux præsens debitum conjugale deneigans magis peccat, quam conjux peregre absens & fictè contumax. Unde nec mirum est nec injustum, quod *Beat. noster Lutherus in libro vom Ehelichen Leben Tom. 6. VVitteberg. pag. 171.* in conjuges, qui præsentem cohabitationem conjugalem præfractè recusant, verbis tam patheticis & duris more suo inventus sit, ut Pontificii calumnias varias evomendi ansam & occasionem exinde sumserint, sed inique satis & sine ulla justa ratione. Nam æquitati naturali atque literis sacris con-

veniens est, si contra Conjugem præsentem quidem sed cohabitationem conjugalem detrectantem desertionis Processus institui potest, ut præmissis gradibus comminationis & coactionis pro desertore vel desertrice per sententiam declaretur. *Gerhard. de Conjug. §. 630. Hülfsm. l. c.* Pravi tamen & intolerabiles mores, quibus quis à Conjuge suo cruciatur, in & per se, nisi accedat copulæ carnalis denegatio pervicax, desertionem malitiosā non inferunt, ut respondit *Facultas Viteberg. M. Novembr. 1714. testante V Vernbero Volum. II. Observ. 158.* ubi & allegantur dissentientes. Neque enim qualiscunque debiti conjugalis denegatio in genere desertionem operatur, sed saltem ea, quæ fit ex animi malignitate & mala pervicacia, non vero, quæ fit ob justam causam vel legitimum impedimentum; ejusmodi impedimenta sunt v. g. morbus Gallicus, lepra, Elephantiasis. *Sanchez de matrim. L. 9. Disp. 24. § 28. § Paul. Zacch. Quæst. Medic. Legal. Lib. 3. Tit. 3. qv. 7.*

§. 4.

Propter desertionem malitiosam propriam seu absentiam in loco peregrino matrimonii vinculum si dissolvere velit pars deser-

ferta per desertionis Processum, Judicem ad desertorem publice citandum implorare debet, quoniam ex officio non decernitur, sed deferentem redeuntem non instituto hoc Processu semper recipere tenetur persona deserta. *Stryck. in Not. ad Brunnem. Jus Eccles. lib. 2. cap. 17. §. 27.* Implorari autem potest Judex forsan per formulam sequentem:

P. P.

Kläger N. saget fürklich, daß sein Ehe-Weib ihn bößlicher Weise verlassen, entlauffen und nunmehr in das vierdte Jahr von ihm sey. Weil Sie nun dadurch treuloß worden und Er Gewissens halber von ihr loß gezehlet seyn will: Als bittet Selbiger Sie. N in dreyer Herren Landen *edictaliter* zu citiren, über die bößliche Verlassung zu vernehmen und darauf zu erkennen:

Daß Beklagte an diesem Unrecht gethan, und Kläger solcher muthwilligen Verlassung halber von der Ehe zu entbinden auch ihm anderweit sich zu verehlichen nachgelassen sey &c.

§. 5. Quo

§. 5.

Quo autem à Judice sic implorato per Formulam antecedentem decernatur Processus desertionis, requiritur (1.) ut absentia sit malitiosa, non justa nec necessaria, *Carpzov. Jpr. Consist. Lib. 3. def. 58. Mev. P. 4. Decis. 7. n. 6. L. 3. §. fin. ff. de divort. Beust. de Matrim. cap. 60.* neque malitiosa dici potest absentia mariti, qui propter uxoris malæ mores intolerabiles discedere coactus fuit, cum hoc ex malo se aliter eripere non potuerit. *Stryck ad Brunnem. Jus Eccles. Lib. 2. C. 16. §. 27.* quamvis inter personas desponsatas malitia non requiratur, sed sufficiat absentia etiam probabilis voluntaria, modo non sit necessaria, *Beust. P. 1. de Jure Connub. cap. 6. de Sponsal. (2.)* Ut absentia diu duraverit, sic ut quidam ad minimum 4. annos requirant, plerique vero temporis spatium arbitrio Judicis æquo pro circumstantiarum ratione definiendum relinquunt. *Beust. loc. cit. Gerhard. Tom. 7. §. 632. Finckelthaus. Observ. 3. Kizel. Synops. Matrim. cap. 8. theor. 2. Mev. P. 4. Decis. 7.* ut autem æquum sit Judicis arbitrium in temporis spatio definiendo, eum respicere debere arbitror primum ad qualitatem absentiae, an sit probabilis scilicet an vero malitio-

tiosa, deinde ad qualitatem personæ tam deferentis quam desertæ, num scilicet deferens bonis, desertæ vero malis moribus sit insignis, vel vice versa. (3.) Ut pars desertæ interim caste vixerit, nam alias delictum cum delicto compensatur. *Cypr. de Sponsal. C. 13. §. 72. Beust. P. 1. de sponsal. C. 62. & P. 3. cap. 27. Mev. P. 4. Decis. 7. Brunnem. Jur. Eccles. L. 2. C. 16. §. 27.* (4.) Ut persona desertæ vel juret, se ignorare locum, ubi degat absens, vel ut tria testimonia per diversorum locorum Magistratus subscripta producat de diligentia sua in absente percontando adhibita. *Carpzov. Jpr. Eccles. lib. 3. def. 59. Dn. VVernber. Vol. 1. Observ. for. 204. n. 27.*

§. 6.

His igitur requisitis existentibus conceditur vel decernitur potius Processus desertionis & emittitur à Judice ad Partis instantiam Citatio Edictalis, quæ, ut fiat legitime, tribus sequentibus requisitis opus habet, (1.) ut in trium Dominorum territoriis aut templi sive Curia foribus publice per spatium integrum Saxonicum vel affigatur vel ex suggestu finita concione ternis quaternis 3. mahl von 14. Tagen zu 14. Tagen per Pastorem prælegatur. *Beust. de Matrim. P. 1, cap. 62. Stryck. ad*

ad Brunnem. Jus Eccles. L. 2. C. 18. & Carpz.
Jpr. Consist. Lib. 3. def 63. ubi notandum, quod
in Electoratu Saxonico pro diversis territoriis
non habeantur Episcopatus Numburgensis &
Martisburgensis, *Carpzov. Prax. Crim. Quest.*
104. n. 69. & 70. ut fiat trina vice, nimirum
ut desertor vel desertrix vocetur in *prima* Ci-
tatione ad respondendum, *zu Anhörung*
der Desertions-Klage, in secunda ad allegan-
da Impedimenta legitima, *zur Ehehafft*, &
in tertia denique ad sententiam audiendam,
zur Anhörung des End-Urtheils. Quod
unica saltem Citatio edictalis sufficiat, si de-
sertio sit manifesta & desertoris luxuria nota,
putat quidem *Mebius P. 4. Decis. 223.* trinam
tamen & hoc casu Citationem emitti tutius
affirmat *Carpzovius Jpr. Consist. Lib. 3. def. 61.*
Quod si vero de bigamia vel adulterio dese-
rentis certo constet, vel inter personas saltem
desponsatas ventiletur Processus desertionis,
tunc Citationem Edictalem unicam sufficere
magis certum est. *Meb. P. 4. Decis. 223. &*
Carpzov. l.c. (3.) Ut de facta Citationis pu-
blica prælectione vel affixione loci pastor aut
Judex Attestatum sive ipsum Citationis exem-
plar cum subscriptione ad istud Consistorium,
coram quo causa ventuatur, remittat, nam an-

re quam de legitima prælectione vel affixione constat, ulterius in desertionis causa non est procedendum. *Carpz. Jpr. Consist. Lib. 3. def. 53. & 54. Nicol. de Divort. & Repud. P. 1. cap. 3. n. 32. seqq.*

§. 7.

Per Citationem edictalem Reus ter vocatus si nec compareat, nec à desertionis crimine se purget, tanquam confessus & convictus per sententiam pro desertore malitioso declaratur & innocenti parti matrimonium aliud ineundi conceditur facultas, *Carpzov. Jpr. Consist. Lib. 3. def. 66.* nam ante hanc sententiam pendente desertionis lite conjugium aliud contrahere sub poena arbitraria prohibetur pars deserta. *Carpzov. Prax. Crim. qu. 58. n. 21.* Notandum vero hoc loco est inter Judicia Pontificia & Evangelica discrimen insigne; nam penes Pontificios in desertionis Processu per ejusmodi sententiam definitivam seu declaratoriam fit saltem separatio quoad thorum & mensam permanente matrimonii vinculo nec innocenti conceditur iterum nubendi libertas. *cap. ex liter. X. de divort.* in judiciis vero Evangelicis per sententiam talem matrimonium totaliter etiam quoad ipsum conjugii vinculum dissolvitur

fa-

facultate simul aliud conjugium contrahendi personæ desertæ concessa. *Carpzov. Jpr. Consist. Lib. 3. def. 73. Nicol. de divor. & repud. P. 2. cap. 2. n. 50.* Exinde concludunt nonnulli eo casu, quo desertorem, qui post sententiam declaratoriam in Processu desertionis latam redit, recipere velit pars deserta, cunctas solennitates, quæ alias præcedunt matrimonium, v. g. proclamationem trinam ex suggestu, & Copulam sacerdotalem &c. de novo repetendas esse in locis Evangelicæ religionis.

§. 8.

E contrario si deferens edictaliter citatus ante sententiam declaratoriam redeat, cum suis Exceptionibus audiendus est atque si quidem absentiam suam purget, sed nihilominus propter ejus diuturnitatem ex indiciis saltem probabilibus de adulterio sit suspectus, eum recipere non prius tenetur pars innocens, quam per juramentum suspicionem hanc à se removerit. *Carpzov. Jpr. Consist. L. 3. def. 70 Const. Elect. 22. P. 1. Schneidw. Inst. de Actionib. §. 11. n. 31.* Neque enim regulariter Mandatarius, si forsan aliquem mittat ante sententiam declaratoriam deferens legitime ter edictaliter citatus, admitti debet. *cap.*

§. X. de Proc. nisi morbo alioque impedimento in persona propria comparere impeditus fuerit desertor. *L. 53. §. 2. ff. de re jud. Stryck. Tract. de Dissens. Sponsalit. p. m. 288.* Exceptiones vero, quas in hoc Processu potest opponere deserens, videri possunt supra *cap. 9. §. 9.* hoc loco saltem id moneo, quod desertor desertrixque super Exceptionibus, quas agenti opponit, juramentum deferre nequeat, quia hoc casu contra conjugium juramentum præstaretur, contra matrimonium vero juramenti delatio non permittitur. *arg. C. ult. X. de Transact. Vid. Carpz. Jpr. Consist. Lib. 3. def. 44.*

§. 9.

Si post sententiam declaratoriam jam latam redeat deserens, eum à Processu & Juris beneficiis excludendum & repellendum cum *Gerhardo de Conjug. §. 706.* putant plerique, dantur tamen etiam nonnulli, qui cum adhuc audiendum esse sentiunt, cum sententia contra matrimonium lata non fiat res judicata, modo tamen à parte deserta nondum plene contractum sit matrimonium. *Stryck. in Not. ad Brunnem. Jus Eccles. L. 2. C. 17. §. 27.* Id certum est, quod desertorem post sententiam redeuntem ad matrimonium rursus compellere

lere queat pars deserta, si velit, cum in ejus favore matrimonii vinculum per sententiam dissolutum fuerit, *Brunnem. Jur. Eccles. Lib. 2. C. 17. §. 28.* favori autem suo quilibet renunciare potest *L. fin. ff. de Senat. Consult. Vellej.* nec favor in illius, cui concessus est, præjudicium est detorquendus. *L. 6. C. de Leg.*

§. 10.

Desertori nimis sero redeunti dictatur non solum poena fustigationis perpetuæque relegationis, adempta illi matrimonium aliud ineundi licentia, *Carpzov. Prax. Crim. qv. 58. num. 64.* sed etiam insuper privationem lucri sive successionis incurrit, quæ ipsi juxta Leges vel consuetudinem ab intestato vel etiam per pacta post obitum conjugis alias competebat tam Jure Civili *Novell. 22. cap. 15. §. 2. & Novell. 117. cap. 8.* quam Saxonico, *Constit. Elect. 26. Part. 2.* Pars innocens tamen seu deserta ex successione ab intestato portionem statutariam vel alia lucra sibi debita ex desertoris conjugis bonis retinet & petere valet, modo bona ista ante divortium vel pendente desertionis Processu acquisita fuerint, nam de bonis post matrimonium per sententiam solutum quæsitis nihil sibi arrogare pot-

est persona deferta. *arg. L. 4. C. ad Leg. Jul. de adult. Carpzov. Elect. Lib. 6. Tit. 10. Resp. 109.* Vestes pretiosas quoque mulieri deserenti non esse restituendas volunt; quia maritus, si uxori vestimenta festiva ad ornatus incedendum tradat, non donasse sed saltem commodasse censetur per *L. 5. §. 10. Mantie. de tacit. & ambig. Convent. L. 20. T. 1. n. 18.* Non autem obtinet hæc successionis privatio (1.) Si defuncti hæredes hanc privationem non urgeant. (2.) Si defunctus conjugino-centi & desertori veniam dedit & injuriam illatam condonavit. (3.) Si defunctus nocenti & desertori per testamentum aliquid leget vel relinquat. *Carpzov. Prax. Crim. qv. 58. n. 68. Const. Elect. 26. P. 3.* (4.) Si conjuges saltem quoad thorum & mensam sint separati. *L. 155. ff. de R. T.* De cætero deserenti malitioso poenam dictatam remittere simulque potestatem aliud ineundi conjugium jure concedere potest Princeps. *Gerhard. de Conjug. §. 22.* Neque aliquid obstat, quo minus desertori fustigato & relegato in alieno territorio à Principe hujus territorii rursus matrimonium contrahendi concedi & permitti queat libertas uti respondit *Facultas Vi-teberg, testante D. VVernbero Observ. forens. Vol.*

Vol. 1. Observ. 61. Quæritur vero, an pars deserens impetrata dispensatione atque facultate rursus nubendi vel uxorem ducendi cum ipsa parte deserta, cujus secundus conjux mortem subiit, matrimonium iterum inire valeat? Negant quidam ex *Jure Divino Deuter. 24. v. 4.* Affirmat id *Jus Civile L. 64. de Jur. Dot. & L. 64. de donat. inter vir. & uxor.* Unde in Republica Christiana priorem sententiam sequatur Praxis, quia, uti mihi quidem videtur, inter Christianos hac in parte Juris divini major est habenda ratio, quam Juris humani præsertim Romani.

§. II.

Desertionis Processu non est opus, si de conjugis absentis morte constat, nam si alteruter Conjugum diem obiit supremum, tunc post effluxum luctus tempus ad vota secunda transire conjugii superstiti licitum est tam Jure divino quam humano *ad Roman. 7. v. 2. 3. & 1. Corinth. 7. v. 39. Carpzov. Jpr. Consist. L. 2. T. 9. def. 158. Gerbard. de Conjug. §. 198. seqq.* quandoque etiam aliquam ob causam super nuptiis intra luctus tempora prohibitis dispensare potest summus Magistratus. *L. 2. Co de secund. nupt. Chur-Fürstliche Sächs. Ehe-*

Ehe-Ordnung de anno 1624. **Punct. 5.**
Brouwer de Jur. Connub. L. 2. cap. 19. n. 19.
 Quæritur autem, an Conjux absens v. g. maritus, qui falso habitus fuit pro mortuo & post secundum matrimonium à Conjuge sua cum alio consummatum rediit, Conjugem præsentem seu uxorem recipere teneatur invitatus? Distingvunt DD. num scilicet in absentis morte pervestiganda præsentis Conjugis culpa intervenerit, an vero sine ejus culpa personæ aliæ de absentis obitu falsum testimonium dixerunt; Posteriore casu præsentem conjugem omnino recipere tenetur conjux ex locis remotis reversus, modo conjux præsens bona fide Consistorii que permissione posterius matrimonium contrahens, statim postquam de vita prioris Conjugis notitiam accepit, à posterioris Conjugis consortio conjugali semet abstinuerit, quod fieri debet juxta *cap. 2. X. de Secund. Nupt. Klein. de Præferentia matrim. in concurs. duor. licet alii dissentiant, Nicol. de Repud. & Divort. P. 2. C. 17. § 2. Bruckner. Decis. Matrim. C. 27. n. 12. Cypr. de Jur. Connub. P. 1 de Sponsal. Cap. 13. §. 71.* Priore autem casu, si nimirum in absentis morte percontanda culpam commisit præsens, absens reversus conjugem præsentem

tem non recipere eam vero maritus secundus
retinere tenetur. *Stryck. De Dissens. Spons.*
Sect. V. §. 31. p. 197. seq. Mev. P. 6. Decis. 139.

§. 12.

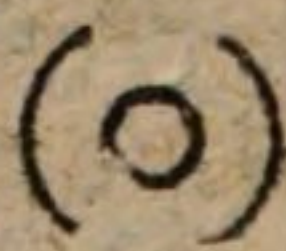
Tandem quando de bigamia vel adulte-
rio deserentis certo constat, absque prævio
desertionis Processu dissolvi matrimonium
partique desertæ conjugium aliud ineundi li-
bertatem concedi posse contendit *Carpzov.*
Jpr. Consist. Lib. 3. def. 69. Schneidwinus In-
stit. Rubr. de Divort. n. 18. alii vero præser-
tim recentiores & hoc casu sine desertionis
Processu matrimonium dissolvi non debere
volunt, tam quia in liquido etiam & satis ma-
nifesto adulterii bigamiæque crimine Reo seu
deserenti subvenire possunt Exceptiones ma-
trimonii dissolutionem impediennes. v. g. Ex-
ceptio remissionis expressæ *Decis. Elect. 83.*
vel tacitæ per concubitum factæ, *arg. L. 13. ff.*
§. 9. ad Leg. Jul. quas Exceptiones tanquam
justas defensionis causas per denegationem
& neglectum Processus desertionis Reo adi-
mere injustum quis non dicat? quam dein
quia inauditus nemo debet condemnari. Sed
utraque sententia paululum relicta hic medi-
am viam eligi posse mihi videtur, ita scilicet

ut in partis desertæ arbitrio sit positum, an Processum desertionis ex capite desertionis instituere, an vero contra absentem ob adulterium commissum actionem divortii velit intendere; ita enim ex hac actione divortii hoc commodū sentire potest conjux deserta, ut propter adulterii manifesti faciliorem probationem intra brevius tempus dissolutionē conjugii prioris impetret, absens vero querulandi causam non habet, quod omni defensione adempta inauditus condemnatus fuerit. Nam in causa litigiosa qualibet Judici cuilibet est observandum illud: Audiatur & altera pars. Hanc profecto æquitati convenientem veritatem in omni Processu præsertim desertionis si Judex nunquam deserit, apparebit tandem causæ ju-

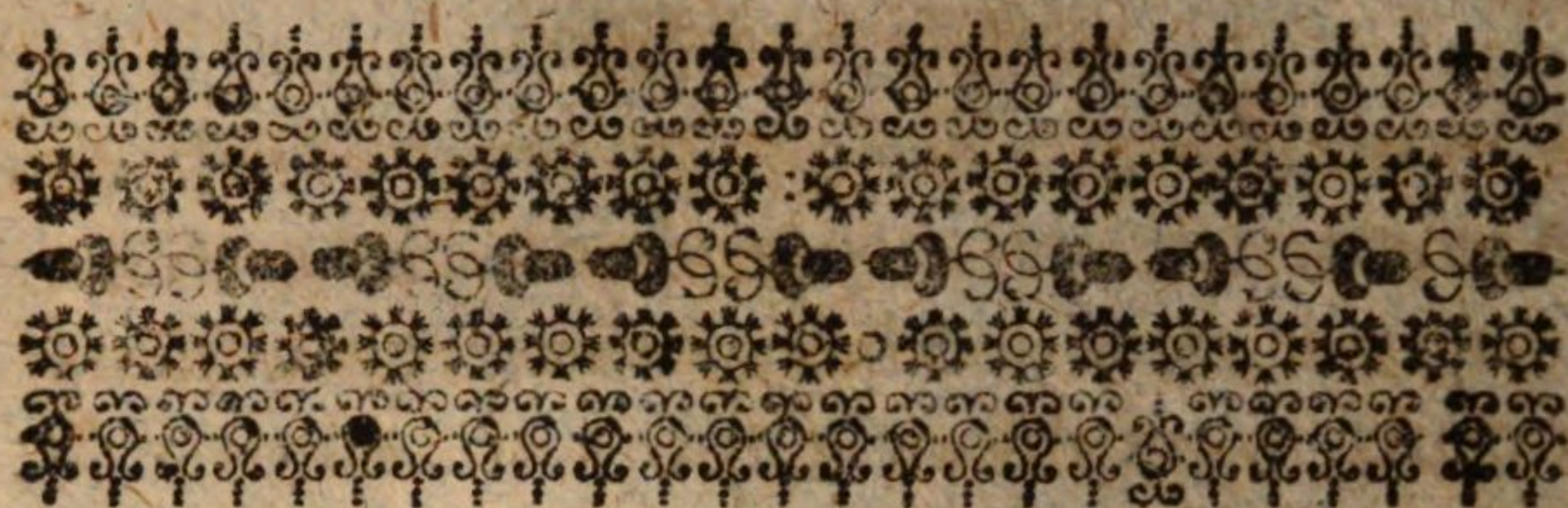
stissimus

F I N I S.

Sit soli Summo Gloria
Summa Deo!

IN-

INDEX

Rerum & materiarum hujus libelli.

A.

- A**bsentia conjugis tempus in desertionis
Processu. p. 189.
- A**bsentis conjugis mors si non suffici-
enter probata sit vel cum vel sine conjugis
præsents culpa. pag. 198.
- A**bsens conjux, si falso pro mortuo fuit habi-
tus & revertatur post nuptias à conjuge
præsente cum alia persona celebratas. p. 198.
- A**bsentia conjugis quænam sufficiat ad insti-
tuendum desertionis Processum. p. 189.
- A**bsentia conjugis vel propria est vel impro-
pria. p. 185.
- A**cademiæ concurrentem habent jurisdictio-
nem cum Consistoriis. p. 20.
- A**cademiæ an sine Imperatoris autoritate

possint erigi à Satibus Imperii. p. 49.

Actor in causis matrimonialibus in quocun-
que litis termino liti renunciare potest. 118.

Accusatio contumaciæ sub poena confessi &
con victi an obtineat in causis spiritualibus.
p. 110. seq.

Actiones hominis internæ in terris nullum
agnoscunt Judicem. p. 8.

Acerbitas animi sæpe cessat remoto Objecto,
quod eam excitavit. p. 93.

Actio divortii contra absentem quoque insti-
tui potest à conjuge præsentem. 199. & 200.

Actionem alimentariam mater Jutrix non so-
la sed simul cum Curatore instituere de-
bet. 114.

Actioni ex sponsalibus ad consummandum
matrimonium quænam obstant Exceptio-
nes. 123.

Actioni separationis quoad thorum & men-
sam quænam exceptiones obstant. 129.

Actioni ex stupro saltem ad alimenta præstan-
da institutæ quænam Exceptiones obsint.
127.

Actioni cohabitationis, ob denegatum debi-
tum conjugale, quænam Exceptiones ob-
stant. 127.

Actioni ex stupro ad dotandum vel ducen-
dum

- dum motæ quænam objici possint Exce-
ptiones? 126
- Actioni ad divortium directæ quænam pos-
sint opponi Exceptiones? 130.
- Adventus tempore nuptiæ non facile permit-
tuntur. 58.
- Advocato interdum prodest, si sciat, quod ex
concubitu præsumatur imprægnatio. 142.
- Advocati sagacitas præsertim cernitur in Ar-
ticulis probationis conficiendis. 135.
- Adulterium est iusta divortii causa. 199.
- Adulterium saltem inchoatum num sufficiat
ad divortium. 184.
- Adulterium absentis conjugis manifestum an
sine Processu desertionis matrimonii disso-
lutionem efficere queat. 199.
- Ædificiorum Ecclesiasticorum resectio & ex-
tructio consensu Consistorii & Patroni sus-
cipienda. 64.
- Ædificia Eccles. propter inopiam Ærarii à par-
ochianis debent extrui. ibid.
- Ædes parochiales fartas tectas servare tenen-
tur Ministri Eccles. 66.
- Æditui vel custodes Eccles. p. 41. & 24.
- Ærarii Eccles. administratio. 62.
- Æs alienum defuncti pastoris non solvitur de
salario semestri. 78.
- Ætas

Ætas dispar in conjugio.	126
Affectibus non indulgeat Ecclesiæ Minister.	92
Affectus moventur per objecta	93
Agros parochiales colunt parochiani	71
Alienatio bonorum Ecclesiæ quatenus licita	63
Alienationem bonorum Eccles. an impediat prohibitio à testatore vel donatore facta.	63
Alimentatio spurii non præstanda, si fœmina stuprata sit meretrix publica.	100
Alimentorum causa est mixti fori.	87
Altaristæ, Altar-Leute, quinam dicantur.	24 & 25
Annus gratiæ cuiusnam competat.	75
Annus gratiæ quosnam redditus contineat.	75
Annus gratiæ quando currere incipiat.	76
Anni gratiæ lucrum quomodo dividatur in- ter defuncti hæredes atque novum pasto- rem.	ibid. 76. & 77
Anni gratiæ lucrum an capiant defuncti col- laterales & Ascendentes.	78. 79
Anni gratiæ lucrum an competat custo- dum & Organicorum liberis & viduæ.	79
	Anni

Anni gratiæ lucrum viduæ liberisque nec
per pactum nec per testamentum adimi
potest. ib. 78

B.

Baptismatis actus quando in domu privata
peragi queat. 52

Baptizandi non sunt parentum infidelium li-
beri parentibus invitis. ib. 54

Baptismatis actus quando personis seculari-
bus fieri possit. ib. 54

Baptismatis ceremonia est præsentia patrino-
rum. ibid. 53

Baptismatis administratio an gratis fieri de-
beat. 73

Beicht-Pfennige. ib. 73

Benedictionem sacerdotalem ut puerperæ in
templo accipiant, est ceremonia. 53. & 54

Benedictio seu copulatio sacerdotalis fieri de-
bet a pastore loci, quo nuptiale convivium
celebratur. ibid. 57

Bonorum Ecclesiasticorum administratio. 61

Bonorum Eccles. Administratores quotannis
rationes reddere tenentur & sub jurata pro-
missione de fideliter administrando pos-
sunt obligari. ibid. 61. & 62

Bo-

Bonorum Eccles. administratores de lata levi-
que culpa tenentur. ibid. 62

Bonorum Eccles. elocatio ib. 62
est talis elocatio caute suscipienda.

ibid. 63

Bonorum Eccles. secularisatio quid sit. 66

an talis secularisatio sit licita! ib. 66

Bonorum Eccles. genus duplex. ibid. 63

Bonorum Ecclesiast. alienatio quomodo fiat.
ib. 63

Bonorum Eccles. intuitu tacita hypotheca
constituta est in administratorum bonis.
ib. 62

C.

Circumspecti sint Bonor. Eccles. Administra-
tores in pecunia Ecclesiæ sub usuris elocan-
da. 62

Canonici Evangelici an proprie sint Clerici?
22. & 23

Capitulatio quid sit. ib. 22

Capitulum ex quibus personis constet. ibid. 22

Cautio mariti in casu separationis à thoro &
mensa. 129

Cautio Rei conventi in actione matrimoniali.
113

Cau-

- Causæ Ecclesiasticæ quotuplices sint. §. i. 34
- Causæ matrimoniales quando in iudicio seculari ventilentur. ib. 35
- Causæ juramentorum ad quod forum pertineant. ib. 79. & 80
- Causæ sepulturæ quando coram Iudice seculari ventilentur. ib. 81
- Causa dotis & alimentationis cuius fori sit. ib. 87
- Ceremoniarum mutatio quomodo suscipienda. 7
- Ceremoniæ in baptismo. 52. & 53
- Ceremoniæ in nuptiis ibid. 57. & 58
- Ceremoniæ circa sepulturam. 82. & 83. seqq.
- Ceremoniæ in actu jurandi 157
- Choreæ in nuptiis an licitæ. 58
- Citatio à Consistoriis fit vel mediate vel immediate seu per subsidium. 104. & 105
- Citatio ad Ecclesiæ reddituum administratores fit immediate à Superintendente. ib. 105
- Citatio ad comparendum in persona propria an & quando fieri possit a Consistorio? ib. 105. & 106
- Citatio eventualis. ib. 108
- Citationem proprio motu emittere potest Consistorium. 108
- Cle-

Clerici potestati seculari Principis sunt subje-
cti. 1

Clericorum jurisdictio in Jure divino non est
fundata, sed illi repugnat. 4

Clericorum divisio. 21

Clerici primarii quinam sint. ib. 21. 22. seqq.

Clerici secundarii quinam sint. 24

Clerici primarii sunt etiam scholæ Ministri.
ib. 24.

Clerici in Academia degentes & Consistorii
& Academiae Jurisdictioni subsunt. 25

Clericorum uxores, liberi & famuli foro Con-
sistorii privilegiato gaudent. 26

Clerici defuncti hæredes seculares litem à de-
functo contestatam coram Consistorio
continuari tenentur. ib. 26. seq.

Clericus hæres Laico succedens litem à de-
functo contestatam coram Judice seculari
continuari tenetur. ibid. 27

Clericus Actor sequitur forum Rei. 28

Clericus in foro rei sitæ ex actione reali con-
ventus ad forum Consistorii privilegiatum
provocare nequit. ib. 28

Clericus multis casibus ad forum Consistorii
privilegiatum provocare nequit. 29

e. g. si feudum possideat, d. l.

Clericus exul. 30

Cle-

Clericorum privilegia sunt varia. C. 4. 73
seqq.

Clericus an & quando testis esse possit in cau-
sa Ecclesiæ suæ vel Capituli sui. 137

Coenæ sacræ usus sit devotus. 54

Coena sacra nulli deneganda. 55

neque moribundis neque peregrinantibus

Coenæ sacræ administratio quando in domu
privata fieri possit. 54

Coena sacra num frui possint illi, qui scrupulo
fidei urgentur vel litibus forensibus di-
stringuntur. 55

Coenam sacram præcedat peccatorum con-
fessio. 55

Concio δοκιμαστική est necessaria. 37

Concio δοκιμαστική sine Superintendentis per-
missione haberi nequit. 37

Concionem pirasticam num præcedere de-
beat examen. 39

Confessionarius pastor quatenus mutandus. 55

Confessa crimina revelare non debet pastor,
licet ad id ceu testis requiratur. 55

Confessio peccatorum nemini deneganda,
nec inquisito. 56

Confessionarios nummos accipere num juste
fiat & prudenter. 56

- Clandestinitatis exceptio. 123
- Consensus Tutoris vel Curatoris ad sponsalia non requiritur. 123
- Conscientiis nemo hominum imperare debet. 89
- Consistoriorum utilitas & necessitas. 10. & 12
- Consistoriorum Saxoniorum Jurisdictio in quos districtus se extendat. 12. & 13
- Consistoriorum potestas. 14
- Consistoriorum Consiliarii quibus qualitatibus debent esse præditi 14
- Consistorii directorium cur Jureconsulto plerumque concedatur. 15
- Consistorium quomodo differat à Senatu Ecclesiastico. 19
- Consistorio num competat Jus Fiscus. 20
- Consistoria cum Academiis concurrentem habent Jurisdictionem. 20
- Consistorio interdum causæ cognitio potest adimi. 20. & 21
- Consistorii Jurisdictioni subsunt omnes personæ Ecclesiasticæ 21
- Consistorium examen testiū Superintendenti committere potest. 18
- Consuetudo quoad ferendam sententiam est etiam à Consistorio observanda
- Copula carnalis non est semper sufficiens fundam-

damentum in actione ad matrimonii consummationem mota. 160

Criminalis Processus quatenus in Consistoriis obtineat. 97

Criminales causæ Ecclesiasticæ quotuplices sint. 88

D.

Decanus Capituli. 22

Decimæ quid sint. 68

Decimæ num Jure divino, num vero saltem Jure humano competant. 68

Decimarum quantitas quomodo æstimanda. 69

Decimæ num ex fructibus arborum præstandæ. 69

Decimarum divisio ibid.

Decimarum titulus quando sit edendus à possessore. 70

Degradatio Clericorum num obtineat penes Evangelicos. 32. & 33

Degradatio quem in finem à Pontificiis sit introducta. 32. & 33

Delictum hæreseos quid sit. 16

Delicta levia Clericorum. 91. & 92

Delicta mixti fori quænam dicantur. 95. & 96

Deprecatio publica, öffentl. Kirchen-Buße. 20

num eam semper decernere possit Confi- storium.	20
an in multam mutare.	20
Desertio malitiosa divortii causa est.	184
Desertionis Processus Requisita.	189
Desertionis Processus quando locum habeat.	184. & 185
Desertionis Processus quando cesset.	197. & 199
Desertor vel desertrix si nimis sero revertatur.	194. & 195
si tempestive revertatur.	193
Deserens quomodo puniatur.	195
an matrimonium illi permitti possit.	196
Dispensatio in ritu nuptiarum.	58
in proclamatione sponforum	56
in patrinis baptismalibus.	53
Divisio inter hæredes defuncti pastoris & suc- cessorem.	76
salarii semestris in capita inter vi- duam & liberos.	78
Dotis causa.	87

E.

Ebrietas sponsalibus obest.	125
Ecclesiæ bona & redditus	61. seqq.
Ecclesiæ Curatores & Provifores.	ibidem.
Ecclesiast. causæ num sint summariæ.	98. & 100
	Ec-

Ecclesiastica potestas summa cui competat.	1
an etiam ad actus internos homi- nis pertineat.	8
Episcopi quotuplices sint penes Pontificios.	22
Episcopaliū Jurium species.	6
Episcopalia Jura quatenus Consistoriis com- petunt.	13
Ecclesiarum unio & incorporatio.	43
Ecclesiæ matris fabrica.	65
Exceptiones, quæ actioni ex sponsalibus ad consummandum matrimonium motæ obstant.	123 seqq.
quænam Actioni ex stupro institutæ possint objici.	126
quænam actioni alimentariæ opponi queant.	127
quænam allegari possint contra actionem repudii.	128
quænam impediunt actionem sepa- rationis quoad thorum & men- sam.	129
quænam repugnent Actioni divortii.	130
Exceptiones, quæ Actioni ob denegatum de- bitum conjugale institutæ obsunt.	127
Exul Clericus an foro Consistorii privilegiato gaudeat.	30

Executio sententiæ quomodo peragatur à
Consistorio. 179. seq.

Executionem sententiæ quænam Exceptiones
impediant. 181

an differat Appellatio. 180

an Commissarius peragere possit. 180

Executio sententiæ quomodo facienda, si quis
ad matrimonii consummationem sit con-
demnatus. 181. seq.

F.

Fisci Jus cui competat. 20

Forenses quinam sint. 65

Fabrica Ecclesiæ. 65

Famuli Clericorum. 26

Fornicationis Exceptio. 127

Furor continuus repudii causa. 125

Forum Ecclesiæ Ministrorum. 28

Forum Academicorum. 20

Fœminarum comparitio. 114

Funerum deductionis honoraria. 72

Funera Nobilium. 72

G.

Geradam quatenus Clerici capiunt & Ecclesiæ
Ministri. 75

Gradus & Prærogativa num inter Clericos de-
beant observari. 25

Gratiæ annus quid continet. 75
quan-

quando currere incipiat.	76
cuinam competat.	75
ejus lucrum quomodo dividatur inter defuncti hæredes & novum pastorem.	76. 77
ejus lucrum an cupiant defuncti collaterales & Ascendentes.	78. 79
an competat custodum Organicorum-que viduæ & liberis.	79
nec per pactum nec per testamentum viduæ liberisque adimi potest.	78

H.

Hospital- Vorsteher.	24
Honorem magnum impetrarunt Patroni Ecclesiæ quoad sepulturam.	82. seqq.

I.

Incestus humani exceptio quomodo declinanda.	102
Imprægnatio præsumitur ex confesso concubitu.	120
Infantis spurii alimenta quando peti possunt.	142
Imperium Clericorum Deo displicet.	3
Imperanti non facile deneganda est obedientia.	9
Inquisitionis Processus tollit Processum Civilem.	143

Inquisitio quomodo fiat contra Clericos.	97
	& 98
Insidiarum Exceptio.	128
Judex Ecclesiast. penes Evangel. ii. & 12. seqq.	
Juramentum religionis.	42. & 45
Juramentum testium etiam Clerici præstare tenentur.	134
Juramenti delatio quomodo in causis matrimonialibus obtineat.	140. seqq.
an contra matrimonium sit admittenda.	145. 146. seqq.
Juramentum suppletorium quando in causis matrimonialibus obtineat.	149. seq.
an requirat semiplena majorem probationem.	152
Juramentum purgatorium.	153
quando locum habeat in Processu divortii.	155
An remitti possit à partibus.	155
quem producat effectum.	155. seq.
Juramentum in causis Ecclesiasticis an in templo præstandum.	157
Juramenti relaxatio.	80
nullitatis declaratio.	80
cui competat. ibid.	
Jus circa sacra cui competat.	I
Jurisdictio in rebus sacris etiam in personas Ec-	

- Ecclesiasticas an Principi competat. 1. 2. 3. 4
 Jurisdictio Cleri Pontificii quo jure sit funda-
 ta. 4. seqq.
 quando coepit in Germania. 5
 Jurisdictionem Ecclesiasticam quomodo ex-
 ercent Principes Evangelici? 7. seq.
 Jurisdictio Principis Ecclesiastica quatenus se
 extendat. 8
 an etiam ad actiones hominum inter-
 nas pertineat. ibid.
 Jurisdictio Ecclesiastica Consistoriis à Princi-
 pe fuit demandata. 11. 12. 13. seq.
 Jurisdictionem Ecclesiasticam num teneant
 Nobiles cum Jurisdictione /omnigena in-
 vestiti. 15
 num habeant Nobiles Imperii imme-
 diati, **Die Reichs-Ritter.** 15
 num exerceant Imperii Civitates. 16
 num illam sibi arrogent Patroni Ec-
 clesiæ in Marchia. 16
 Jurisdictio Ecclesiastica denegata est Superin-
 tendentibus. 16 seq.
 Jurisdictio Eccles. quomodo differat à Jure
 summo circa sacra. 19. seq.
 Jura quænam in sententia ferenda debent ob-
 servari. 163. seq.
 Jus Canonic. quatenus sit observandum. 164
 O 5 Jus

Jus Canonicum an debeat abrogari.	166
Justitia Principis.	20. & 21
L.	
Laico etiam competere potest Jus Patronatus.	40
Laici quando coram Consistorio conveniri possint.	33. & 34
Laicus Patronus num in Præsentatione Candidati variare possit.	43
Laicus an testis esse queat contra Clericū.	136
Laicis interdum competunt Decimæ.	69
Legata Ecclesiæ relicta quomodo probari possint.	159
Legata Altaristis, denen Altar = Leuten, relicta.	25
Legatum stipendii.	50. & 51
Laudemium Pastori præstandum.	75
Leges fundamentales si migret Princeps.	9
Liber seu Matricula Eccles.	61
Liberalitas erga Ecclesias rara.	122
Liberorum supervenientia num vitiat donationem piæ causæ factam.	122
Liberi Clericorum gaudent foro Consistorii.	26
Litibus forensibus qui distringuntur.	55
Locatio & conductio bonorum Eccles.	63
Lipsiense Consistorium.	12
Li-	

Licentiam delinquendi sibi non arroget pia
causa. 116

Litis contestatio in causis Eccles. 117.118

Litis renunciatio quatenus licet. 118

Lite durante sunt infanti alimenta præstanda.
120

M.

Matricula Ecclesiæ. 61

Malitiosa desertio. 185

Malitiis hominum non indulgendum 108

Mariti deserti successio post finitum desertio-
nis Processum. 195. seq.

Marito uxorem moderate castigare licet. 129

Matrimoniales causæ sunt Ecclesiasticæ. 35
quando coram iudice seculari possint
ventilari. 35

quam requirant probationem. 132

quatenus juramenti delationem ad-
mittant. 140

si inter Principes ventilentur. 36

Matrimonii dissolutio & nullitas. 36

Matrimonia coacta. 112

Matrimonii dissolutionē interdixit Deus. 154

Matrimonium sine parentum consensu non
ineundum. 123

Mandatarii quatenus admittantur in causis
matrimonialibus. 113

Man-

Mandatarii an admitti possint in Processu de-
sertionis. 193

Matrimoniales causæ an respuant exceptio-
nem satisfactionis pro Recony. & exp. 113

Matrimonium contractum vivo marito, qui
falso pro mortuo habitus fuit, nullū est. 198

Matrimoniales causæ non admittunt excepti-
onem spoli. 115

Matrimoniales causæ admittunt testimonium
parentum & Cognatorum 133

Matrimoniales causæ per Processum summa-
rium ventilantur. 135

Ministri Ecclesiæ Vocatio 37. 38

Ejusdem præsentatio. 38

ejusdem Ordinatio & confirmatio. 39

Ministri Eccles. qualitates. 91

Ministri Ecclesiæ Excessus. 91

Ministri Eccles. abstineant à negotiis seculari-
bus. 91

avaritiam evitent. 92

in ritibus Ecclesiæ propria autoritate

nil mutant. 92

affectibus suis non indulgeant. 92

Ministri scholæ num sint Clerici primarii. 24

Ministrorum Eccles. salaria. 70. & 71

salaria sunt augenda potius quam mi-
nuenda. 70

Cer-

Ministr. Eccl. certi & fixi redditus annui quina. 71

Missales, Opffer-Pfennige. 72

Ministorum Ecclesiæ privilegia & immuni-
tates. 73

potus à collectis immunis, freye Tisch-
Truck. 74

beneficium provisionis. 74

viduæ liberique quomodo succedant
in anno gratiæ. 75

quænam sint poenæ. 92

translocatio an sit iusta. 92, 93. seq.

remotio quomodo decernatur. 94

Ministri Ecclesiæ à potestate seculari Principis
non sunt exempti. 1. 2

gratis in templo sepeliuntur. 86

Ministorum Ecclesiæ Accidentalialia quænam
sint. 72. & 73

Ministri scholæ an gaudeant anno gra-
tiæ. 79

Ministorum Eccles. forum in actionibus rea-
libus & personalibus. 28. & 29

familia conductitia gaudet foro privi-
legiato. 26

hæredes Laicorum foro Consistorii
gaudeant. 27

degradatio penes Evangelicos. 32. seq.

Delicta. 31. & 91

Mor-

Morbi contagiosi & incurabilis Exceptio. 127
& 125

Mors conjugis absentis quomodo probanda. 198

Musica Instrumentalis præsertim Organi. 86

Militibus copula sacerdotalis deneganda, donec producant Attestatum Magistri militaris. 58

Mutatio ceremoniarum Ecclesiast. fiat ex assensu Cleri & Magistratus. 7

Mutatio confessionarii quatenus licita. 55

N.

Necessitatis casu baptizare potest persona secularis. 54

idemque dicendum de absolutione à peccatis. 55

Nobilium privilegium quoad nuptias. 57

quoad numerum Patrinorum. 53

quoad locum subselliorum. 60

Nobiles parochiani ad ædificiorum Eccles. refectionem & extructionem nil conferunt. 64

Nobilibus Imperii (denen Reichs Rittern) immediatis competit Jurisdictio Ecclesiastica. 15

Notarium adhibeat Superintendens, si ei testium examen sit commissum. 18

No-

Nobilium Dominorum Jurisdictionis honor
quoad sepulturam. 83. seqq.

Nullitatis declaratio in juramento. 80
in matrimonio. 183

Nullitas sententiæ evitanda.

Nuptiæ Senum cum puella 15. annorum mon-
strofæ. 126

Nuptiarum ritus & ceremoniæ. 56. & 57

Nuptiale convivium. 58

Nuptiæ secundæ intra luctus annum permit-
tuntur quandoque. 197

O.

Operæ parochianorum ad fabricam Ecclesiæ. 64. & 65

ad culturam parochialium agrorum.

71. & 72

Operæ subditorum ad extruendum sepul-
chrum Patroni. 86

Ordinatio Ministrorum Eccles. 39

fiat sumtibus vel Ærarii Eccles. vel
Parochianorum. 46

Ordinatio, quæ à Ministerio heterodoxo facta
fuit. 46

Organici sunt Clerici secundarii. 24

Organicorum viduæ liberique anno gratiæ
non gaudent. 79

bene vero habitatione per aliquot se-
pti-

ptimanas & Accidentalium fruitione

79

Opyffer-Pfennige.

72

P.

Panes pastoribus & Aedituis debiti.

71

Pannus & linteum in funere ditiorum.

72

Parochiani sumtus præstant ad ordinationem

& Confirmationem Ministri Ecclesiæ.

46

ad ædificia Ecclesiastica.

64

operas ad fabricam Ecclesiæ.

65

ad agros parochiales.

71. & 72

sunt audiendi in redditione rationum

Curatorum Ecclesiæ, bey der

Kirch Rechnung.

62

votum suum informativum exhibeant

post concionem pirasticam novi Pa-

storis.

37. & 38

Parentum consensus necessarius in sponsali-
bus liberorum.

123

Parentibus deficientibus avus & avia in spon-
salia consentiant.

123

Partus nobilium.

52

Pastoris consensu Custodes, Cantores & Or-
ganici debent vocari.

41. & 42

Pastorum paganorum curæ pro agricultura
& re pecuaria.

67. & 68

Patrini quales sint eligendi.

53

Patro-

Patronatus Jus quid & quotuplex.	36. & 37
quibus actibus absolvatur.	37. seqq.
Patronatus Jus cui competat?	40
an Laico, Clerico, foeminae.	40
quando exerceatur.	40
an competat Creditoribus in praedium immissis.	41
Patroni plures si litigent de Jure Patronatus.	41
Patronus si sit haereticus.	42
Patronatus Jus quomodo amittatur.	43
Patroni autoritas in redditione rationum super bo- nis Eccles. exigenda.	61
in subselliorum extructione.	59
in aedificioru Eccl. refectione et extructione.	64
Pastores vicini vacantis officio cultus divini admi- nistrationem peragant.	44
non autem peltis tempore, ibid.	
Pastores castrenses post peractum triennium pra aliis ad officia vocantur.	45
Pastorem castrensem vocat Tribunus militum.	44
Patronatus jus quomodo acquiratur.	40
Pœna sacra turbatorum.	96
Ministrorum Eccles. delinquentium.	92
Pœnitentia Ecclesiastica.	19. & 20
an in multam mutari queat a Consistorio.	20
si mutetur in multam simonia est.	90
Potestas Ecclesiastica summa.	2. & 8
Potus Ecclesiae Ministror. a collectis liber.	74
Præsentatio Ministri Eccles.	37. & 38
Privilegia Ministrorum Eccles.	73. seqq.
P	Prin-

Principi competit Jus circa sacra & Jurisdictio Ec-
clesiastica. 1.2.3.seqq.

licet aliam, quam subditi, foveat religio-
nem. 8

Processus in Consistoriis est summarius. 97 seq.
est vel criminalis vel civilis. 97

inchoatur vel per modum actionis vel de-
nunciationis. 98. & 99

Processus Cambialis exulat in Consist. Saxonis. 103

Processus desertionis quando decerni queat. 188. 189

Processus desertionis an possit institui à personis
desponsatis. 184. seq.

an possit inchoari propter denegatum de-
bitum conjugale. 185

Processu desertionis an opus sit, si absens mortuus
sit. 197

vel si deserentis adulterium adsit mani-
festum. 199

Processus desertionis an admittat juramenti dela-
tionem. 194

Proclamatio novorum conjugum. 56. & 57

Protimiseos jus hæredum in subselliis. 60

Provisio pastoribus & ædituis emeritis competens.
74

Puerperarum in templo benedictio. 53. seq.

Prosopolepsia num licita sit in rebus indifferenti-
bus. 53

Q.

Quadragesimali tempore nuptiæ sunt intermitten-
dæ. 58

Ra-

R.

Rationum redditio Curatorum Eccles.	61
exigitur à Superintendente.	18
Rationum redditioni Curator. Eccles. interest Pa- tronus.	62
Rancorem animi deponant litigantes, si sacra cœna frui velint.	55
Reipublicæ pars est societas Ecclesiastica.	1
Reconventio quando locum habeat in causis Eccle- siasticis.	116. & 117
Religionis cura Magistratui Politico & Principi in- cumbit.	2. 3. & 4.
Religionis diversitas Principem non privat Jure circa sacra.	8
diversitas non operatur dissolutionem ma- trimonii.	128
Remotio Ministrorum Ecclesiæ.	92. & 94
Repudii actio & causæ.	128. & 124. seq.
Rerum Ecclesiasticarum alienatio.	63
Restitutio in integrum quatenus sententiæ effe- ctum suspendat.	177. & 178
quatenus Ecclesiæ competat.	177. & 178
Ecclesiæ competens quomodo differat à re- stitutione Minoris.	179
Rituum & ceremoniarum Eccles. mutatio.	7

S.

Sævitix Exceptio.	128
Salaria Ministrorum Eccles. quid contineant.	71
sunt augenda potius quam minuenda.	70
an per pactum pastoris cum Patrono ini-	

tum possint deteriorari.	71
Salarium residuum.	78
Salariorum causæ respuunt Appellationem.	175
Salaria sunt enim instar alimentorum.	175
Scholarum inspectio & Visitatio.	46
cura cuinam committenda?	47
Scholarum Sustentatorum officium.	48
defectus.	47. seq.
Præceptores & Inspectores quales.	48
tria sunt genera.	49
constitutio an requirat Imperatoris auctoritatem.	49
Schrifftsassiorum foro gaudent etiam Clerici simultanee Investiti.	29
Senatus oppidanus, qui saltem est Amtsassius, an sit membrum parochianorum.	38
Senatus oppidanus Superintendentem, qui simul sit pastor, vocare nequit.	16
Secularisatio bonorum Eccles. quid sit.	66
an sit licita.	67
Senum nuptiæ.	126
Sepulchrorum divisio in duas species.	82
Sepulturæ jus.	81
Sepultura honesta.	81
inhonesta simplex. ibid.	
inhonesta canina. ibid.	
Sepulchra gratis & consensu Patroni concedenda.	82
Sepultura nec interfectis nec hostibus deneganda.	82
Sepulturæ ceremoniæ.	82. 83. & 84
	Spon-

Sponsalia conditionata.	125
vi & metu inita.	124
sine parentum consensu inita.	123
ab ebrio celebrata.	125
dolo elicit.	124
inter personas disparis status inita.	124. 125
an per iuramentum possint probari.	140.
	& 145. seq.
inter absentes inita.	149
clandestina concubitu firmata,	149
Sponsalia in gradibus Jure divino interdictis nulla sunt.	160
Spurii alimentatio.	142, & 127, & 120
Stipendia quotuplicia sint.	50
cuinam sint conferenda.	50
si proximis consanguineis sit legatum.	50
Stipendium semel concessum an revocari queat	51. 52
Stupri causa quod forum agnoscat.	95
Stuprata a stupratore satisfactio præstanda.	127
Stuprata quando dotem petere nequit.	126
Subsellia templorum publica.	60
Subselliorum templi cura	59
Subselliorum templi constructio.	59
Subselliorum templi venditio & locatio.	ibidem
Subsellia templi quando amittantur.	60
Subselliorum templi Jus protimiseos.	60
Successio Clericorum.	74
viduæ ac hæredum pastoris in anno gratiæ.	75. seqq.
Substitutus statim assumendus tempore pestis.	44

Substitutus vocatur à Patrono.	40
Superintendentis præscitu Custodes & Cantores assumendi.	41
Superintendenti nulla competit Jurisdictio.	16
bene vero competit aliqualis notio.	17
Superintendens vocatur à solo Episcopo.	16
pastores inspectioni suæ subjectos citare nequit.	17
examen testium si ceu Commissarius peragat.	18
Superintendentis Attestato num credatur.	17
potestas in exigenda rationum redditione.	18
dignitas penes nos in locum Episcopi fuit surrogata.	22
cura quoad sacerdotum officium.	37
munus in investitura pastoris.	40
Superintendenti competit transactionem amicabilem tentare in causis matrimonialibus.	107
Suspensionis poena.	92
Suspensione punitur Clericus Cambium contrahens.	103
Synodorum cura.	13
T.	
Testamentum de subfelliis templi non valet.	59
non valet de redditibus anni gratiæ.	78
Templi reparatio et extructio.	65
Testes habiles in causis matrimo. sunt etiam parentes.	133
Testibus an juramentum possit remitti.	134
Te-	

Testes si sint Ecclesiæ Ministri.	134
Testis an possit esse Laicus contra Clericum.	135
Testimonium Judæi contra Christianum.	135
Testium novorum productio.	135
Testimonium Clerici in causa Ecclesiæ suæ.	137
Translocatio Ministrorum Eccles. num licita.	92
Transactiones in causis matrim. coram Superin-	
tendente.	107. & 17
contra matrimonium non valent.	107
Turbatio sacrorum.	96
V.	
Viduæ successio in anno gratiæ.	75
Vidua luctus tempus observet.	
Vindicatio bonorum Eccles.	121
Virginitatis error & dolus repudii causa.	128. & 124
Virgo vi stuprata.	143
Vocatio Ministri Eccles.	38
Vocatio Ministrorum Eccles. secundariorum.	42
Vocatio pastorum castrensium.	44. 45
Vocatio Ministri Ecclesiæ quando vitio Simonix	
laboret.	89. & 90
Votum in Vocatione Ministri Eccles. decisivum &	
informativum.	37. & 38
Usuraria pravitas.	95
ejus poena. ibid.	
Uxores Ministrorum Eccles. gaudent foro privile-	
giato.	26
Uxorem moderate castigare potest maritus.	129
Uxoris vestimenta.	196

Errata.

P. 5. in libro de vita. leg. ex libro de vita. p. 20. in multum leg. in multam. p. 22. Clericis proprietatibus leg. Clericis proprie talibus. p. 23. Canonici jam dicti add. gaudent tamen Clericorum privilegiis. p. 29. vel quia omnes leg. Et quia omnes. p. 59. alter extruere leg. aliter extruere. p. 60. sed per leg. sed & per. p. 66. mihi videtur. leg. multis videtur. p. 80. illum in juratum leg. illum cui juratum est. p. 86. præstandas esse leg. præstandas obligatos esse. p. 86. posse putem leg. posse putent quidam. p. 94. nec scandali leg. ne scandali. p. 103. si ex mutuo leg. ex mutuo. p. 108. sit manifesta leg. est manifesta. p. 108. sit metuendum leg. est metuendum. p. 108. udex leg. Judex. p. 111. compelli possit leg. compellatur. p. 111. fere potest leg. fere possit. p. 109. contumaciæ leg. contumaciæ. p. 13. ventilentur leg. ventilantur. p. 142. ineat leg. init. p. 153. adsint leg. adsunt. p. 163. Ecclesiasticas leg. Ecclesiasticas respicitur.

Errata

o de vita. leg. ex libro de vita
am. p. 22. Clericis propriis
bus. p. 23. Canonici in di
rum privilegii, p. 24. re
59. alter extruere leg. alter
per. p. 66. mihi vide
n in iuratum leg. illu
leg. prestandas obligo
ent quidam. p. 94.
ex mutuo leg. ex mut
p. 108. sit metuenda
Judex. p. 111. con
potest leg. fere pot
2. 13. ventilem leg. p
dunt leg. adit. p. 14
dicitur.

Winckler, J.

Advocatus bene instructus et expeditus in processu - sive compendium
practicum

Martisburgi 1721

Regensburg, Staatliche Bibliothek -- 999/Jur.1424#2
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11300912-7